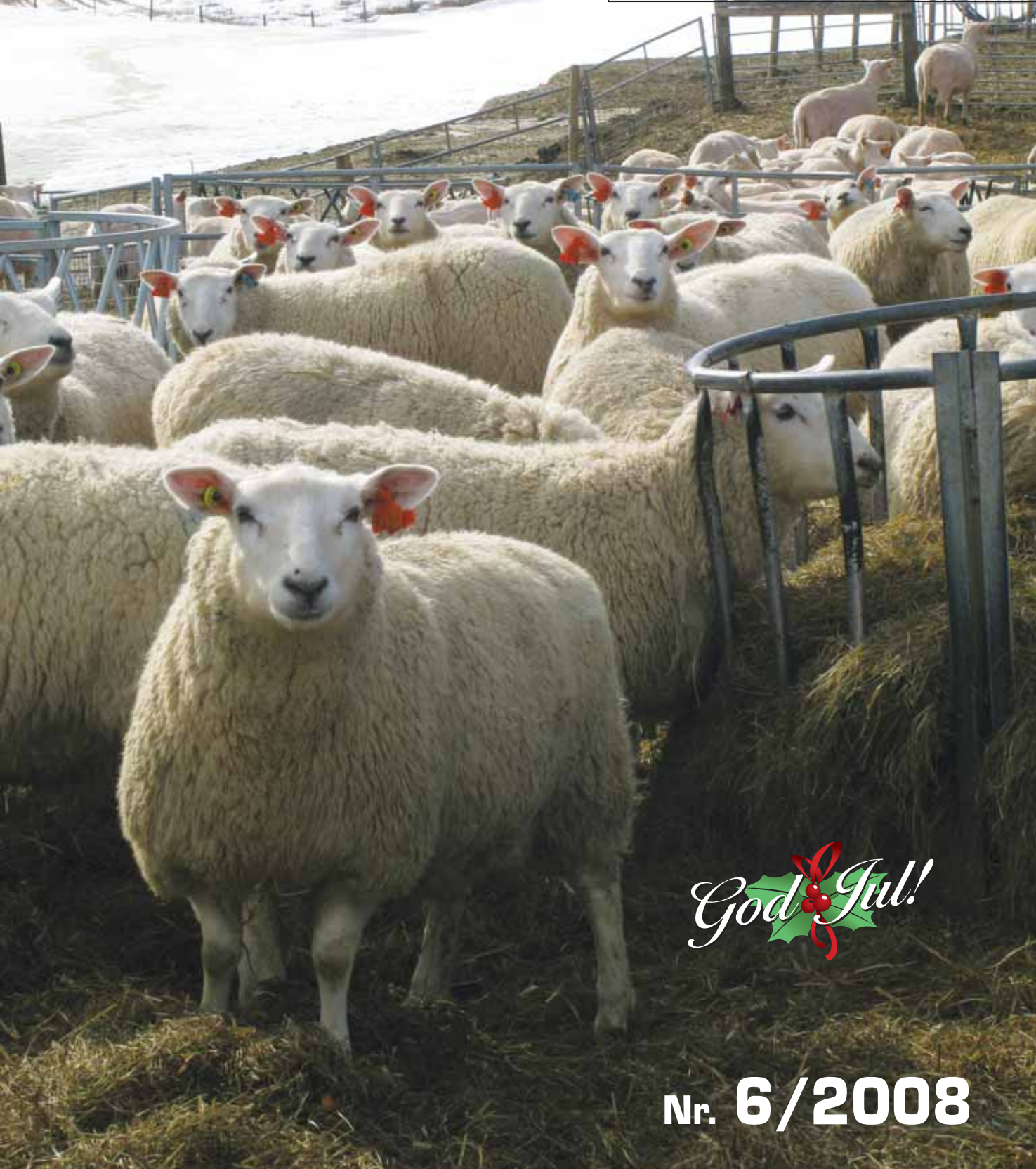

Sau og Geit

Medlemsblad for Norsk Sau og Geit

God Jul!

Nr. 6/2008

Leder	3
Tilsette i NSG	4
Reportasjer/Marked/Økonomi	
Saueteinteresse i arv	5
Sau som 4H-prosjekt	9
Orknøyane: Der sauene går utan bjøller	12
Den siste bureiser i Varangerbotn	16
Målstyring i saueholdet: Isolér maskinkostnadene!	22
Pål Haugstad: - Øko-landbruk må bli bedre butikk	24
Sau	
Rasjonell dyrehandtering	7
Norgesrekord i Varangerbotn?	20
Spælsauen har også en uønska genvariant	28
Individmerking: Bestilling av øremerker	30
Geit	
Liggearealet og hvilemønster	26
Dyrehelse	
Lys i høstmørket?	
Om reproduksjon og råtne føtter	32
Målet er å utrydde «de tre»	34
Fotråtebakterien påvist hos geit	36
Jakten på alveldens «missing link» (14)	58
Ull	
VM og NM i saueklipping og ullhåndtering 2008	38
Gjeterhund	
NM i bruk av gjeterhund 2008	52
Jo Agnar Hansen og Kari Mattsson:	
- Dess mer vi trener - jo mer flaks har vi	54
Årets internasjonale mesterskap i bruk av gjeterhund	56
Organisasjon	
Organisasjonsnytt	44
Representantskapsmøtet høsten 2008	46
Buskerud tar et tak for sauene	50
Annet	
Gjensidige-nytt	36
Nortura-nytt	62
Vi i TINE	64
Nytt fra Sauekontrollen	66

Innhold

Saueteinteresse i arv s. 5

Orknøyane: Der sauene går utan bjøller s. 12

Den siste bureiser i Varangerbotn s. 16

Bjerkreim klarte det med glans s. 38

NM i bruk av gjeterhund 2008: s. 52

2008 eit historisk år for NSG

Gode medlemmer!

Før jordbruksforhandlingane i 2007 sette styret i NSG seg eit mål – økonomien i småfehaldet skulle vera best i jordbruket. Eit delmål var å bli like gode (eller dårlege) som resten av jordbruket. Dette delmålet nådde me i 2008. Det er like god økonomi i 127 sauer som for 18 mjølkekyr.

Korleis skal me koma vidare? Alle veit at me har for lite både av geitemjolk og lammekjøt og det er gode argument for prisauke. Men det er òg viktig å ikkje prise seg ut av marknaden og gjere marknaden mindre, eller meir sårbar for billig import. Me bør nok gå for eit opplegg som gjer noko på pris, men det er for meir på budsjettmidlar frå jordbruksavtala slaget bør stå. Utmarkstillegget er det særskilt viktig å få auka kraftig. Det vert færre og færre småfe på utmarksbeite for kvart år. Noko må gjerast!

I geitehaldet kan kvotane aukast, men med den avgangen me har hatt på geitmjolkprodusentar dei seinare åra bør det verta mogleg å opne for å få nye produsentar inn i næringa. Me treng fleire unge brukarar i geitemiljøet.

Det er viktig for oss å ta med det positive. Den økonomiske sida av småfehaldet syner stor framgang og bør gje utslag i produksjonen slik at me i alle fall dekkar den norske marknaden. Men det er ikkje like lett for alle å ta del i gleda når rovdyra har herja. Hovudproblemet er ein aukande rovdyrstamme. For ei tid tilbake gjekk eg ut i media med eit

anslag for bjørn i Noreg på 400-600 dyr. Det ga store avisoppslag, men til no har ingen imøtegått min påstand.

Myndighetene har vore flinke til å byggje opp rovdyrbestandane, men dei er ikkje like villige til å ta ansvar for å halde talet av rovdyr på det nivået Stortinget har sagt i vedtaksform. Noko positivt har trass i alt skjedd. Meir til førebyggjande tiltak, jegerløn, revisjon av nødvergeparagrafen og betre bestandsregistreringar.

Representantskapet i NSG vedtok no i haust å byggje opp eit beitefond som skal hjelpe dei som ikkje får nytta beiteretten sin lenger. Det er mi von at alle me medlemmane i NSG vil bruke den betalingsblanketten som kjem til oss på nyåret, og støtte fondet.

Representantskapet ga i same møte styret fullmakt til å selje eigedommen i Parkveien 71. Det er no gjort, men med eit visst vemod frå mange av oss som er nært knytt til dette gamle, fine bygget. Framtida krev at me i NSG skal tene våre medlemmer på ein best mogleg måte. Det gjer me ikkje med å drive eigedomsforvaltning. Det går med store ressursar til å administrere og vedlikehalde ein gamal bygard. Og det bitt opp kapitalen. Me skal finne mykje meir hensiktsmessige lokalar å drive NSG ut ifrå, som òg vert trivelege og gode for dei tilsette å vere i og til det beste for småfebøndene.

Smittsam fotråte kom til oss som julekvelden på kjerringa. Alvoret i dette gjekk først opp for meg då eg

forsto at me var åleine i kampen mot sjukdommen og smittespreiinga. NSG gjekk ved Bjørn Høyland, godt hjelpen av Helsetjenesten for sau, tidleg ut og ga klar melding – her må nokon ta tak og det må bli oss. Eg har aldri fått så mange positive tilbakemeldingar på eit initiativ nokon gong; heilt ifrå landbruks- og matministeren og nedover i rekkjene. Og ikkje minst frå egne rekkjer. Nå er alle på same lag og grunnlaget for kampen mot fotråte i Noreg er no finansiert. Men dette vil krevje ein god del frå den einskilde bonde i å fylgje opp dei naudsynte tiltaka. Samhald og nabo-hjelp er gode stikkord. Med dei ressursane på personell, kunnskap og pengar som no vert sette inn skal me ha utrydda sjukdommen innafor ei tidsramme på 3-5 år.

Framtida tilhører beitedyrsbonden. I ei verd som har for lite mat vil kornet verte nytte direkte til menneskjeføde. Menneskje kan ikkje leva av gras, men sauene og geita omdannar graset til dei beste kjøtt- og mjølkeprodukt.

Utan den store innsatsen som vert lagt ned av generalsekretær Lars Erik Wallin og hans dyktige stab kunne ikkje styret i NSG gjort jobben: Ei betre nåtid og framtid for småfebonden – takk!

Eg er stolt av småfebonden og eg er stolt av NSG. God Jul til alle i NSG, både bønder og tillitsvalde!

Lars Erik Wallin
 Generalsekretær
 T: 23 08 47 96
 M: 481 50 190
 lars.erik.wallin@nsg.no

Arne Flatebø
 Redaktør/ seniorrådgiver
 T: 23 08 47 94
 M: 995 99 226
 arne.flatebo@nsg.no

Ragnhild Gudrun Vikesland
 Rådgiver beitebruk
 T: 23 08 47 93
 M: 950 77 207
 ragnhild.vikesland@nsg.no

Signe Dahl
 Organisasjonsrådgiver – 50 %
 T: 23 08 47 92
 M: 977 52 938
 signe.dahl@nsg.no

Thor Blichfeldt
 Avlssjef
 T: 23 08 47 72
 M: 901 99 560
 thor.blichfeldt@nsg.no

Håvard Øyrehagen
 Utmarksrådgiver
 T: 23 08 47 83
 M: 917 63 761
 ho@nsg.no

Ada Kalheim
 Administrasjonssekretær
 T: 23 08 47 80
 M: 414 43 080
 ada.kalheim@nsg.no

Trine Bjørnerås
 Rådgiver geit
 T: 23 08 47 99
 M: 975 27 692
 trine@nsg.no

NSG Semin AS

Ewa Wallin
 Fagsjef - NSG Semin AS
 T: 23 08 47 75 - M: 481 00 424
 ewa.wallin@nsg.no

Mona Skjønhaug
 Kontorfullmektig
 T: 23 08 47 70
 M: 922 69 458
 mona.skjønhaug@nsg.no

Inger Anne Boman
 Avlssjef - UMB
 T: 64 96 51 47
 inger.anne.boman@nsg.no

Bjørn Erik Frislief
 (Driftsleder - Staur og Hjemstad)
 T: 62 57 39 16 - M: 917 37 641
 E-post: bef@nsg.no

Even Olsen
 Organisasjonssekretær
 T: 23 08 47 74
 M: 909 92 154
 even.olsen@nsg.no

Inger-Johanne Holme
 Avlssjef - UMB
 60% stilling
 T: 64 96 51 46 - M: 976 57 253
 inger-johanne.holme@nsg.no

Ellen Frislief
 (Laboratorieleder - Staur og Hjemstad)
 T: 62 57 39 10
 E-post: staur@nsg.no

**Nr. 6/2008,
 61. årgang
 Kjem ut med
 6 nummer per år
 ISSN 0036-5009**

**Manusfrist nr. 1/2009:
 09.01.09
 Materieffrist
 annonser: 13.01.09**

(Foto: Grethe Ringdal)

Redaktør: Arne Flatebø
 Tlf: 23 08 47 94
 E-post: arne.flatebo@nsg.no

Annonser: Arild Mathisen
 Tlf: 995 29 399
 Materieffrist sendes:
 aril-ma@online.no

Grafisk produksjon:
 Lier Kopi & Trykk AS

Utgjevar: Norsk Sau og Geit
 Postboks 2323 Solli, 0201 Oslo
 Kontor: Parkvn. 71, Oslo
 Tlf: 23 08 47 70
 Faks: 22 43 16 60
 E-post: nsg@nsg.no
 Heimeside: www.nsg.no
 Bankgiro: 9365 05 49420

Leiv Sigbjørn Eikje
 Stipendiat - UMB
 T: 64 96 51 45
 M: 916 88 174
 sigbjorn.eikje@nsg.no

Turid Sundt
 Regionkonsulent saueavl i region Vest - Evanger, 50% stilling
 M: 909 39 193
 turid.sundt@nsg.no

Stig-Runar Størdal
 Regionkons. saueavl i region Midt/ gjeterhundansvarlig, 50% stilling
 M: 952 56 896
 stig-runar.stordal@nsg.no

Frank Simensen
 Regionkonsulent saueavl i region Nord, 25% stilling
 M: 977 50 288
 frank.simensen@nsg.no

Terje Bakken
 Regionkonsulent saueavl i region Øst, 35% stilling
 M: 995 33 538
 terje.bakken@nsg.no

Stein Haugland
 (Fjøsmeester - Særheim)
 50% stilling
 T: 51 78 97 55 - M: 951 38 553
 E-post: sh@nsg.no

Styret i NSG:

Leiar: Ove Ommundsen
 4130 Hjelmeland
 Mobiltilf: 450 34 192
 E-post: ommunds@online.no

Nestleiar: Magnhild Nymo
 9372 Gibostad
 Mobiltilf: 915 76 840
 Øivind Gurandsrud
 3410 Sylling

Erling Offerdal
 5875 Årdalstangen

Ingrid Arneng
 2940 Heggnes

Olav Edvin Heggvold
 7288 Soknedal

Kristin Bakke Lajord
 2975 Vang i Valdres

Ordfører: Vivi Lindholm
 2030 Nannestad

Steinar Sørbøen er stolt av heimbygda si. Liagardane i Ål i Hallingdal vender seg mot vest og ligg fint til i dalsida, men bratt er det. Sørbøen-gardane midt i biletet, Nordre Sørbøen nærast.

Saueinteressa i arv

Steinar Sørbøen (60) driv Nordre Sørbøen i Ål, ein typisk fjellgard i Hallingdal som ligg 550 m o.h. Jorda er bratt, men solvendt. I tillegg til heimearealet har bruket dyrkamark på to stolar inne på fjellet. Heimstølen ligg på 800 m o.h. og langstølen ca. 1.000 m o.h. Fôret frå fjellet vert hausta i rundballar og kjørt heim med tømmerbil.

I tillegg til dyrkamarka er det 600 da med inngiert beite, noko kan gjødslast medan anna er skogsmark. Ein del av heimebeita blir kombinert med juletreproduksjon for Oslo-marknaden.

Sauehald ligg såleis godt til rettes på Nordre Sørbøen.

Det har vore både mjølkeproduksjon (14 mjølkekyr pluss oppdrett) og sauehald på garden, heilt fram til i dag. Men frå 2009 vert det berre sau, mjølkeproduksjonen blir avvikla i desse dagar.

- Litt vemodig, men arbeids-situasjonen tilsa at me måtte gjera dette valet. Og ikkje er eg 25 år lenger heller, ler Steinar Sørbøen.

«Saueblod» i årane

Steinar er arveleg «belasta» når det gjeld interesse for sau. Far, Håkon H. Sørbøen, morfar, Steingrim Roen og onkel, Ola S. Roen, var alle i si tid landskjende for si store interesse for

dalasaauvl, og mange gilde verar av denne rasen er oppalne på Sørbøen-gardane i Ål. Bilete frå den tida heng på veggen heime hjå Steinar. Han fortel at han var berre 7 år då han første gongen fekk lov å mønstra ein risbitvær.

- Diskusjonstemaet heime hjå oss, då eg vaks opp, var værar og skihopping, ler han og fortel at han dreiv med skihopping i ungdommen.

- Med slikt «saueblod» i årane måtte sjølvsagt sauen kome i høgsetet også hjå meg, seier Steinar Sørbøen som no satsar berre på sau. Målet er 150 vinterfôra søyer.

Mykje av interessa og erfaringa med sauehald har Steinar delt med

Fortsetter neste side

andre. Dei siste 30 åra har han planlagt sauefjøs og seld sauehusinnreiing over heile landet. Mange kjenner nok namnet Steinar Sørbøen frå denne verksemda.

Typisk sauegard

Bøane og beitene på Nordre Sørbøen ligg vendt mot vest og det er tidleg snøbart om våren. Lamminga føregår i byrjinga av mai og lamma kjem ut på beite etter ei vekes tid, dvs. 10.-15. mai. Dette er tidlig for ein gard som ligg 550 m o.h. I tillegg har garden fellesbeite inne på fjellet mellom Ål og Hemsedal. Her er det særst gode sommarbeite. Dyra vert sanka heim frå fjellet i byrjinga av september. - Slakteresultatet var bra denne hausten, fortel Steinar.

Nortura må skjerpe seg

- Lam som kjem rett frå fjellet og går direkte til slakting er så å seie eit reint økologisk produkt, hevdar sauebonden i Ål. - Slike lam bør det betalast toppris for, legg han til.

Han ergrar seg over at lammekjøtet vert brukt som tilbodsvarer ute i butikkane og at prisane dermed vert pressa ned også for han som sauebonde. Vektgrensa, med lægre pris for dei tyngste lamma, er Sørbøen sterk motstandar av.

- Det nyttar ikkje å drive plukk-slakting frå utmarksbeite. Me som har svært godt fjellbeite tapar mange kroner på dei lamma som passerar 25 kg. Dette synes eg er urettferdig – desse lamma er minst like bra som dei under, om dei ikkje er for feite. Nei, Nortura må skjerpa seg her. Skal dei framleis ha som mål å slakte 70% av alle lamma i landet, må dei gjera som ein del private slakteri – betale topppris også for dei tyngre lamma. Gjer dei ikkje det vil dei missa produsentar som i dag tapar mange tusen kroner kvart år på denne kunstige vektgrensa. Norge er eit utmarksland som ligg langt mot nord. Lammekjøtproduksjonen her vil aldri bli billig. Og dette med reduserte prisar for dei store fine lamma verkar kunstig og lite logisk. Me må utnyttast dei fortrinna me har, dvs. dra maksimalt ut av dei frodige fjellbeita våre, understrekar sauekaren frå Ål som har fått saueinteressa inn med morsmjølka.

Tekst og foto: Arne Flatebø

På «heimstølen» er det dyrka opp 60 da, her er det fint haustbeite for dei vaksne livsøyene. Her kan han trekkja seg tilbake og nyta freden – når han har tid.

Dette vèrlammet har hatt gode dagar på fjellet i Ål. Vekta på ca. 70 kg tilseier det.

Den staselige porten inn til heimstølen har Steinar fått produktprodusenten som han handlar strekkmetall frå til å laga. Han fortel at han gav dei lov til fri kunstnarisk utfolding, og at han blei sers nøgd med resultatet.

Rasjonell dyrehandtering

Steinar Sørbøen frå Ål i Hallingdal har 30 års erfaring som sauebonde og sauehusplanleggjar. Sau og Geit vitja han for å slå av ein ekte saueprat og høyra om han var viljug til å dela sine røynsler med oss.

Me treffe ein ekte praktiskar som hadde greie på det han prata om og som nesten bobla over av tankar og idéar om korleis praktiske gjeremål bør utførast på ein sauegard.

Strekkmessig starta det heile

- Strekkmessig som golv til sau kom på syttitalet. Den gongen jobba eg i firmaet BTC som også selde sauehusinnreiingar. Det var lett å koma i kontakt med sauefolk. Mange var ute etter gode alternativ til treister og tallegolv, minnes Steinar Sørbøen. Han fortel at BTC var blant dei første som kom med sauefjøsinnreiing av stål.

I dag samarbeider Sørbøen med eit svensk firma. Gründeren bak dette er sjølv sauehaldar med mange års erfaring med dyrehold.

- Eg tende på idéane hans. Målet har heile tida vore å ha gode almennkunnskapar om sauehald som driftsform – kort sagt å vera best på sau, seier den ivrige fagmannen i Ål.

Drenerande golv er framleis framtida

Steinar Sørbøen sverjar framleis til hus med drenerande golv. Han meiner at det er fleire forhold som tilseier at fjøs med drenerande golv er framtida.

- Dei fleste sauegardane i Norge har vanskar med å skaffa seg strøy til ein fornuftig pris. I framtida vil ein måtta rekna med at både halm og flis vil vere viktig som brensel og i produksjon av biodiesel. Dette må me rekna med vil pressa opp prisane på strøy. Dagens og framtidas gjødselprisar vil også favorisere god utnytting av husdyrgjødsla. Med drenerande golv kan ein få

samla opp gjødsla effektivt. Tilset ein så vatn og køyrer den ut på jordet i lukka gjødslvogn får ein ei rasjonell handtering og god utnytting av gjødsla, meiner Sørbøen som seier at han aldri har sett sau som har vantrivst på strekkmetall.

- Dessutan så får dyra som går på strekkmetall ein naturleg klauvslitasje. At klauvene blir slitt medan dyra er inne om vinteren er absolutt best. Klauvskjering er «brannsløkking», og har saue først fått feil beinstilling på grunn av forvokste klauver er det vanskeleg å få retta dette opp igjen, meiner han.

Lang inneføring

Steinar Sørbøen er, både som dyreholdar sjølv og som seljar, oppteken av rasjonelle løysingar i sauehaldet.

- I motsetning til land lenger sør står sauene i Norge inne, eller blir føra, 7-8 månader i året. Me er derfor avhengig av høg produksjon pr. søye for å betala kostnadane med den lange

Fortsetter neste side

Steinar Sørbøen viser her frontgrinda mot førbrettet som er svært praktisk. Her har ein mange moglegheiter for justeringar. Det at ein kan heva underrøret slik at lamma kan eta frå førbrettet, samstundes som dei er godt beskytta mot klemming, meiner han er ein stor fordel med desse frontane.

- I store buskappar vil slike lammebinge-skille bli meir og meir vanleg, meiner Sørbøen.

Ei praktisk og god grind må tole røff handling. Her demonstrerer Sørbøen at det ikkje må vere noko problem med å nytta den som stige. – Slikt må dei greitt tole, seier han.

inneføringstida. Av den grunn treng dyra også ein del kraftfôr. Det er då nærliggjande å nytta same fôringsplassen både til grovfôret og kraftfôret. Med fôringsstasjonar og fri tilgang på grovfôr får ein alltid eit problem med fôrsøl og at golvet tettar seg ved fôringsstasjonane, seier Sørbøen som meiner at fullmekanisering av grovfôrhandteringa vil koma for fullt. Han nemner i den samanheng både rullande førbrett og grovfôrutleggjarar som heng på skinner over førbrettet.

Drivegangar er viktig

Det tradisjonelle sauehuset med ein brei midtgang og førbrett ut til sidene frå denne, slik vi kjenner sauefjøsa frå dei siste 30 åra, meiner Sørbøen er blitt avleggs i dag. Han seier at to eller fleire

førbrett langsetter heile huslengda, der det vert lagt til rettes for mekanisk utføring, er framtida.

- Det vil også bli meir og meir vanleg med egne drivegangar for dyra. Dette vil letta flyttinga av dyra mellom bingar og rasjonalisere arbeidet med veging og anna dyrehandtering. Dessutan unngår vi at dyra trakkar i og grisar til i fôret når vi har egne drivegangar, som delvis kan vere eit problem når ein må nytta førbretta for å flytte sau mellom bingar. Slike driveganginnretningar, i kombinasjon med elektroniske vekter og elektroniske øyremerkjer, vil letta arbeidet med dyra mykje. Det blir stadig større flokkar der slikt utstyr er reknings-svarande. Ein person kan, med hjelp av slikt utstyr i kombinasjon med greitt opplagte drivegangar, gjera same jobben som ein tidligare var avhengig av fleire for å utføra. Dette kjem for fullt, meiner Sørbøen.

Rasjonell dyrehandtering

- Dei same grindene som me brukar inne i fjøset under lamminga kan me også ta med ut, enten på heimebeitet eller til sankekvea, og laga eit like rasjonelt sorteringsopplegg der. Moglegheitene er mange. Berre ein planlegg godt og førebur ting rett er det berre moro å sortera dyr, seier Sørbøen ivrig og viser at det bur ein god seljar i han også.

- Eit sankelag kan i samband med skillinga laga egne sorteringsanlegg. Utnyttar ein dagens elektronikk-moglegheiter rett kan ein, på ein enkel måte, sortere dyra både etter vekt og dyreeigar. Slaktemogne lam kan dermed gå rett på slakteriet, utan å vera innom garden. Fordelen med det er fleire; mindre dyrehandtering, ein sparar heimebeite til dei lamma som treng det mest og lamma kjem raskare ut i marknaden, seier Sørbøen.

Horisontale eller vertikale eteopningar?

Langsgåande eller vertikalt oppdelte frontar mot førbrettet har alltid vore eit brennheitt diskusjonstema blant sauebønder, der ein har brynt fordeler og ulemper mot kvarandre. Her skjer det stadig ei utvikling som gjer at tema aldri blir utdebattert.

- Langsgåande opningar, der ein kan justera nedste røyret for at lamma kan stikka hovudet inn under dette for å eta grovfôr, gjer at lamma ikkje hoppar

så lett inn på førbrettet. Det er også veldig sikkert, slik at dei ikkje vert hengjande fast og kvelt, seier Sørbøen og legg til: - Det er heller ikkje meir problem med at dyra dreg fôret inn i bingen med denne løysinga, kontra vertikale opningar. Dessutan er det meir fleksibelt og ein kan sjonglere meir med tal dyr i bingen og tilpassa eteopninga etter storleiken på dyra.

Han framheld også same fordelene med rundballehekkar som har langsgåande eteopningar og som er sett saman av korte frontgrinder.

- Risikoen for kveling er då nærast null, i forhold til om ein har vertikale skilje mellom dyra. Eg undrar meg over at Mattilsynet ikkje har sett søkeljoset på dette, seier han.

Lammebingeskilje

- Det er noko eg til slutt må visa deg, seier Sørbøen då Sau og Geit vitja han heime i sauefjøset.

- Drivegangane, som blir så viktige i sauefjøsa framover, kan ein effektivt utnytta som lammingsbingar der mora kan gå ut og inn, medan lamma ikkje kjem ut frå bingen dei første dagane. Ein treng med eit slikt system berre eit par korte grinder på tvers av drivegangen i tillegg til den spesielle lammebingeskiljegrinda som dannar veggene mot drivegangen, seier han og demonstrerer korleis dette vil fungere. Med eit handgrep fjernar han ei plate og set opp to korte grinder, og vips så har han lammebingen klar.

- Smart, seier han spørjande og legg til at her vil lamma ha det fredelig, tørt og varmt, om ein nyttar strøy oppå strekkmetallet, medan søya kan kome til både fôr og vatn saman med resten av dyra i bingen.

Må byggja på egne røymsler

Steinar Sørbøen fortel at han har reist mykje i utlandet og studert korleis dei innrettar seg med oppstalling og føring av dyra der, men meiner at ein bør vere varsam med å etterlikne deira måte å løysa dette på.

- Forholda er delvis svært ulike frå våre. På Island brukar dei til dømes ikkje kraftfôr, og i Hellas og Frankrike dreiar det seg mest om mjølkesau. Det beste er å utvikla egne system som høver for vår driftsform, hevdar Steinar Sørbøen etter 30 års erfaring i bransjen.

Tekst og foto: Arne Flatebø

Sau som 4H-prosjekt

Mange er, med rette, bekymret for framtiden og nyrekrutteringen til sauehold og småfæring næringsen her i landet. Hvert år velger imidlertid flere titalls 4H-medlemmer sau som tema for sin årlige prosjektoppgave. Harald Bollestad (14) og Roar Nedrebø (13) i Rogaland er to av dem.

Det er yrende liv på bygdehuset i Gjesdal i Rogaland. Ivrige ungdommer løper ut og inn av huset med armene fulle av plakater, tekstiler og ulike gjenstander.

Viktig utstilling

Firkloveren 4H skal ha høstfest neste

dag, og medlemmene må få prosjektutstillingene sine ferdig før dommerne skal gå vurderingsrunden senere på kvelden.

Harald og Roar har utstillingsplass ved siden av hverandre på den ene langveggen. Begge har jobbet med sau dette året, og vil gjennom presentasjonen sin prøve å få fram både hva de har lært, og at oppgaven er fullført i henhold til kravene. Her er saueskinn og ullprodukter, miniatyrdyr i plast og tekstiler, lærebøker, bilder og fjøsprotokoller.

Gikk med væren

For 14-årige Harald Bollestad startet småfæengasjementet et par måneder før jul i fjor. Hjemme på gården Berge, hvor familien driver med melk, kjøtt,

gris og sau, er det farfar Georg som har hatt ansvaret for å gå med væren til de vel 100 vinterføra sauene. Nå mente 87-åringen at det var på tide å lære opp barnebarnet.

Tre ganger per dag gikk Harald og farfar med væren i band. Hvor mange dager arbeidet pågikk for ungguttens del, husker han ikke, men en av de søyene som lot seg bedekke var i alle fall den fire år gamle rosete «4042». Dermed ble nettopp dette dyret Haralds prosjektsau, da årets 4H-oppgave skulle bestemmes.

Kastet lammene

En av oppgavevariantene er nemlig at medlemmet har sin egen søye som følges fra parring eller lamming til lamma blir slaktet. Underveis skal man lære om føring av søya og følge opp hvordan lamma vokser, og i tillegg sette seg inn i bruken av saueprodukter på minst to måter.

Harald deltok både i føring og etter-syn gjennom vinteren. Nå er det imidlertid ikke alltid at ting går etter planen likevel. Det vet både store og små saueiere. Og et par uker før den første forventede nedkomsten i sauefjøset kastet den rosete søya lammene sine. 4H-prosjektet kunne dermed ha blitt totalt mislykket, om ikke familien Bollestad hadde gått sammen om å håndmelke søya og holde melkeproduksjonen i gang til det etter hvert fant sted en trillingfødsel hos en av de andre sauene. Et av trillinglammene ble så vendt under rose-søya.

Skilling i Sirdal

I løpet av våren ble mor og adoptivbarn fulgt nøye opp, og Harald måtte ta sin tørn både under «avmakking» og beiteslipp. Siden de har sluttet å sende gårdens besetning til heis, ble både «4042» og lammet hennes gående hjemme rundt husene på Berge. Harald fikk likevel en liten smak av «heialivet» da skoleklassen hans reiste til Sirdal nå i høst for å være med på saueskillinga etter at gjetterne kom ned fra fjellet med drifta. Harald valgte å hjelpe en slektning av seg, og greide

GIKK MED VÆREN: Harald Bollestads 4H-oppgave startet med at han i fjor høst hjalp sin nå 88 år gamle farfar Georg Bollestad med å gå med væren. Den gamle sauekaren syntes det var på tide å lære opp 14-åringen.

Fortsetter neste side

BILDER FRA SESONGEN: Roar Nedrebø har tatt flere bilder under arbeidet med sauen, og limt dem inn i 4H-arbeidsboka.

OPPMUNTRES AV LOKALLAGET: Gjesdal Sau og Geit setter stor pris på at ungdom inspireres til å lære mer om sau gjennom sine 4H-oppgaver, og har som tradisjon å premiere et av saueprosjektene under den årlige høstfesten. Her er styremedlem i Gjesdal Sau og Geit, Ivar Kyllingstad, sammen med årets kandidater, Roar Nedrebø (t.v.) og Harald Bollestad.

egenhendig å lokalisere og hente ut 54 dyr fra mylderet i skillegaren. Men så var han da også temmelig gån etterpå.

Erfaren lammehjelp

Roar Nedrebø (13) har vokst opp som den yngste av fire søsken på gården Nevland, der drifta er basert på ku og sau. 180 vinterføra dyr går i sauehuset

på Nevland - derav rundt 40 spælsauer. Roar har deltatt i lamminga i flere år nå, og fant sauen som et naturlig valg for årets 4H-oppgave. Også han valgte å følge sesongene i sauehuset gjennom et år, og konsentrerte seg om den seks år gamle, og noe aldrende, spælsøya «2204» og fjorårslammet hennes, «7345». Utpå vårparten nedkom gamlemor med tvillinger – en vær og

et saulam, mens dattera hennes fødte et flott einstaka værlam.

Kopplam

Heller ikke Roars «besetning» gikk fri for uhell. Da tvillingene var en måned gamle, fikk den seks år gamle mora jurbetennelse. Hun fikk behandling og kom seg igjen, men melka forsvant. Dermed måtte Roar til med tilleggs-

HEROS SAUEHUS

6 X 10 m = 60 kvm 3 m. vegg. Dører i begge gavler. Lysgavler og lyspanel..

ROYAL STÅL-HALL

5 x 6 m. med varmgalviserte stålbuer og kledd med profilerte stålpanel. Leveres med bakvegg og en front med døråpning. Til utegangshus for småfe og storfe, garasjer, lager o.l.

SIGMA STÅLHALL

5 x 6 m. 3 m. vegg/dør. 90 kub.m, med lysgavler. Lager, dyr, leskur, garasjer, stall, o.a.

STALL-INNREDNINGER etter mål, til meget gunstige priser. Se priser på våre hjemmesider. Vi fører og gummi-madrasser for hest og andre dyr.

ALVIN drikkekar i varmgalv. stål med flottor.

RAMBO FORHEKK

er 300 cm x 150 cm og 1 m høy. Sammenleggbare. Den holder 2 rundballer eller mye løshøy og kan lett åpnes i alle hjørner med låsesteg. Plass til 30 sauer

CONICAL

ny forring for sau, 180 cm ved bakknivå, 140 cm oppe, med 24 åpninger. Hindrer forspill.

ORION SAUERINGER

24 skrå-åpning eller 27 rett-åpning

VIKTOR multiforer til alle forslag for 15 sau

Liberty strips-portene er sterke, myke klare pvc-strips (30cm x 3 mm) som du monterer selv i medfølgende takskinne. Du får antall meter strips du trenger og en enkel pakkeløsning med nye hardplast-opphengere til å skru på hver strip, til rask og enkel montasje. Nå hindrer du trekk, unødige kulde og væte.

LISTER NOVA

Ledende hengemaskin fra Lister England. Enestående kvalitet. Service/deler.

OSTER SHEARMASTER håndmaskin for sau

God Jul!

SMÅFESERVICE
ANNO 1971

Norsk Småfeservice as
Årosvn. 195 - 1480 Slattum
tel 67 07 31 00 www.smaafe.no

kost til de to små i en måneds tid. Først fikk de melka fra flaske, så forsynte de seg selv av lammebar. Senere fulgte de mora si på beite.

VM-klipt

Da høsten kom, hadde alle de tre lamma vokst seg store og fine. Normalt ville værllamma gått rett til slakt, men i år arrangerte nabokommunen VM i saueklipping, og da trengte man noe å klippe på. Sammen med tusenvis av andre dyr ble derfor Roars værllam, som noen av sine siste opplevelser, befridd for fellen på klippepodiet i Bjerkreimshallen foran et stort og internasjonalt publikum. Det synes den unge saueieren i Gjesdal var litt stas.

13-åringen har også en smule erfaring i hvordan saueull senere kan utnyttes, for på Rogaland 4H's «stor-kurs» i mars 2008 produserte han en flott hane av tovet ull, som selvsagt var med på utstillingen.

Tekst og foto: Anne-Cath. Grimstad

4H

4H Norge er en landsomfattende, ideell barne- og ungdomsorganisasjon som er livssynsneutral og partipolitisk uavhengig. Organisasjonens formål er å utvikle en aktiv og samfunnsengasjert ungdom med ansvarsfølelse og respekt for natur og mennesker, og der grunnlaget for arbeidet finnes i naturbruksnæringene og lokalmiljøet.

4H Norges målsetting uttrykkes gjennom 4H-løftet:

«Vi lover å arbeide mot det mål å bli en ungdom med klart Hode, varmt Hjerte, flinke Hender og god Helse».

All ungdom mellom 10 og 25 år kan bli medlemmer i en lokal 4H-klubb. Her går arbeidet ut på å gi ungdom faglig innsikt og praktisk kunnskap om jord, skog, planter, dyr, sjøbruk, hus og heimstell. Videre skal klubbene bidra til samhørighet, arbeidsglede og økt trivsel, og gi råd og opplæring gjennom 4H prosjekter, kurs og andre arbeidsformer etter prinsippet «Å lære ved å gjøre det».

Prosjekt for alle

I årevis har ulike varianter av dyrehold vært tema for 4H-prosjekt, både for junior- og seniormedlemmer. Målet med arbeidet er å vise hvor viktig det er at den som har ansvar for dyr, vet hva dyra trenger for å ha det godt.

I 4H-oppgaven SAU skal medlemmene lære om sauen og om hvordan de bør føre og stelle den for at den skal være frisk og ha det bra. Man skal også lære om de produktene vi får fra sauen og hvordan de kan brukes.

Sau er en 4H-oppgave som kan gjennomføres på flere måter. Om man ikke har sau hjemme, kan oppgaven gjennomføres hos en nabo eller et sted medlemmet er i ferien.

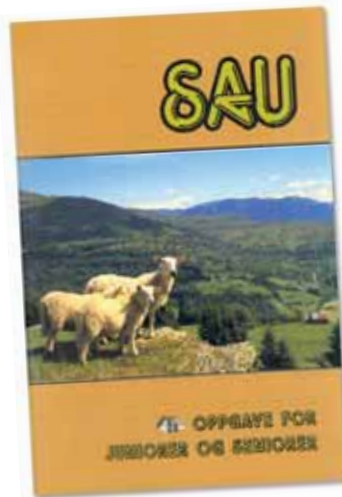
Flere alternativer

I arbeidsboka for prosjekttemaet «Sau» er det skissert flere alternative måter å legge opp årsoppgaven på:

- Stelle sau fast i minst 2 måneder etter avtale med saueier, og bruke saueprodukter på minst to måter.
- Delta i sauestell i minst 20 dager, hvorav halvparten inne i fjøset, og bruke saueprodukter på minst to måter.
- Føre opp ett eller flere kopplam og følge tilveksten underveis, og bruke saueprodukter på minst to måter.
- Ha din egen søye som du følger fra paring eller lamming til lamma blir slaktet. Du skal lære

om føring av søya og følge opp hvordan lamma vokser, og bruke saueprodukter på minst to måter.

Som i alle andre 4H-oppgaver, skal kandidaten i tillegg fylle ut avtaler, plan, regnskap og melding. Han eller hun skal bruke arbeidssidene eller arbeidsbok som dagbok underveis, gjennomføre klubbaktivitet og lage utstilling til den årlige høstfesten.

klubbaktivitet og lage utstilling til den årlige høstfesten.

VOSS Landbruksrekningskap

"Godt, enkelt og lettfattelig" - fra vurdering i fagbladet Norsk Landbruk

Komplett frå bilagsføring til ferdige liknings skjema og skatteutrekning

Ny rapportgenerator - i samsvar med ny bokføringslov

Landbruksdata
VOSS AS

Også elektronisk innlevering
Pris: kr. 2000,- (årlig vedlikehold: 850,-)

Gratis demo på nettet!

Tlf. 56 52 98 55 - post@landbruksdata.no - www.landbruksdata.no

Orknøyane:

Der sauene går utan bjøller

- På Orknøyane er det ikkje vanleg at sauer går med bjøller. Me tok med oss nokre klingande produkt frå Moen Bjøllefabrikk og reiste over til denne trelause idyllen, skriv Dag Øvstebø i dette reisebrevet frå turen sin til øygruppa vest i havet, som i dag er ein del av Storbritannia.

– Eg vil starta med å fortelja litt om meg sjølv. Eg er lærar og sauebonde. På garden vår har vi ca. 50 vinterfôra

sauer. Rasen er pels- og rygjasauer. Arbeidsgjevaren min er grei, slik at eg kan ta fri i lemminga.

Islandblogging

Våren 2007, midt i den mest hektiske perioden, sat eg på kjøkkenet og åt lunsj med pc'en som selskap. Resten av familien var på arbeid og skule. Då såg eg bilde av nyfødde lam på BBC-Scotland sine websider. Dette var jo midt i blinken for alle sauebønder. Det viste seg at BBC-Scotland legg forholde til rette for at alle som bur på øyar, kan ha blogg, «Islandblogging».

Første bjøllesauen på Orknøyane

Bilda eg såg stamma frå Orknøyane. Eg tok kontakt med eigarane. Det var Michelle og Erlend Spence. Ho var frå Amerika og hadde gifta seg med Erlend som var bonde på Orknøyane.

Eg sende bilde av våre sauer og vår heim plass. Det slo så godt an at BBC la ut eit av mine bilde på hovudsida. Øybuvarane la merke til at våre sauer hadde bjøller. Ingen sauer på Orknøyane hadde bjøller. Det er klart at topografien der er ein heilt annan enn i Norge. Ikkje skog som sauene kan

Typisk landskap frå Orknøyane. Her ser vi Beaquoy Farm som drives av Michelle og Erlend.

Bjøllesauen Mathilda med sine 3 lam.

gøyma seg i. Det er nokre få tre og dei er det faktisk straffbart å saga ned.

Eg kjøpte ei bjølle med klave til favorittsauen deira, Mathilda. Mathilda fekk då æra av å vera den første bjøllesauen på Orknøyane.

St. Magnus katedralen ligg vakkert til sentralt i Kirkwall.

We are Norse

Orknøyane består av 70 øyar. På 20 av desse bur det folk, ca 20.000 innbyggjarar. Hovudøya blir kalla Mainland og der finn vi byane Kirkwall og Stromness. Det har budd

folk iallfall i 5.500 år på desse øyane. Ring of Brodgar, Standing Stones of Stenness og Skara Brae vitnar om det. Desse plassane er òg dei mest kjende turistattraksjonane.

Fortsetter neste side.

Harry var veldig glad for bjølla.

Frå overrekking av bjøller, Michelle og Dag.

Frå 875 til 1472 var øyane under norsk styre. Mange vikingar busette seg, og norske stadnamn er det alle plasser. I 1472 overtok skottane og landet vart ein del av Storbritannia. Men kontakten med Norge heldt fram, og dei fleste er veldig stolte av slektskapen med oss nordmenn. Dei valde til og med det norske flagget som sitt, berre forandra det kvite med gult. Dei blir fornærma dersom vi kallar dei skottar, vi kan seie øybuuarar. - We are Norse, seier dei om seg sjølve.

I Kirkwall, som kjem av det norske ordet Kyrkjevåg, finn ein den flotte St. Magnus katedralen. Katedralen vart reist til ære for Magnus Orknøyjarl som hadde lidd martyrdøden i 1115. St. Magnus katedralen vart nr. 2 i størrelse, rett etter Nidarosdomen. I Kirkwall bur det rundt 7.000 personar. Det er veldig lett å finna fram fordi ein kan sjå kyrkjjetårnet kor ein går.

Bjøllande flyreise

Sommaren 2008 var vi på veg med sauebjøller i kofferten og skulle overbevisa sauebøndene om at dette var gode greier. Moen Bjøllefabrikk hadde sponsa 6 bjøller som vi skulle dela ut. Skal ein reisa til Orknøyane er det mest vanleg med fly, men ein kan sjølvsgatt sjøvegen òg. Frå Norge må ein mellomlanda i Aberdeen før flya går vidare til Kirkwall.

Under innflyginga til Aberdeen fekk vi turbulens. Det rista slik i flyet at vi hørte bjøllene. Vi tenkte: Korleis skal dette gå på eit enda mindre fly til

Kirkwall? Vil vi måtte polstra bjøllene ekstra? Men det gjekk greit. Flyturen nordover var veldig behageleg.

Vi merka tydeleg at vi nå var i Storbritannia, her vart det servert te som første valg, kaffi måtte bestillast.

The rat on the wrong side

Vi henta leiebilen og ja, the rat is on the wrong side, som han sa, svensken.

Vi reiste til våre venner Michelle og Erlend på Beaquoy (Bøkvea) Farm. Dei har 300 storfe og 100 sauer. Storfea var svarte Aberdeen Angus og sauene av texelrasen. Dei dyrka gras som vart lagt i silogrop. Det var mest ingen grasballar og sjå. Det var for dyrt, meinte dei. Dessutan dyrka dei bygg. Dei var òg sjølvforsynte med poteter (tatties) og grønn saker.

Då Michelle kom frå Amerika til Orknøyane for første gang, la ho merke til at ingen var tjukke. Ho fann snart ut kvifor. Alle åt kokte poteter. Vanlege kokte poteter og potetsalat er viktige deler av kosten, og sjølvsgatt havregraut til frukost.

Merkeleg lyd

Vi fekk sjå både Mathilda med bjølle og nokre av dei andre sauene. - There's a gimmer, sa Erlend. Dei brukte same ordet som oss om ein 1-2 år gammal sau. Gimmer er vanleg i Rogaland og nordover på Vestlandet. Det var kjekt at banda mellom oss fortsett er sterke.

På ein nabogard driv Harry og dei 2 brørne hans med sau. Mirbister farm ligg eit par km frå Beaquoy.

Ein stille vårkveld (det er ikkje

mange av dei) var Harry ute og såg om sauene deira. Han hørte ein merkeleg lyd. Er det noko gale med høyrsla eller held eg på å bli galen? tenkte Harry. Det stod bra til med sauene, lyden forsvant, og Harry tenkte ikkje meir på dette. Eit par dagar seinare skulle han besøka Erlend. Då kom lyden igjen, og Harry ga seg ikkje før denne vart lokalisert. Lyden kom frå bjølla til Mathilda. Harry kunne smila, han hadde verken problem med høyrsla eller vitet.

Too big heads

Harry var sjølvskreven til å få ei norsk bjølle. Vi vart invitert heim til dei om kvelden og blei varmt mottatt av Harry og brørne. Vi var på same bølgeleing med ein gong. Det var texelrasen dei hadde. Dei lika ikkje sjevnot fordi lemmingane var vanskelege. - Too big heads, sa dei. Vi snakka lenge om sauer, traktorar osv. Det var John Deere som var favoritten, så Massey, ikkje New Holland, cheap and bad, sa dei. Desse brørne var ikkje rike, men klaga ikkje. Dei gleda seg over «småting» som god mat, fint og ikkje minst stilt ver og god helse.

Harry vart veldig taknemleg for sauebjølla. - I put it on the ram, so I can walk safely, sa han. Det er nok mange sauebønder som har vorte stanga av veren, men nå var problemet løyst for Harry.

Nå er det fleire sauer med lyd frå Rogaland som beiter på dei store viddene. Kanskje blir det fleire.

Tekst og foto: Dag Øvstebo

BRANNALARM

Særdeles godt egnet for små og mellomstore driftsbygninger

Små montasjekostnader og ingen overraskende tilleggsutgifter!

Markedets mest montasjevennlige anlegg monteres i stor grad av bonden selv.

FG-godkjent anlegg som tilfredsstiller Mattilsynets krav.

Kan enkelt utvides til å omfatte flere bygninger.

HØSTPRIS

For småfebønder

Fra kr 15.600,- eks. mva.

Drengen as

6658 Rindalsskogen - Tlf. 72 59 01 00
Fax 72 59 01 01 - firmapost@drengen.no

Vi leverer over hele landet!

www.drengen.no

FORSKRINGSLEKAPEN
DOKUMENTLESEN

ASPLI Grøntek - Firdal

Felleskjøpet

Det går i Pluss for folk og fe

Pluss Multitilskudd Sau og Appetitt Sau

For at sauen skal kunne bidra med en **god produksjon**, må den få tilført nok nærings-stoffer. **God helse** og **fruktbarhet** krever riktig mengde, energi, protein, mineraler, vitaminer og vann. Behovet for de ulike næringsstoffene varierer, avhengig av dyras produksjonsstadium.

Det vil alltid være behov for ekstra mineraler og vitaminer når kraftfôrmengden er under 3-4 hekto, ved dårlig grovfôrkvalitet eller ved bruk av alternative fôrmidler.

Pluss

Pluss Multitilskudd Sau (pellets) og Pluss Multitilskudd Appetitt Sau (pulver) får du i FK butikken.

Terje Arild Nilssen trives som sauebonde i Varangerbotn i Nesseby kommune i Finnmark.

Den siste bureiser i Varangerbotn

Tidligere forretningsmann Terje Arild Nilssen i Varangerbotn i Nesseby kommune i Finnmark ville bli sauebonde og hoppet av «forretningskarusellen». I dag driver han 630 da innmark og har 50 km² utmark som sommerbeite for saueflokken sin. Dyretallet har variert mellom 220 og 300 vinterføra søyer, alt etter avlingsnivået i de ulike åra.

- Det hele startet for 13 år siden uten våningshus, vei, vann, strøm og driftsbygning, men med en ferdig grøftet og profilert myr fra et tidligere torvprosjekt. I dag er 400 da oppdyrket og vi driver fortsatt på og dyrker 150 da. I tillegg leier vi 235 da. I og med at drifta er økologisk og gården ligger så langt nord trenger vi så stort areal til den saueflokken vi har, sier en av de siste bureiserne i Finnmark, som Nilssen sjøl kaller seg.

Eget strømaggregat

Det er ikke i det tettest befolka området Nilssen har ryddet og dyrket jord.

- Vi har ikke klart å få den lokale kraftnettleverandøren til å strekke strømlinje fram til gården. De sier at det blir for kostbart, derfor har vi måttet ordne oss med eget strømaggregat, forteller han og føyer til at strøm levert over nettet ligger 2 km og 0,5 mill. kroner unna.

Familien som består av Ann-Elise

EasyFix

Den unike plastklaven

EasyFix er enkel i bruk, og svært holdbar.

Tåler det meste av påkjenning en klave blir utsatt for.

Rustfri lås uten bevegelige deler.

EasyFix for småfe:
varenr 200: 60cm, kr 25,- eks mva
varenr 1366: preging, kr 3,50 eks mva

Nylonklave for storfe med MAXI rustfritt bjøllefeste

Nylonreim storfe, 110 cm, kr 88
Nylonreim kalv, 85 cm, kr 86,-
MAXI bjøllefeste, kr 15,-

BJØLLER

Suvert utvalg av bjøller til bruk i alt fra fjøs og gårdstun til tett skog og høyfjell. Bjøllene har en kvass lyd som høres svært langt.

Bjøllene er målt i høyde inkludert bøytjen

varenr 104: 71mm småfe kr 34,00
varenr 105: 77mm småfe kr 40,50
varenr 106: 88mm småfe kr 42,50
varenr 107: 100mm småfe/storfe kr 53,00
varenr 108: 113mm småfe/storfe kr 59,00
varenr 110: 130mm storfe kr 76,50
varenr 111: 160mm storfe kr 95,00

MERKER FOR ID

MERKEFLAGG varenr 290
for alle klaver og reimer
kr 7,70 pr stk

BJØLLEMERKER varenr 361
for alle våre bjøller
kr 7,60 pr stk

PREGING varenr 1365
merkeflagg og bjøllemerke
- permanent preging med svart skrift som er svært god å lese på lang avstand
kr 2,50 pr side (nummer, eller tekst; max 2 linjer a 10 tegn)

Vi har stort utvalg av utstyr til husdyr.
Kontakt kundeservice, tlf 51401150
for mer informasjon og få tilsendt varekatalog og prislister.
Vi ser fram til å høre fra deg.
moen.bjollefabrikk@lund.online.no
www.moenbjollefabrikk.no

Netland (jobber i 50% stilling som kommunejordmor) og Terje Arild samt barna; Eva (26), Elisabeth (23), Kristoffer (22), Sindre (20) og Øyvind (snart 15) bor i dag ca. 4 km fra gården, men de trives som sauebønder for det. De tre eldste barna er flyttet hjemmefra.

Palsmyr

Nilssen forteller at all jorda han har nydyrket ligger på myr, såkalt palsmyr. Det vil si at år om annet går ikke telen helt opp – med andre ord er det permafrost.

- Dette merker vi når vi stikker spettet 40-50 cm ned i myra. Da er det som å slå i fjell, smiler sauebonden i Varangerbotn.

Han forteller at nå når han driver økologisk så greier han ikke å høste mer enn knapt en rundballe på målet på myrene i Varangerbotn, dvs. i underkant av 100 FEM.

Fortsetter neste side.

Storparten av sauene til Nilssen er av rasen norsk kvit sau (NKS). (Foto: privat)

Godt fornøyd med miljøfjøset. Noe av saueflokken utenfor fjøsbygningen. Den er kledd med polykarbonatplater som lyset slipper igjennom, og ligner derfor mer på et drivhus enn et sauefjøs. (Foto: privat)

- Derfor trenger vi mye areal, og det har vi nok av her i Finnmark, legger han til.

Nilssen gir ros til kommunen og kan fortelle at Nesseby er flink til å støtte opp om jordbruket.

- Kommunen bidrar blant annet med inntil 1.500 kroner i tilskudd pr. da ved nydyrking, men gir støtte også ved andre investeringer, sier han.

Leier jord i Tana

Nilssen leier også 185 da i Tana, 4 mil unna. Her er det mer varme i jorda og dessuten har han avtale med en grisebonde slik at han kan få brukt mer husdyrgjødsel på jorda der. Han håper derfor på å klare og høste bedre avlinger der enn på myrene i Varangerbotn. Han forteller at på noe av arealet her har han også forsøkt seg med korn til krossing. I år ble kornet dessverre ikke modent, og han måtte derfor høste det i rundballer.

- Er det ikke et sjansespill å satse på korn i Finnmark?

- Å drive økologisk er en stor utfordring i seg selv. Det er viktig at mest mulig i produksjonen er kortreist, også kraftfôret, derfor måtte vi prøve dette.

Får vi et mer normalår så skal det nok la seg gjøre å høste korn også i Tana, mener Nilssen.

Miljøfjøs

På sauebruket i Varangerbotn har de satt opp et svensk fjøsbygg, såkalt «miljøstall» som det kalles i Sverige. Dette ser ut som et drivhus, siden det er tekket med polykarbonatplater som lyset slipper igjennom.

- Dyra går ut og inn av fjøset om vinteren og vi fører med rundballer 2-3 ganger i uka. Kraftfôr bruker vi bare til påsettlamma og under lamminga, forteller Nilssen.

Han mener at trivsel er betingelse nummer én om en skal lykkes som husdyrbruker.

- Det er like lyst inne i fjøset som utenfor, dermed blir livet for sauene så nær det naturlige som mulig. Godt med plass blir det også, i og med at dyra kan gå ut og inn som de sjøl vil. Lyset gjør sitt til at det ikke blir så gunstige forhold for uønska bakterier og vi klarer også å holde et tørt og bra liggeunderlag for dyra, noe som er særs viktig for at de skal holde seg friske og trives, legger han til.

Topp resultat

Søyene til Nilssen får mer enn nok lam, sjøl om han ikke bruker kraftfôr til de voksne dyra i paringssesongen.

- Nå har vi flere voksne søyer som kommer med 3 enn 2 lam. Vi har ikke kopplam, derfor går mange søyer med tre lam om sommeren, og det går bra, sier han. Nilssen legger til at de nok har noe av de beste utmarksbeitene som finnes i landet.

Det skjønner vi når han forteller hvilke slakteresultat han oppnår. Riktig nok mener Nilssen at beiteene har vært særs bra i sommer. Hør bare her; første lammeflokken som ble levert til slaktning i høst, rundt 15. september, hadde en middel slaktevekt på 24,4 kg, andre oppnådde 23,7 kg, tredje 23,1 kg og den fjerde 20,2 kg. For alle lam levert i 2008 ble gjennomsnittsvekta ca. 21 kg. Rasen er hovedsakelig norsk kvit sau (NKS) og noe gammelnorsk spælsau.

- Problemet i høst har vært for mange lam med fettrekk. Derfor måtte vi levere lam med levendevekt ned på 44 kg ved de siste leveransene, forklarer Nilssen. Han sier at målet er at alle voksne søyer skal klare 3 lam og at flesteparten av disse skal ha ei høstvekt på 45 kg og oppover.

Allflex Visuelle Øremerker

Allflex XS:

varenr 7301
- 40x14mm
- ideelt for lam og kje

Allflex S:

varenr 7400
- 38x35mm
- dekker behovet for alle saueraser og for gris

Allflex M:

varenr 7500
- 38x45mm
- dekker behovet for alle saueraser. Kan også brukes på større gris

Påsettingsutstyr

RETRACT-O-MATIC

varenr 641
automatisk påsettingstang

STANDARD UNIVERSAL TANG

varenr 638
standard tang som passer til alle våre merker!

Allflex Elektroniske Øremerker
Allflex EiD

Allflex elektronisk for småfe:

varenr 7101
- størrelse 25,5 mm
- vekt 3,0 g (uten handdel)
- preget med nyeste laserteknologi

Kombineres med:

Allflex S handdel:

varenr 7402

eller

Allflex M handdel:

varenr 7502

NYHET!

Nummerering med lite
"arstall" fæstet for bedre
visuell synlighet!

Øyevollveien 6 - N-4460 MOI
tlf +47 5140 1150 fax +47 5140 1694
moen.bjollefabrikk@lund.online.no
www.moenbjollefabrikk.no

LESEUTSTYR til Allflex EiD

Robust Håndholdt Leser

- leveres med RS232 og blåtann som standard
- lyd- og lyssignal ved avlesning
- stor lagrings- og batterikapasitet,
- kun 0,6 kg totalvekt
- vanntett, kan brukes i temperaturer fra -10 til +55 °C
- 45 eller 60 cm lang, 3,2 cm i diameter
- kan brukes sammen med Led-Sau, elektroniske vekter, eller til registrering av dyr med eller uten tilkobling til pc.

Panelantenne

til bruk ved:

- veiling
- registrering av dyr
- tellestasjoner
- registrering i saltstasjoner

PDA

PDA med RFID leser
- ideell ved aktiv bruk
av avlsprogram
ved feks parring, lemning,
veiling osv.

Vi merker norske husdyr!

Vi har også stort utvalg av utstyr til husdyr.
Kontakt oss for mer informasjon og få
tilsendt varekatalog og prisliste.

Lamming i slutten av mai

- Lamminga foregår i månedsskiftet mai/juni. Dyra går rett fra fjøset og ut på utmarksbeite, vanligvis fra 10. juni og utover. Innmarka blir ikke beitet om våren, både for ikke å redusere avlinga og for å unngå stort smittepress når det gjelder snyltere, forteller Nilssen. Han sier at han verken har snylterbehandling eller vaksinert dyra de siste 5-6 åra, og mener at slakteresultatene viser at det også ville ha vært bortkastet. Her må vi legge til for egen regning at et generelt godt dyrestell og mye areal trolig kan forklare at dette går så bra.

Små tap i 2008

Tapet på utmarksbeite har variert noe fra år til år. I år ser det relativt bra ut. Da Sau og Geit snakket med Nilssen, ca. 10. oktober, manglet han 4 søyer og 20 lam, men hadde fortsatt håp om å finne to av disse søyene med lamma sine. Men år om anna så har gaupe, jerv, bjørn og ørn tatt mellom 3 og 7% av lamma. I 1997 mistet Nilssen 24% av saueflokken på grunn av bjørn,

ellers har han vært skånet fra de store bjørnetapene.

- Flere av naboenes sliter med større rovdrytpart enn det har vært her hos oss,

sier Nilssen som ikke har noen forklaring på det. Tilfeldighetene spiller nok en del inn siden alle de store rovdryra finnes i området.

Arne Flatebo

Dyra beiter i høstsola på «prærien» i Varangerbotn. (Foto: privat)

Norgesrekord i Varangerbotn?

I Finnmark var 2008 en ideell beitesommer som ga tilvekstrekord på lamma. Et lam tilhørende den økologiske sauebonden Terje Arild Nilssen i Nesseby kommune har hatt en eventyrlig tilvekst.

Et værlam ble født 4. juni, dvs. på slutten av lammesesongen, hjemme hos Nilssen i Varangerbotn. Ei uke senere ble mora og lammet sluppet på utmarksbeite. Sauene til Nilssen ble sanket hjem igjen 15. september, tydeligvis etter gode dager på utmarksbeite. Ved hjemkomst viste høstvekta på det nevnte lammet 63 kg. Dersom en forutsetter at fødselsvekta var 5 kg blir dette en daglig tilvekst fra fødsel til høstveging på 568 gram per dag - (63 kg-5 kg)/102 dager. Omtrent 96% av denne tilveksten har skjedd på utmarksbeite, for bare den første uka var lammet hjemme.

Det hører med til historien at mora var født i 2007, noe som gjør dette enda mer imponerende. Lammet ble slaktet 17. september og veide 29,3 kg. Skrotten var kjøttfull (klasse U-), men en tanke for feit (klasse 3+). Slakteprosenten blir dermed på 46,5, noe som er en god del over gjennomsnittet.

Historien skulle egentlig ikke funnet sted

På høsten i fjor var det nære på at lammets mor havnet på slakteriet. Hun var ikke av de tammeste og Nilssen vurderte altså å slakte henne. Men søyelammet fikk altså sjansen og tok vel vare på den ved å levere et slikt resultat.

Hva er årsaken til den gode tilveksten?

Det er trolig flere forhold som har klaffet og spilt på lag rundt denne tilveksthistorien. Sein lamming har gitt

god ressurstilgang både for mora og lammet, som i neste omgang har medført en uavbrutt vekstkurve for lammet. De må ha funnet gode beiteområder hvor det har vært rolige forhold gjennom hele sesongen.

Lammet er reinrasert NKS (Norsk Kvit Sau) og avlsmessig et resultat av «tilvekstgener». Faren er framavlet i Varanger værring. Han heter Krokfotsønn og har kåringsnr. 200685340. Avkomsgranskingsresultatene tilsier at lamma etter denne væren skal vokse raskt. Morfaren, nr. 200585091 Olahøyen, kommer fra Alta værring og er også en vær som gir flotte slaktelam, med stor tilvekstevne og god kjøttfylde. I tillegg finnes det

sikkert flere forklaringer på dette ene individets enorme tilvekst.

Bra tilvekst på lammene i Finnmark i 2008

Det som for oss mennesker har fortonet seg som en elendig sommer, har for sauene vært bortimot ideelt. Det har vært en jevn grasvekst gjennom hele sommeren som har gitt smakelige og næringsrike beiter. En mer eksplosiv forsommervækst fører ofte til tidlig blomstring og sterkt dalende smakelighet og næringsverdi av beiteplantene. En sommertemperatur på 8-12 grader er ideelt for sauene. Det reduserer livsforholdene for plagsomme insekter, som det kan være en del av i Finnmark i juli.

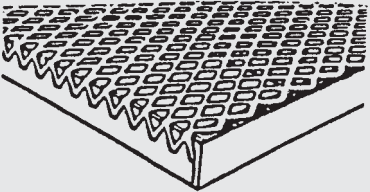
Nilssen har flere frodige lam. Her viser yngstemann, Øyvind, et flott værlam som er satt på for å føre genene videre. (Foto: privat)

STREKKMETALL

Løst eller på selvbærende ramme

Gunstige priser!
Be om tilbud.

- Strekkmetallrister
- Innredninger
- Ferister
- Drikkerenner

Navn:

Adresse:

Tlf.:

Sogneprodukter

6891 VIK I SOGN · Tlf. 57 69 83 40 · Fax 57 69 83 49
5880 KAUPANGER · Tlf. 57 69 83 40 · Fax 57 62 72 59

GJØDSELKJELLERPORT

Kontroll av gjødselporter.
Ta alltid en kontroll på gjødsel-
porten din. Vi har delene på lager.
Kanskje den bør skiftes ut?

EIKERPORTEN en markedsleder,
hvorfor:

- Den «skreddersys» dvs. den produseres etter ønskelige mål.
- Enkel å montere (ca. 4 t.) gjør det selv.
- Åpnes og lukkes på 1 min.
- Prisen er gunstig.

Agro - Bygg & Teknikk AS
N-3174 Revetal
Tlf.: 33 06 27 65 - 95 06 58 80
www.agrobygg.no

Future rundbuehaller

Den originale
Futurehallen
5X6 meter.
Flyttbar og med
topp kvalitet i
plater. Kan også
brukes som

ekstrahus i lamminga og ved utegangersau.

Pris: kr 19.700.- + mva.

Permanente haller: 8, 10, 12 og 14 m bredde.

Priseksempel for 12X24 m: kr 156.000 + mva.

Prisen er uten treverk.

Future Rundbuehaller
Postboks 28 - 3107 SEM

Tlf. 62 49 39 80 - Mob. 91 53 68 99 - Mob. 97 77 94 69

www.futurehaller.no - fadum@online.no

Innredning

for sau, geit og storfe
Strekkmetall

Holmslet
Mek. verksted AS
8646 Korgen

Tlf.....75 19 11 90
Mob.481 56 374
Fax75 19 11 90

Isolér maskinkostnadene!

De fleste av lammeprodusentene har nå fått levert alle lamma til slakt. Det er derfor tid for å gjøre opp økonomisk status for sesongen. Etter et godt slakteoppgjør finner mange det fristende å vurdere maskinkjøp, men er dette lurt? Minner bare om at overinvesteringer i maskiner er en vesentlig årsak til lav time-lønn også i saueholdet.

Helt uten mekanisering og maskiner er det nesten ikke mulig å drive lamme-produksjon i dag – det er heller ikke noe mål. Om ikke annet så trengs normalt minst en traktor med rundballepyd for å få surføret frem til fjøs-døra, eller med henger for å få høyet inn på låven. Det er derimot fullt mulig og «mekanisere bort» ethvert driftsoverskudd. Målstyringen i saueholdet har som tidligere poengtert i denne artikkelserien, til hensikt å skaffe oss et størst mulig driftsresultat pr. nedlagt arbeidstime. I forhold til hvor

vi er i driftsåret, er nå tiden kommet for å rette blikket mot kostnadene.

Av de årlige driftsgranskningene til Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF), vet vi at det som preger driftsoverskuddet pr. v.f.s. hos den beste tredjedelen av lamme-produsentene er, i noen grad, høy inntekt pr. dyr. Det som imidlertid er mest slående hos disse er de lavere kostnadene – både variable og faste.

Jag kostnader!

Hvorfor dette voldsomme fokuset på akkurat maskinkostnadene? Den definitivt største enkeltkostnaden i saueholdet i dag, er utgifter med føret. Noe er innkjøpt kraftfôr, men det meste er egenprodusert grovfôr. Maskinkostnadene er et vesentlig element i dette.

Ta gjerne en nærmere titt på NILF-rapporten 2008/8 «Hva koster grovføret? Sjølkostberegning for grovfôr...» av Øyvind Hansen. Konklusjonen blir at skal vi klare å kutte i kostnadene med grovføret, må vi kutte i maskinkostnadene.

Eie eller leie?

Det skal svært rimelige maskiner, eller et visst volum til, før det er økonomisk lønnsomt å eie maskinene, fremfor å leie tjenester. Spørsmålet blir da om det finnes leietjenester som er tilgjengelig i ditt område?

Sammenliknet med andre land, er leiekjøringsmarkedet i Norge fremdeles forholdsvis umodent. Regionvariasjonen er stor, men muligens med unntak av rundballepressing og noe såing og tresking, er det forbausende lite tilbud av leiekjøretjenester. Dette kan skyldes både lav etterspørsel og for lave priser. Har du selv maskiner som går for få timer, kan det være en god mulighet her for bedre inntjening på disse. Hadde bønder i større grad regnet på faktiske maskinkostnader ville også tilbudet av leietjenester økt, fordi mange hadde oppdaget at mindre eie og mer leie ville gitt et høyere driftsoverskudd.

Konkurransesett maskinholdet

Er det tilgjengelig leiekjøretjenester i ditt område, har du faktiske priser å sammenlikne med. Alternativt finner du oppsett på nettet.

Vurdering av mekaniseringsøkonomien er ikke nødvendigvis bare et spørsmål om å eie eller leie. Uavhengig av om det er tilgjengelig leietjenester eller ikke i ditt område, bør du (eller regnskapsføreren) definitivt regne ut dine realmaskinkostnader. Mange vil eksempelvis få seg en aha-opplevelse ved å regne på hva 5 år forlenget levetid på traktoren, eller annen redskap, kan gi av økonomisk gevinst - på tross av forventede økte vedlikeholdskostnader.

«Kostnadsunderslag»

Mange har også en lei tendens til å tenke driftskostnader (slitedeler, vedlikehold, diesel, olje osv.), men «glemme» eierkostnadene (avskrivninger, rentekrav, forsikringer osv). Absolutt samtlige kostnader knyttet til maskinieie og maskinbruk må med i oppsettet. Husk at når du leier en

En måte å redusere grovførekostnadene på er at naboer samarbeider om redskaper eller få en som driver leiekjøring til å ta noe av innhøstingsarbeidet. (Foto: Arne Flatebø)

tjeneste, er **alt** inkludert – også kjørens timelønn. Enkelte synes det er stivt å betale 5.000 kroner for å få pløyd 50 daa i året, men ta en runde på hva det faktisk koster å ta denne jobben selv med eget eid utstyr...

Driver du bare med sau, må sauedrifta bære alle maskinkostnadene på bruket. Driver du også med andre produksjoner, må kostnadene fordeles skjønnsmessig mellom alle de produksjonene du har. Husk at når real-maskinkostnadene skal beregnes er skatteregnskapet lite egnet. Kostnadsberegninger må eksempelvis ta innover seg at avskrivningstiden skal harmonere med maskinens faktiske nedslitingstid.

Rettsgevinst

Nå vil enkelte, med rette, hevde at det har en verdi å få utført arbeidsoperasjoner til riktig tid og at dette må inkluderes i vurderingen om det skal eies eller leies. Vi bruker for eksempel en god del halm som strø. Etter å ha brent oss et par år på innleie av halmpressing, har vi kjøpt oss inn som eiere

i en halmpresse. Realkostnadene med halmbergingen har ikke blitt lavere, men vi er i større grad sikret tørr halm (ikke uvesentlig til talle).

Videre har det en verdi å få slått og presset grovføret til riktigst mulig tid. Men at man selv eier utstyret for disse operasjonene, er ikke det samme som at man får gjort arbeidet når veksten og forholdene er optimale. Det er ingen gangbar økonomisk strategi å overvurdere rettsgevinsten for å rettferdiggjøre ulønnsomme maskinkjøp. (Vi skal i en senere artikkel se at det er mulig å beregne verdiforskjellen mellom godt og dårlig grovfôr.)

Spart tid

Tidsgevinsten går også i favør av innleid tjeneste. Enkelte ganger er det helt åpenbart: Nettogevinsten pr. berget lam overstiger fort 1.000 kroner. Under lamminga kan det derfor tenkes at du kan ha andre ting å bruke tiden til enn å sitte på traktoren og utføre våronna.

Selv om det ikke er et velfungerende leiekjøringsmarked i ditt område, skal du likevel ikke se bort fra at naboen tar

Hva koster grovføret?

Mer om kostnader med grovføret finner du på websidene til NILF. Du finner det under følgende link:

<http://www.nilf.no/Publikasjoner/Notater/Bm/2008/N200808>
Innhold.shtml

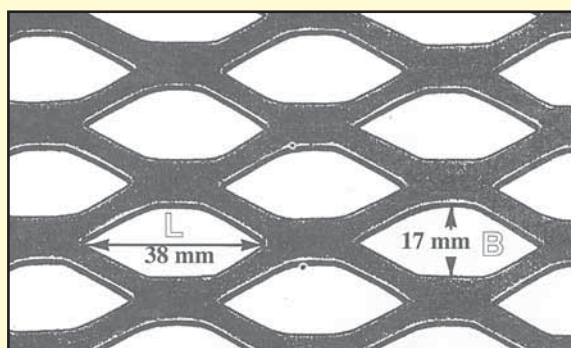
jobben for en høvelig betaling. Selv om vedkommende ikke driver leiekjøring som egen næringsgrein, tar mange nabooppdrag. På den måten gjør man sine egne investeringer mer lønnsomme, ved å la maskinene få gå flere timer.

Avslutningsvis må det igjen minnes om at sparte timer gir færre timer å fordele driftsoverskuddet på. At maskinleie ofte viser seg å være overraskende lønnsomt kan også bidra til mer tid til venner, ektefelle og unger. Et liv utenom sauen er heller ikke å forakte!

Av Dag Høiholt-Vågsnes

Saueinnredning med 2 typer bingefronter. Oppdelte og langsgående eteåpninger. Lammebingeskiller. Skillet er ferdig til bruk og monteres på sekunder.

STREKKMETALL

løst eller på selvbærende rammer! Ny type, 3,5 mm platetykkelse.

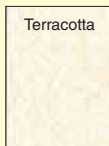
NORSK KVALITET - ALLE STØRRELSER!

Kjøp innredning fra sauebonde og få et produkt som fungerer i praktisk arbeid.

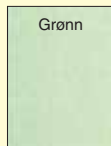

- En prisgunstig norsk tak- og veggplate til bruk i husdyrrom.

Veggplate i helstøpt plast. Ingen GNAGING

Terracotta

Grønn

Hvit

Flexibele porter, gir enklere sortering.
Drikkeutstyr, dører, vinduer, ventilasjon

Varene leveres med pris inklusive frakt hele landet

Ring oss for nærmere info.

Ferdigbehandlede plater, for utsatte miljøer. Forhandler over hele landet.

3570 Ål i Hallingdal
Telefon: 320 85 514 • Mob. 412 38 340
Fax: 320 83 003

Pål Haugstad:

- Øko-landbruk må bli bedre butikk

Mens markedet skriker etter økologiske varer, klarer ikke norske bønder å svare på etterspørselen. – Inntjeningen er for dårlig, mener leder i Norges Bondelag, Pål Haugstad. Han vil ha mer penger både fra staten og forbrukeren.

- Mens det tidligere ikke har vært marked for bønder som produserer økologiske varer, så har det nå snudd. Nå er markedet her, og dette vil vi følge opp, lover leder i Norges Bondelag, Pål Haugstad.

Mer penger på bordet

- Har norske bønder vært for sene med å legge om?

- Jeg ser på etterspørselen som en mulighet, og tror at mange vil legge om. Men en omfattende omlegging fordrer at markedet er villig til å betale merkostnaden. Det er få som legger om av ideologiske årsaker, sier Haugstad.

- Er de økonomiske betingelsene for økologisk produksjon i dag gode nok?

- Nei, det er det de ikke er, og det er derfor flere finner ut at de ikke har god nok inntjening for det ekstraarbeidet og den usikkerheten som det innebærer å legge om til økologisk. Denne merkostnaden må markedet betale, gjentar Haugstad.

- Hvor mye ekstra betalt bør, etter din mening, bønder som driver økologisk få?

- Eksakt per kilo vet jeg ikke, prisen vil variere fra produkt til produkt. Men prisen må være så høy at det å drive økologisk gir bøndene en merinntekt framfor konvensjonell drift. Er det butikk, da kommer også produksjonen, hevder bondelagsgeneralen, som mener det må komme mer penger på bordet ved neste års jordbruksavtale.

- Det er viktig at vi greier å stimu-

lere til mer økologisk produksjon. Det bør derfor komme ekstra midler gjennom jordbruksavtalen. Det bør med andre ord være en kombinasjon av budsjettmessige overføringer og prisoverfor forbrukerne, sier Haugstad.

Vil ta tid

Han mener det er et mål for norsk landbruk å klare og levere tilstrekkelig med økologiske varer i forhold til etterspørsel, men tror at det vil ta tid.

- Vi er beredt til å prøve. Det er

- Er det butikk, da kommer også produksjonen, fastslår leder for Norges Bondelag, Pål Haugstad. Han tror det vil ta tid å oppfylle regjeringens målsetting om 15% økologisk produksjon. (Foto: Håvard Simonsen)

viktig å få opp volumet, slik at videreforedlingen blir økonomisk gunstig. Den økte etterspørselen i markedet etter økologiske varer har imidlertid kommet raskt. For bønder som legger om er det omstillingsperiode på minst ett år. For økologisk kjøtt som storfe kan det ta nærmere fem år fra beslutningen om å legge om tas, til kjøttet ligger i varedisken. Derfor vil det ta tid å oppfylle regjeringens målsetting om 15 % økologisk produksjon, sier Haugstad.

- *Hvor lang tid tror du det vil ta før norske bønder vil klare å fylle markedsetterspørselen etter øko-produkter her hjemme?*

- Det er vanskelig å si, men kurven for etterspørsel viser en rask økning. Fortsetter denne i samme tempo, vil det være svært stort behov for økologiske varer. Vi må derfor øke innsatsen på alle fronter, sier Haugstad.

Han håper at sauebøndene vil være noen av dem som raskest vil legge om. - Med utmarksbeite som ressurs ligger produksjon av sau- og lammekjøtt mer til rette for økologisk drift enn mange andre næringer. Når omleggingen ikke er stor, bør en i utgangspunktet raskt

kunne øke produksjonen, mener Haugstad.

Likt regelverk?

Som bondelagsleder er Haugstad opp-tatt av at regelverket for norske og konkurrerende utenlandske bønder er likt. Han får flere tilbakemeldinger om at så ikke er tilfelle.

- Jeg vet i dag for lite om hvorvidt reglene for økologisk produksjon i Norge i forhold til andre land er ulike eller ei. Men jeg registrerer at utsagnene kommer. Hvis det er slik at importerte varer har andre krav, er det uheldig.

- *Er dette noe som dere i Norges Bondelag vil undersøke?*

- Ja. I utgangspunktet bør internasjonale standarder være de samme, hvis ikke blir det ulike konkurransevilkår. Men jeg registrerer at vi importerer varer som er blitt sprøytet med midler som ikke er tillatt her, uten at noen stiller spørsmål ved praksisen, sier Haugstad.

Veiledning og utdanning

- *Tror du at myndighetene vil klare å nå målsettingen om 15% innen 2015?*

- Jeg tror at det skal holde hardt.

Målsettingen innebærer at om lag 20% av landbruksarealet skal drives økologisk. Her er vi milevis unna målet.

- *Hva vil Norges Bondelag gjøre for å bidra til at målsettingen nås?*

- Vi vil følge opp med å spre informasjon om økologisk produksjon, og hvilke stimuleringstiltak som finnes. Her spiller veiledningsapparatet med gratis førsteråd en viktig rolle. Jeg kan være enig i kritikken om at timeantallet her bør økes. Det er viktig at bønder som velger å legge om tar en velfundert avgjørelse, slik at de vet hva de går inn i, mener Haugstad.

For å øke kunnskapsnivået om økologisk drift, mener dessuten Haugstad at økologisk produksjon må bli en del av landbruksutdanningen.

- Vi må få på plass utdanning innen økologisk landbruk. I dag er det fortsatt slik at en bonde som på konvensjonelt vis produserer 600 kilo korn på målet, blir regnet som dyktigere enn økobonden som produserer 400 kilo per mål. Slike holdninger har med utdanning å gjøre, mener Haugstad.

Av Liv Røhnebak Bjergene

Innredning for geit

Snu sauene

Sprayfo lam/kje melkeerstatning

Basert på melkeråstoff
levert av

TINE

Innredning for sau

Snu sauene

Snueren som brukes av "Prosjekt Snu Sauen"

4619 Mosby • Telefon 38 11 81 00

Nærmeste forhandler finnes på www.husdyrsystemer.no

Liggearealet og hvilemønster

Størrelse og utforming av liggearealet påvirker hvilemønster og sosial atferd hos geit. Resultater fra studier viste at hviletid og hvilemønster var mer avhengig av størrelse på liggearealet enn inndeling av liggearealet i etasjer, mens det var omvendt for aggresjonsnivået.

Husdyr holdt i grupper vil alltid konkurrere om viktige ressurser som blant annet fôr, vann og attraktive liggeplasser, og dersom disse begrenses i mengde eller fordeling vil dette føre til økt aggresjon. Tidligere studier har vist at liggearealets størrelse har en påvirkning på dyras hviletid og synkronitet i hvileatferd. På bakgrunn av dette ønsket førsteamanuensis Inger-Lise Andersen og professor Knut Egil Bøe ved UMB å undersøke hvordan hvilemønster og sosial atferd hos geit ble påvirket av liggearealets størrelse og inndeling.

Forsøket

Seks ulike forsøksbinger ble brukt der halvparten hadde liggearealet samlet på en etasje og den andre halvdel var fordelt på to etasjer med en trapp mellom hver etasje. Liggearealet i bingene hadde tre ulike størrelser og disse var på henholdsvis 0,5 m², 0,75 m² og 1,0 m² per geit. Selv om vi forandret liggearealets størrelse, ble totalarealet

holdt konstant (1,5 m²/geit). Etter at gruppene med geiter hadde stått i forsøksbingene i en uke ble de filmet et døgn. Dette filmopptaket ble brukt til å analysere liggeatferd ved hjelp av øyeblikksregistreringer på 10 minutters intervaller gjennom hele døgnet. Sosial atferd med fokus på offensiv atferd og flukt ble registrert kontinuerlig i fem timer fra morgenfôring. På bakgrunn av disse sosiale interaksjonene ble geitene rangert etter hvor offensive de var mot de andre geitene i gruppa.

Hvilemønster

Det viste seg at inndelingen av liggearealet i en eller to etasjer ikke hadde noen effekt på geitenes hvilemønster. Størrelsen på liggearealet derimot hadde en påvirkning på geitenes hvileatferd. En reduksjon av liggearealet gav lavere hviletid, mer tid på å ligge i aktivitetsarealet og mindre synkront hvilemønster. Uansett størrelse og inndeling av liggearealet, lå geitene svært lite i kroppskontakt med andre individer. Når geitene hvilte foretrakk de å ligge inn til en vegg, men dette var vanskeligere ved mindre liggeareal. Ved det minste liggearealet i bingen med to etasjer var ikke bredden på liggeområdet stort nok til at geitene klarte å hvile i særlig grad. I de fleste bingene hadde den lavest rangerte geita kortere hviletid og lå mer i aktivitetsarealet i forhold til de andre geitene i gruppa. De fleste husdyr har en sterk trang

til å kunne utføre samme atferd som resten av flokken og det gjelder spesielt rundt fôring og ved hvile. For flokken som gruppe er det å spise og hvile synkront viktig med tanke på sikkerheten til hvert individ. På liggearealet er det ofte fysisk plass til alle dyrene, men likevel har det vist seg at enkelte individer er i stand til å kontrollere attraktive liggeplasser og dermed holder lavt rangerte dyr utenfor. Studier har vist at en reduksjon av liggearealet hos blant annet storfe og sau gav en nedgang i hviletid og færre dyr lå samtidig.

Aggresjonsnivået

Generelt hadde ikke størrelsen på liggearealet noen påvirkning på aggresjonsnivået. Derimot hadde inndelingen av liggearealet i to etasjer en klar påvirkning på konfliktnivået ved at det var færre aggressive interaksjoner mellom geitene i forhold til når liggearealet var samlet på én etasje.

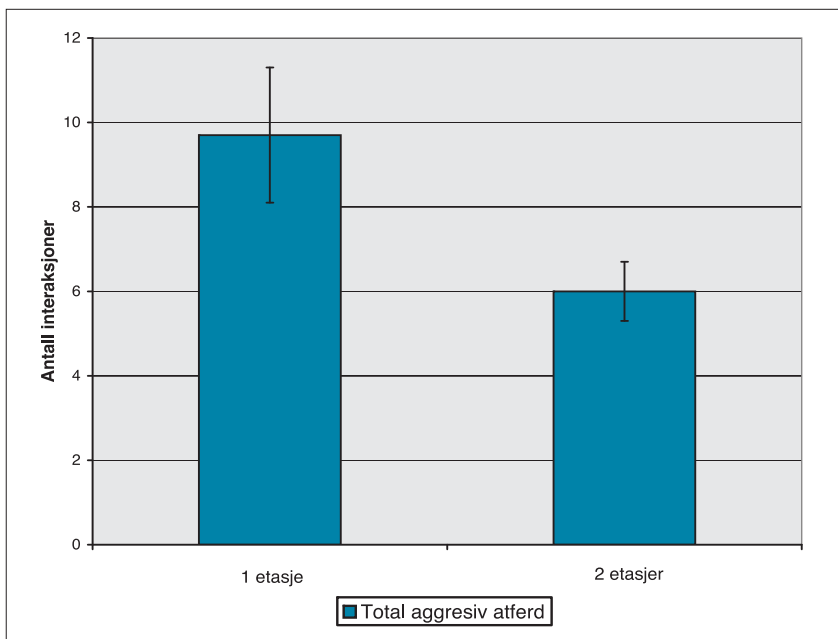
I en sveitsisk studie der geitene ble holdt på talle gav en reduksjon av totalarealet (fra 2 m² til 1 m²) en klar nedgang i hviletid, mens aggresjonsnivået var upåvirket. Dette er i stor motsetning til det som er funnet hos andre husdyr, der har en økning av bingearalet gitt en betydelig nedgang i aggresjon mellom dyrene. Knut Egil Bøe og hans kolleger ved UMB reduserte liggearealet på sau og fant at søyenes hviletid ble redusert, hvilemønsteret var mindre synkront og det var flere aggressive interaksjoner.

Praktisk betydning

Hovedkonklusjonen fra dette forsøket var at hviletid og hvilemønster var mer avhengig av størrelse på liggearealet enn inndeling av liggearealet i etasjer, mens det var det motsatte som gjaldt for aggresjonsnivået. Når liggearealet reduseres må ofte enkeltindivider legge seg i mindre attraktive områder og dette gjelder spesielt for lavt rangerte dyr. I dette forsøket viste det seg også at geitene svært sjelden lå i kroppskontakt med en annen geit. Selv ved det største liggearealet lå geitene bare i 3% av liggeobservasjonene i kroppskontakt. Tilsvarende verdi er tidligere funnet hos sau for å være på 60% av liggeobservasjonene. Dette sier noe om hvor forskjellig artene egentlig er og beskriver geita som en art som krever mer sosial plass mellom seg og sine

Tabell 1. Effekt av størrelse på liggearealet på geitenes hvilemønster. Ulik bokstav ved middeltallet er signifikant forskjellig fra hverandre.

	0,5 m ²	0,75 m ²	1,0 m ²
Ligger	61,2 ± 2,1 ^a	64,1 ± 2,6 ^{ab}	66,1 ± 2,0 ^b
Ligger samtidig	4,2 ± 1,7 ^a	8,5 ± 3,4 ^a	21,1 ± 4,3 ^b
Ligger på liggearealet	84,2 ± 2,7 ^a	87,2 ± 2,7 ^a	95,8 ± 1,3 ^b
Ligger i aktivitetsarealet	15,8 ± 2,7 ^a	12,8 ± 2,7 ^a	4,2 ± 1,3 ^b
Ligge i kroppskontakt	6,8 ± 1,9	5,2 ± 1,4	2,9 ± 1,4
Ligge i veggkontakt	67,9 ± 3,3 ^a	77,6 ± 3,9 ^a	82,3 ± 2,2 ^b

Figur 1. Antall aggressive interaksjoner ved 1 og 2 etasjer.

artsfrender. Avstanden mellom dyr kan også økes ved å dele liggearealet inn i etasjer, noe som er en relativt enkel metode for å redusere aggresjonsnivået i en gruppe med geiter dersom man har et begrenset bingeeareal. Ut i fra forsøksresultatene anbefales det at dybden på liggeområdet er på minst

0,8-1,0 m for at geitene skal kunne bruke hyllene som liggeområde.

*Av førsteamanuensis
Inger-Lise Andersen,
professor Knut Egil Bøe
og vitenskapelig assistent
Rebecca Ehrlenbruch*

Referanser

- Andersen, I. L., Bøe, K. E., 2007. Resting pattern and social interactions in goats – the impact of size and organization of lying space. Applied Animal Behaviour Science 108: 89-103.
- Andersen, I. L., Bøe, K. E., 2007. Hvilemønster og sosiale interaksjoner hos geit – effekt av størrelse og utforming av liggearealet. Husdyrforsøksmøtet 2007.
- Bøe, K. E., Berg, S., Andersen, I. L., 2006. Resting behaviour and displacements in ewes – effects of reduced lying space and pen shape. Applied Animal Behaviour Science 98: 249-259.
- Loretz, C., Wechsler, B., Hauser, R., Rüschi, P., 2004. A comparison of space requirements of horned and hornless goats at the feed barrier and in the lying area. Applied Animal Behaviour Science 87: 275-283.

Geiteforskning:

På UMB har de laget en webside der de har samlet forskningen som har blitt gjort på geit. Adressen til siden er; www.umb.no/iha/geit

ANIMALIA: SAUEKONTROLLEN WEB

Bli med på utviklingen!

Alt du trenger er en PC, tilgang til internett og et passord.

- Enklere registrering
- Fleksibelt og lett tilgjengelig
- Nyttige rapporter og noteringslister
- God oversikt over din besetning

Les mer på:

www.animalia.no/sauekontrollen

Tlf: 22 09 24 40 brukerstotte@animalia.no

 ANIMALIA
SAUEKONTROLLEN

Spælsauen har også en uønska genvariant

I kjølvannet av oppslag om genvarianten som gir kjøttfull NKS, ble jeg gjort oppmerksom på at det også fins svært kjøttfull spælsau. Det viser seg at spælsauen har en egen genvariant som har tilsvarende effekt som den som er funnet hos NKS.

Da jeg først fikk høre om spælsau som var spesielt kjøttfull, tenkte jeg at dette måtte være samme genvariant som vi kjenner fra NKS. Første skritt ble derfor å teste DNA fra noen utvalgte spælseminværer som skilte seg ut på grunnlag av informasjon fra felt, data fra Sauekontrollen og profil på delindeksene. Ingen av disse fem værene hadde NKS-varianten. Sammen med professor Dag Inge Våge ved Cigene/

Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap, startet vi derfor jakten på enda en mutasjon i norsk sau.

Hjelp fra felt

Siden effekten på spælsauslaktene var svært lik den vi ser hos NKS, var det naturlig å lete etter forandringer i samme gen. Det ville være langt enklere å finne mutasjonen hvis vi kunne få tak i en vevsprøve fra en kjøttfull sau, fremfor å jobbe med sæd fra værer som har gitt kjøttfulle avkom. På høsten i fjor fikk jeg tips om et føringslam som etter klipping tydelig viste at det var spesielt kjøttfullt. Med god hjelp fra dyreeier og Mattilsynets veterinær på slakteriet, fikk vi tak i en egnet prøve.

Ny mutasjon!

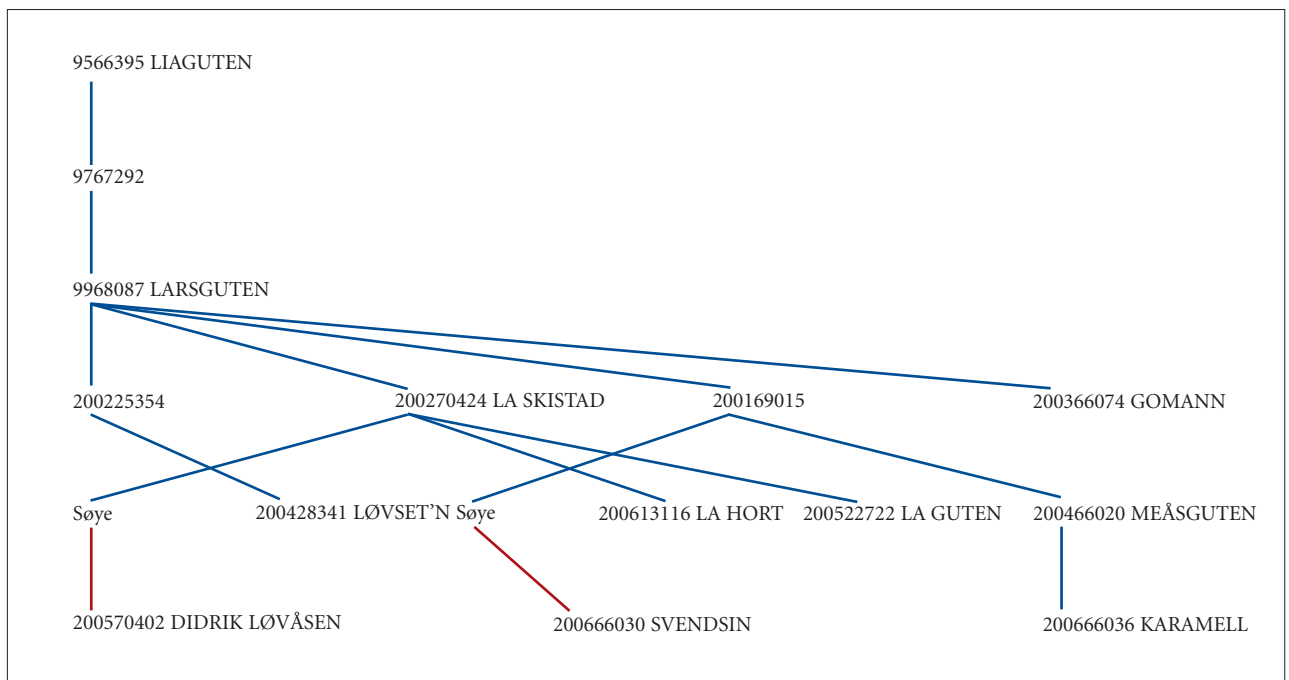
Det viste seg at føringslammet hadde

en til nå ukjent mutasjon, i dobbel dose. Vi var ikke i tvil om at mutasjonen ville ødelegge myostatinproduksjonen, tilsvarende mutasjonen som vi fant hos NKS. Spælseminværene vi tidligere hadde testa for NKS-mutasjonen ble så testa for denne nye mutasjonen. Alle fem hadde den, men i enkel dose.

Uønska genvariant

Ettersom både genvarianten hos NKS og spælsau ødelegger myostatinproduksjonen, må vi gå ut i fra at de har de samme uønska bivirkningene. På dette grunnlaget vedtok Avlsrådet for sau at frekvensen av genvarianten på sikt skal reduseres. De samme tiltaka vi har for NKS ble satt i verk for spæl:

- kjente bærere skal slaktes
- NSG Semin skal ikke selge sæd fra slike værer

Figur 1. Spælseminværer med uønska genvariant kan knyttes sammen i dette stamtreet. RUGG-ØRSTAD og GRAN VÅRTUN mangler på figuren, men kan knyttes sammen med LIAGUTEN. Kun kåringsnummer eller Søye indikerer at dyret ikke er testa.

Seminværene er testa

Vi har testa både årets innsett av seminværer og sædlageret (se egen liste). Væren 9566395 Liaguten ser ut til å være stamfar til de fleste bærerne (se figur 1). Beklageligvis ble genvarianten funnet på tre av årets nye spælseminværer. Disse vil NSG Semin derfor ikke tilby for salg.

Inger Anne Boman
iab@nsg.no

Værer med uønska spælvariant

9566291 RUGG ØRSTAD
9566395 LIAGUTEN
9813392 GRAN VÅRTUN
9968087 LARSGUTEN
200270424 LA SKISTAD
200366074 GOMANN
200428341 LØVSET'N
200466020 MEÅSGUTEN
200522722 LA GUTEN
200570402 DIDRIK LØVÅSEN
200613116 LA HORT
200666030 SVENDSIN
200666036 KARAMELL

Værer med uønska NKS-variant

18800525 RUGG
9875082 LIAGUBBEN
9975797 SKAGENGUTT
9975911 NYLANDER
200075328 LOFOTHØYBROR
200075331 LOFOTHØYEN
200175399 E-PLUSS
200180745 RATTATA
200280193 HØGMO
200340187 BRUTUS
200341279 TVEIDAHØYEN
200341416 NYLANDERSØNN
200375095 LØFAST
200375532 DALAKAR
200421174 LOTAR
200421180 KRIKO
200421779 MORRIS
200458977 KVANN
200459117 VOKSGUBBEN
200480432 SNERT
200529097 BASALO
200541333 EIKHØYEN
200575118 JOHANGÅRDEN
200575848 SKJEGGEN

(Foto: Frida Meyer)

Bygge nytt eller restaurere?

«Islandsk»- eller tradisjonsinnredning.
Strekkmetall, plastrister, gjødseltrekk eller talle.
Glas og dører.
Fører også Lac-Tec mjølkedrikkautomat for lam.

O. Grobakken

LANDMEK

LANDBRUKSMEKANISERING OG VEDLIKEHOLD

2943 Rogne. Tlf 61 34 25 50 Mob 90 60 90 93
e-post grobakken.lamdmeke@c2i.net

**Du får det
som du vil!**

Individmerking:

Bestilling av øremerker

Individnumrene til dyra skal være unike. Merkeregulene setter krav til hvordan individmerkingen skal være. Like fullt gjøres det en del feil som skaper ekstraarbeid og forvirring. Her er noen gode råd som er verdt å ta med seg når du skal bestille øremerker.

Våren 2008 ble mange lam registrert med feil nummer. På øremerket sto for eksempel 80054, mens lammet ble registrert av brukeren som 8054. Noen av disse feila ble oppdaget og raskt rettet. Mange feilregistreringer ble en derimot ikke klar over før en oppdaget at slaktedata ikke kom inn i Sauekontrollen eller Led-Sau som normalt.

Årsaken til feila skyldtes at produsenter som hadde bestilt en nummerserie som skulle startet på 8001, isteden fikk en som begynte med 80001. Produsentene benyttet og registrerte numrene slik de hadde bestilt serien, men sjølsagt ble det galt siden det da ble et siffer for lite – nemlig 0. Dyret med 8001 oppfattet datasystemene som 88001, og dermed ble det to forskjellige nummer for samme individ. Feilene som oppstod i dataregistrener er rettet i ettertid.

Hva sier reglene?

Det er noen forhold en bør huske på for å unngå at en gjentar de samme feila på nytt. Følger en disse vil også bestilling av øremerker i framtida bli enklere, og ikke minst sikrere.

I merkeregulene står det at det første sifferet i individnummeret skal være det samme som siste siffer i årstallet dyret er født. Med vanlige visuelle nummer er 4 siffer mest brukt, der den enkelte bruker kan disponere de 3 siste for å skille individene. Dette fungerer greit dersom en har mindre enn 999 fødte lam hvert år, siden numrene kan gjenta seg etter 10 år.

Ønsker en derimot å benytte RFID-

merker (elektroniske merker), og/eller har behov for mer enn 1.000 vanlige plastmerker i året, skal individnummeret være på 5 siffer. Det første sifferet er også da det siste sifferet i fødselsåret, mens de 4 siste kan disponeres av brukeren for å skille individene i besetningen.

Spesielt for RFID

Bruker du RFID-merker kan du ikke benytte samme nummerserie etter 10 år, her er grensen 30 år. 80001 kan derfor ikke brukes i 2018 eller 2028, hvis det ble brukt i 2008. Først i 2038 kan en på nytt bruke en nummerserie som starter med 80001. For å få et system der en ikke behøver å tenke på dette kan man la de 4 siste sifrene løpe videre gjennom årene. Da vil 2009-merkene begynne på 90454 hvis 2008-merkene sluttet på 80453. På den måten unngår man problemer med like nummer før det har gått 30 år.

Enklere og mindre feilregistrering

I og med at numrene da blir unike, sjø uten at sifferet for årstallet er tatt med, kan en klare seg med å skrive eller taste færre siffer når en av en eller annen grunn skal registrere dyra. Med dette systemet vil det ikke oppstå 2 dyr i samme besetning med lik tall-kombinasjon på de 4 siste sifrene i individnummeret.

Det er også vanskeligere å lese merker med mange nuller. Slike nummer gir flere feilregistreringer, hvis en ikke bruker RFID-leser ved all nummeravlesing - og det er vel ikke gjennomførbart i praksis.

Tenk over hvordan det beste nummersystemet er for deg, nå og i framtiden. Bestill den nummerserien du synes er best, og ikke akseptér at noe annet blir levert.

Arne Flatebø

Gjerdemateriell

PRAIRIE JORDBRUKSNETT
MARKEDSLEDER I NORGE

Trefil ARBED
garanterer
kvaliteten!

*Kvalitetsnettingen
m/ALUZINK fra TREFIL
ARBED fabrikken i
Luxembourg, har vi
importert siden 1988.
Økningen viser at
Norske bønder velger
kvalitet.*

Sauenett 90.6.15

Tråder 3,00/2,00
100m = 39,6 kg

Mediumnett 90.6.15.

Tråder 3,40/2,40
100 m = 56 kg

Utmarksnett 90.6.15

Tråder 3,70/2,70
100 m = 69 kg

Lavt sauenett 60.6.15

Tråder 3,40/2,40
50 m. = 26 kg

Lamme-nett (innmarksgjerde) 96.15.15

Tråder 3,00/2,00
50 m = 35,5 kg
100 m = 71 kg

ALUZINK belegg:

95 % Zink
5 % Aluzink
= Lengst levetid

Sauenett 90.8.15

Tråder 3,00/2,00
100 m = 45.6 kg

Ammekunett/ lamanett 120.10.15

Tråder 3,40/2,40
Ruller à 100 m

Medium reinnett 140.11.30

Tråder 3,40/2,40
Ruller à 100 m

Høyt reinnett 160 15.30

Tråder 3,40/2,40
Ruller à 100 m

Viltnett 200.22.15

Tråder 3,00/2,00
50 m = 50 kg

Piggtråd

1,70 mm.
Ruller à 250 m.

Stort utvalg i galv tråd

1,5—5,0 mm.
Til binding og
strekk

Kramper 20—70 mm.

Leveres i 1 kg, eller 5 kg. Spann.

Kramper m/mothake 4,0x40 eller 4,0x50.

Leveres i 5 kg. Spann.

Har også stort utvalg i spiker.

*Spør oss, eller våre forhandlere om et
«Gjerdetilbud». Vi leverer i Sør-Norge
m/egne biler. Gunstige frakttaler til
resten av landet.*

Fjermestad Gjerdelager

4355 Kvernaland · Tlf: 51 48 55 62 · Faks: 51 48 77 94

Mail: fjerm@online.no · Hjemmeside: Fjermestad.no

Lys i høstmørket?

Om reproduksjon og råtne føtter

Når fotråta og høstmørket siger inn over landet på samme tid, så kan jo noen og enhver bli litt tung til sinns. Spør du en hobbyfilosof om råd, så vil han kanskje si at det er om å gjøre å tenne lys i stedet for å forbanne mørket.

Etter å ha tilbragt en del tid i Rogaland i høst, så har jeg skjönt at man også kan si det på en annen måte: *kan ikke kasta bort tidå på slikt «didl»* (i denne sammenhengen altså tungsinn og depping). Så, med sauene i fokus og jærbondene i hjertet; er det mulig å finne noen lyspunkter i høstmørket?

Tid for paring

I alle fall er det tid for paring, og om kanskje ikke søya opplever det som noe stort lyspunkt de få sekundene det varer, så er det i hvert fall grunnlag for påfyll på sauebondens bankkonto neste høst, og ny giv for bygdeliv, kulturlandskap og pinnekjøtt til jul. Det må jo kunne telle som et lyspunkt, eller tre. Når dette leses er vel parings-sesongen godt i gang de fleste steder. Men vi minner allikevel om noen viktige punkter for en vellykket paringssesong.

Framtida stiller krav til oss

Dessverre medfører paringssesongen, og alle tradisjonene rundt den, også en

risiko for smitteutveksling gjennom kåring, væreringer, kjøp og salg av værer (og søyer) m.m. Ja, det er mye «kjekt» med dette, og vi skal selvfølgelig fortsatt ha avlsarbeid og avlsframgang i saueholdet. Fellesbeite skal også fortsatt være en viktig og grunnleggende del av norsk saue næring. Men det er ingen tvil om at det vil bli stilt større krav til saue næringa i framtida når det gjelder å opptre på en måte som i større grad hindrer smittespredning og beskytter sauehelsen. Dette er også en viktig forutsetning for at det nå er bevilget penger til prosjektet «Friske føtter», der videre kartlegging og bekjempelse av fotråte er målet. Fokus på friske dyr og løsninger som reduserer risikoen for smittespredning, er imidlertid ikke noe vi gjør for myndighetenes skyld.

Det er framfor alt viktig for saue næringa selv.

Lyspunkter blant råtne føtter?

I skrivende stund er fotråte påvist i 199 saueflokker, og det vil bli flere. Det er

Per 29. oktober er prøver fra 340 saueflokker undersøkt for fotråtebakterien *Dichelobacter nodosus*. I 204 av disse flokkene er bakterien påvist. Prøver fra ytterligere 100 flokker er under undersøkelse. De fleste av flokkene er prøvetatt fordi det er funnet symptomer som kan gi mistanke om fotråte i forbindelse med «Snu sauene». Kartet er laget av Chiek Er, Veterinærinstituttet, seksjon for epidemiologi.

jo ikke så oppløftende, men i en kartleggingsfase må vi regne med å avdekke sjukdom og smitte vi helst skulle vært foruten.

Det er lys i mørket også når det gjelder fotråte, selv om det ikke alltid er like lett å få øye på. Noen av lyspunktene er:

- At det er funnet 18,6 millioner til første del av prosjekt «Friske føtter», med et felles mål om å kartlegge, øke kunnskapen om fotråte under

norske forhold og bekjempe sjukdommen.

- Oppslutningen om «Snu sauene!», og alt arbeidet som legges ned av prosjektledelsen, klauvinspektørene, de lokale NSG-lagene, saueierne og mange andre. Her er det mange «lokale helter». Vær stolte av dere selv!
- Produsentene og veterinærene som går foran i saneringsarbeidet. Dere er også viktige for fellesskapet!

- At vi ikke finner fotråte i «alle flokker over alt». Det er mange flokker uten symptomer og uten fotråtebakterier. Disse må vi gjøre vårt beste for å beskytte.

Du kan lese mer om fotråte på www.animalia.no/fotråte.
Ha en haltfri og fruktbar høst!

*Av Lisbeth Hektoen,
Helsetjenesten for sau*

Huskeliste for en vellykket parings sesong

Friske søyer og riktig hold for riktig lammetall

Søyer med ødelagte jur, dårlige bein, lam med arvelige lidelser o.l. er selvfølgelig allerede utrangert.

Hold og føring er viktig for lammetallet. Generelt anbefales:

- Holdklasse 3-3,5 ved paring
- Unngå for feite eller magre dyr
- Dyra bør være tilvendt inneføring i god tid før paring, unngå forskifte samtidig med paringa
- Ved holdklasse under 3 før paring anbefales «flushing», dvs. føring ca. 40% over vedlikehold fra ca. 14 dager før paringa starter. Denne effekten kan også oppstå når dyra flyttes til kraftigere beiter
- Påsettlam bør ha minst 60% av voksen kroppsvekt ved paring
- Unngå stressende situasjoner, spesielt de første 3 ukene
 - Jaging, store temperaturendringer, miljøforandringer, forskifte og lignende.

Hva som er riktig lammetall kan være forskjellig fra flokk til flokk. Føring for justering av lammetall er blant annet nærmere omtalt i Sau og Geit nr. 4, 2007.

Gjennom drektigheten anbefales holdklasse 3-3,5. Det er viktig å gruppere dyra etter alder, hold og etter hvert lammetall, for å kunne tilpasse føringa av de drektige dyra.

Kjærligheten

*En ungvær helt oppe fra Mo
Traff ei søye så inderlig go'
Han tok a på ulla
Hu sa hu het Gulla
Han tenkte: det blir vel oss to*

Av: Knut Karlberg

Væren – ikke bare kjøttfylde og pene krøller i luggen

- Unngå å kjøpe værer med smittsomme sjukdommer
 - o Begrens innkjøp av livdyr så mye som mulig
 - o Vær nøye med hvem du kjøper fra og sjekk dyra nøye før de tas inn i flokken
 - o Sjekk klauver og klauvspalte ekstra nøye
 - o Nærmere anbefalinger om smittebeskyttelse ved kjøp av livdyr finnes på www.animalia.no/fotråte
- Før og under paringa:
 - o Væren skal være frisk og feberfri
 - o Ikke hoste eller andre sjukdomstegn
 - o Høy temperatur (feber) er ikke bra for sædcellene
 - Eks. sjodogg tidligere på året: slike dyr bør ikke brukes i paringa
 - o Væren tas ut hvis den blir sjuk i paringsperioden
 - o Unngå dyr som har hatt arvelige lidelser - selv eller kullsøsken
 - o Sjekk testiklene – bruk bare de normale værene
 - Størrelse, symmetri, fasthet
 - sammenlikn med dyr på samme alder og størrelse
 - ikke harde
 - ikke klumper/ ujevnheter
 - ikke sammenvoksninger mellom pungen og testiklene
 - o Sjekk penis – bruk bare de normale værene
 - Kjenn fra pungen og framover, legg merke til: sår, skorper, hevelser
 - sammenvoksninger mellom penis og huden/forhuden
 - Sett gjerne væren på rumpa og se på spissen på penis og *processus uretrae* («nåla»), stedet for urinstein.

Målet er å utrydde «de tre»

- Målet er fortsatt å utrydde de kroniske smittsomme sykdommene CAE, byllesjuka og paratuberkulose i den norske geitepopulasjonen, sier den nye prosjektlederen for «Friskere geiter», Dag Lindheim, som mener at han ikke er en blåkopi av Nils Leine.

- Jeg har stor respekt for den jobben som er gjort i prosjektet før jeg overtok som prosjektleder, og er veldig imponert over de resultatene som er oppnådd fram til nå. Jeg må imidlertid finne min måte å gjøre tingene på. Men sjølsagt skal jeg dra lærdom og erfaring fra det som er gjort før min tid, sier Dag Lindheim.

Prosjektet «Friskere geiter» har utviklet seg fra et pilotprosjekt i 2001, da det hele startet, til et landsomfattende prosjekt fra 2005 med hovedmålsetting om å friskmelde hele den norske geitepopulasjonen.

Mer enn sjukdomssanering

- Jeg føler at jeg fortsatt er i en læringsprosess siden jeg ikke har jobbet med saneringsprosjektet lenger enn siden i februar, sier Dag Lindheim. Han forteller at han blant annet har sin veterinær bakgrunn fra sauene, og at han stod sentralt under skrapesjuka-problema på 90-tallet.

Lindheim mener imidlertid at prosjektet «Friskere geiter» er noe langt mer enn hans stilling og noen stillingsbrøker i sentralledet.

- Dette handler heller ikke bare om å utrydde tre sykdommer som er utbredt i den norske geitepopulasjonen. Effekten og resultatet av arbeidet fører til større fokus på hele miljøkomplekset rundt geita, og det er positivt, sier prosjektlederen.

Det startet med CAE

Lindheim forteller at over 80% av

geitmelkbesetningene i Norge hadde CAE-viruset før prosjektet startet. Men det var først da det ble snakk om eksport av geitmelkprodukter, og den som ville importere stilte spørsmål om det fantes CAE i den norske geitepopulasjonen, at det ble ordentlig fokus på dette problemet. Etter hvert fant en ut at en også skulle ta med to andre sykdommer som også var et alvorlig problem i geiteholdet noen steder – nemlig byllesjuka og paratuberkulose.

Godt fornøyde

Til nå har 213 geitebesetninger sanert eller startet sanering for CAE, byllesjuka og paratuberkulose. Ytterligere 75 besetninger er foreløpig påmeldte for sanering i årene 2009 og 2010.

- Vi ligger således to år foran skjema, sier Lindheim og forteller at målet i 2005 var å ha sanert 200 besetninger innen utgangen av 2010.

- Det er veldig trivelig å snakke med de fleste som har sanert. De uttrykker stor tilfredshet med den nye situasjonen, både når det gjelder dyrehelse, dyrevelferd og ikke minst melkeproduksjonen, forteller den engasjerte prosjektlederen. - Disse besetningene har ikke problem med å fylle melkekvoten sin, kan man si, legger han smilende til.

Det er etter Lindheims mening av avgjørende betydning for geitenæringen i Norge at alle gode krefter går inn for at saneringsprosjektet også skal fortsette etter 2010, slik at en kan fullføre det gode arbeidet som er startet. Foreløpig vet en ikke om det stilles midler til rådighet for det. Næringen bør gjøre det som står i dens makt for å påvirke at det skal lykkes å gjennomføre slik sanering i alle besetninger. Ut over de helsemessige og dyrevelferdsmessige gevinster vil norske geiteprodukter kunne oppnå betydelige konkurransefortrinn både i inn- og utland.

Få tilbakeslag

Det er ingen garanti for at ikke en eller flere av de tre sykdommene på nytt kan dukke opp igjen, etter at en har sanert. Det mest kjente tilfellet i så måte er kanskje en besetning i Ål i Hallingdal, der det ble oppdaget paratuberkulose etter at saneringsjobben var gjort.

- Det har vært noen få tilfeller hvor en har funnet en av disse sykdommene etter sanering, men det er bare to besetninger som har fått tilbakeslag for CAE og den omtalte ene for paratuberkulose, sier Lindheim.

Han innrømmer at saken i Hallingdal har vært en belastende sak for prosjektet, men håper at problemet for denne besetningen nå skal være under løsning.

- Kontakten er nå gjenopptatt og besetningen vil med stor sannsynlighet bli sanert på nytt i 2009, kan Lindheim fortelle.

Mange bra tiltak

I Telemark har de satset hardt for å klare og friskmelde alle geitebesetningene i fylket innen utgangen av prosjektperioden. Men kjesentralen, som har vært et sentralt tiltak for å lette saneringsarbeidet i besetningene, er ikke uten problem.

- Det at en tar inn kje fra flere besetninger og samler de i en kjesentral øker sjølsagt risikoen for å dra inn ny smitte. Og det vil få større konsekvenser ved at flere besetninger vil kunne bli rammet samtidig, om noe går galt. Likevel vil jeg understreke at jeg ikke kaster vrak på kjesentralen, men den gir større smittemessige utfordringer til de som velger en slik løsning i forbindelse med saneringsarbeidet, fastslår Dag Lindheim.

«Garasjegeita» – en utfordring

I senere tid er det blitt mer vanlig at en skaffer seg noen få geiter, enten for hyggens skyld eller for at en ønsker å

beite ned et begrenset areal som holder på å vokse til med kratt. Det finnes også besetninger som er opprettet for å drive ren kulturlandskapspleie, noen for å produsere kjøtt og vi har også fått rene mohairproduksjonsbesetninger. Gjennom dette har også handel med livdyr økt.

- Saneringsprosjektet tar mål av seg til å friskmelde hele geitepopulasjonen, ikke bare melkegeitene. Dersom vi ikke klarer å få med alle øker sjølsagt faren for resmitting. Potensialet for saneringsprosjektet er absolutt alle geiter i landet, også de små besetningene med noen få dyr, sier Lindheim. Og han utfordrer NSG i samme åndedrag når det gjelder nettopp dette:

- Norsk Sau og Geit var med og initierte prosjektet – hva vil organisasjonen gjøre for å få full oppslutning om prosjektet, få med også de som ikke leverer melk, spør Dag Lindheim.

Viktig med overvåking av tilstanden

Om en skal klare å holde en frisk geitepopulasjon, mener prosjektlederen at melkeprøver vil være viktig med tanke

Den nye prosjektlederen for «Friskere geiter», Dag Lindheim, viste stort engasjement for den oppgaven han har tatt på seg da han informerte Representantskapet i NSG om status og framtidige utfordringer for prosjektet.

på å få indikasjoner på om de tre geitesjukdommene finnes i melkebesetninger.

- Men dette må følges opp med prøvetaking ute i besetningene når en får mistanke om at noe ikke er som det

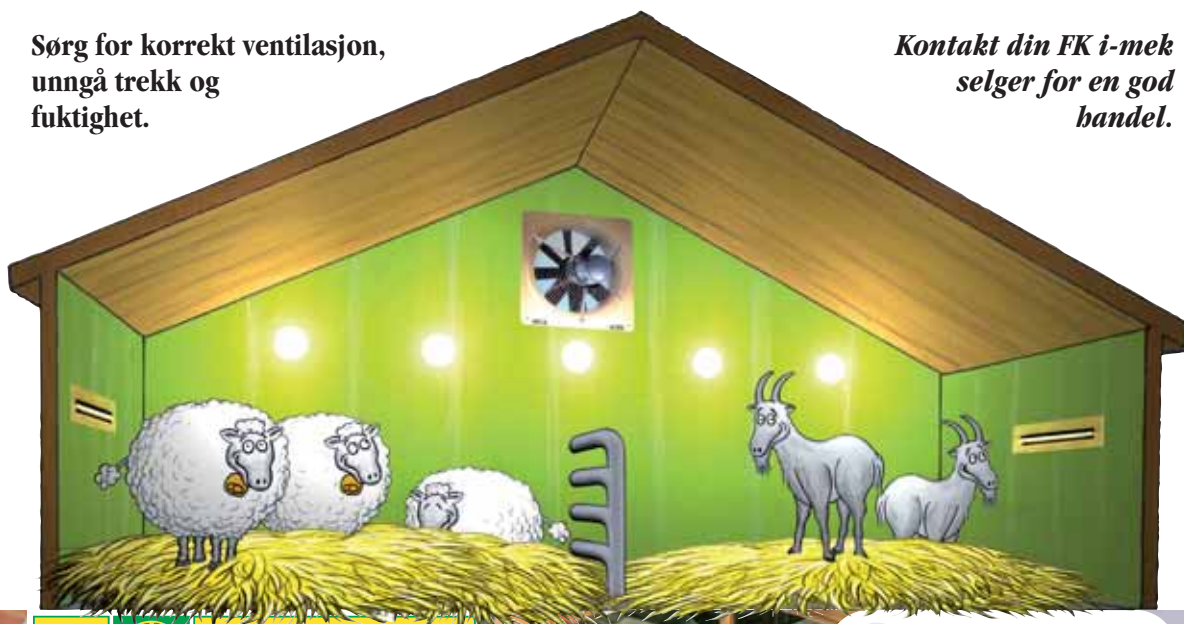
skal, mener Dag Lindheim. Han legger til at TINE er innstilt på å fortsette arbeidet mot CAE, byllesjuka og paratuberkulose også etter 2010.

Tekst og foto: Arne Flatebo

Ventilasjon

Sørg for korrekt ventilasjon, unngå trekk og fuktighet.

Kontakt din FK i-mekselger for en god handel.

Felleskjøpet

J.L. BRUVIK AS

www.fk.no

www.bruvik.no

Det er viktig å sikre familien og dyra

Vi har igjen fått høre om brann i driftsbygning og dyr som har omkommet, nå sist i Trøndelag hvor det omkom 270 griser og i Østfold hvor 50 sauer omkom.

Brannvarslingsanlegg har spart flere menneskeliv og over 14.000 dyreliv, livet til over 30.000 fjørfe og verdier for over 1,8 milliarder kroner de siste 10 årene.

I Gjensidige har om lag 40% av landbrukskundene som har husdyrproduksjon installert brannalarmanlegg.

- Men vi ser at det ikke er så mange blant småfeprodusentene

som har investert i brannalarmanlegg enda. Vi oppfordrer alle de som er omfattet av påbudet til å anskaffe alarmanlegg. Dette er den beste tryggheten for deg, din familie og dyra dine, sier Knut Martin Glesne i Gjensidige.

- Alarmanlegg kombinert med kontroll av det elektriske anlegget på gården bør være på plass på de fleste gårdsbruk, mener Glesne. Når vi i tillegg gir deg rabatt på 30% for alarmanlegg og opp til 20% for avtale om kontroll av det elektriske

anlegget på gården, skulle dette være overkommelig for de fleste.

Ta derfor kontakt med din forsikringskontakt i Gjensidige for å få på plass disse viktige brannforebyggende tiltakene og gjør det nå!

Fotråtebakterien påvist hos geit

Smittsom klauvsjuka – fotråte er en smittsom sykdom som gir betennelse i klauvene og i huden i klauvspalten og kan føre til alvorlige halthetsproblemer hos dyrene. Sjukdommen er vanligst hos sau, men kan også ramme geit.

Bakterien *Dichelobacter nodosus* som forårsaker fotråte, er nå påvist i prøver fra geiter med symptomer på fotråte i en besetning i Oppland. Sjukdommen er også påvist i en geitebesetning i Telemark, som hadde solgt dyr til besetningen i Oppland. Veterinærinstituttet arbeider med å få bekreftet diagnosen ved å isolere bakterien ved dyrking og å karakterisere bakterien nærmere.

Sjukdommen håndteres som en

B-sjukdom også hos geit, det vil si at smittede besetninger blir pålagt restriksjoner av Mattilsynet. Kontaktbesetningene kartlegges, og det settes i verk tiltak for å bekjempe sjukdommen.

Vi oppfordrer alle geiteholdere til å være årvåkne og melde fra til Mattilsynet ved tegn til halthet eller betennelse i klauvspalten hos dyrene. Unngå unødig livdyrkontakt og vær spesielt påpasselig ved eventuelt innkjøp av dyr eller annen kontakt. Vær spesielt oppmerksom på halthet og sår

ved klauvene hos geitene i besetninger det eventuelt taes inn dyr fra.

For beskrivelse av symptomer på fotråte og håndtering av sjukdommen hos sau, vises det til tidligere artikler i Sau og Geit.

Se også

www.animalia.no,

www.nsg.no, www.vetinst.no

og www.mattilsynet.no for mer informasjon om sjukdommen.

Annette H. Kampen,
Veterinærinstituttet

Liv Sølvørød, Helsetjenesten for geit

En vellykket paringssesong er grunnlaget for neste års resultat!

Etter hvert som flere og flere benytter seg av semin vil det bli vanskeligere å holde styr på slektskap og unngå for tett innavl. Slektskapet går fort ut over egen besetning. Prøveværer i ringene blir fort nær beslektet med egne dyr selv om den kommer fra en annen besetning. De som bytter vær med naboen, eller kjøper kåra værlam fra den lokale ringen, vet kanskje ikke at den aktuelle væren er etter søster til mor til den som ble brukt i fjor. Dette er ikke noe stort problem på kort sikt, men på lengre sikt kan det bli vel tett slektskap.

Det å regne ut slektskap manuelt er en omfattende jobb. Selv med komplette stamtre går en seg gjerne vill etter 3 generasjoner. Det å se at det er en felles bestefar kan være betryggende lite, men hva om bestefedrene er søsken, og i tillegg innavlet?

Mange har i dag skaffet seg Led-Sau for å ha oversikt over dette. Skal en ta

igjen vær av egen produksjon kan man enkelt slå opp hvor mange i besetningen som er beslektet og hvor nær. Dette kan også gjøres på elite og prøveværer. Hadde det ikke vært greit med ei liste der alle søyene sto med værer sortert med gunstigste først?

Hvis du anskaffer deg en PDA (en håndholdt datamaskin), kan du putte den i lomma og ta den med i fjøset. Der kan du da slå opp aktuelle værer for den søya som står akkurat nå. Værer som er mer i slekt enn du ønsker står ikke i lista, mens de beste står øverst, med indeks og navn. Er det elitesøye, ser du hvilken sæddose du skal bruke eller bestille. Når du går i fjøset å lurer på hvem av de inseminerte som er i fare for å løpe om i dag, kan du ta opp PDAen og se under valget Paring. Der vil de som er paret for 16 til 19 dager siden være merket, slik at du enkelt skal kunne følge disse opp. Står de, skriver du inn paringa der og da.

For mindre besetninger med få værer er det også mulig å registrere paring med lesestav selv om denne ikke gir noen prioriteringer.

Led-Sau har vært brukt av sauebønder i 20 år. Det utvikles kontinuerlig for best mulig å hjelpe saueholderen til å gjøre de beste valgene, og å arbeide så effektivt som mulig både praktisk og teoretisk. Programmet leser og skriver data til de hjelpemidler som til en hver tid måtte finnes. Utviklingen styres og utføres av praktiske saueiere. Vi programmerer gjerne inn tips fra brukere, ikke til neste år, men nå, hvis vi finner at tipset har allmen interesse.

På tide å legge papir og blyant til side for å ta i bruk ny teknologi?

Ring 62345005 for flere opplysninger, eller gå til www.lindholdtdata.no og les mer.

Penger i Ull

Norilia ullstasjoner:

Harstad Ullstasjon
tlf. 77 01 94 40

Førde Ullstasjon
tlf. 57 83 42 13

Sandeid Ullstasjon
tlf. 52 76 10 21

Forus Ullstasjon
tlf. 51 57 45 65

Gol Ullstasjon
tlf. 32 02 98 37

Tynset Ullstasjon
tlf. 62 48 25 18

Ull av god kvalitet har en framtid – med ren norsk natur og positive naturlige egenskaper, har ulla de beste forutsetninger!

Vi jobber for å stimulere til bedre kvalitet for kundene og bedre priser til sauebonden. Etterspørselen på verdensmarkedet styrer markedsprisen, og det kan vi dessverre vanskelig påvirke.

Våre ullstasjoner har tett dialog med lokallaga til Norsk Sau og Geit. Vi kan bidra med informasjon og ulike statistikker som grunnlag for det videre kvalitetsarbeidet. Ta kontakt direkte eller via laget ditt.

Lever ulla til Norilia ullstasjoner og nyt godt av våre fordeler:

- pristillegg på ull som tilfredsstillt krav til god ullbehandling
- differensierte pristillegg på høstull som avregnes fra uke 1-24
- personlig tilbakemelding på avregningen om eventuelle kvalitetsfeil

norilia

VM og NM i saueklipping og ullhåndtering 2008:

Bjerkreim klarte det med glans!

I høst har mine bekjente, uten tilknytning til landbruk, hørt om noe av det jeg driver med - VM og NM i saueklipping og ullhåndtering fikk nemlig bred dekning i media. Det er ikke ofte det skjer, og attpåtil med positivt fortegn. Verdens beste saueklipper ble Paul Avery fra New Zealand.

Norge er et lite land i mange sammenhenger, også når det gjelder sauehold og saueklipping/ullhåndtering. Da Bjerkreim for 5 år siden søkte om og

fikk tildelt VM i saueklipping og ullhåndtering i 2008, var det mange som ristet på hodet og tenkte sitt:

- Bjerkreim er riktignok den kommunen i Norge med mest sau (15.000 v.f.s.), har Norges desidert beste saueklipper, Rolf Gravdal og har Norges eneste ordfører med sau i ordførerkjedet - men er det nok? Ja, det er tydeligvis nok, for bygda, med 2.500 innbyggere og ingen hotell, tok utfordringen og klarte det med glans!

Næringslivet og folk fra hele regionen stilte opp med masse engasjement og innsatsvilje. I hovedkomitéen og underkomitéer var det til sammen engasjert 43 personer, og under selve

VM var det minst 1.000 personer i sving. Anslagsvis har disse til sammen lagt ned 50.000 dugnadstimer. Da var det flott at hele 40.000 tilskuere fant veien til Bjerkreim, selv om det var «mye vær». Pr. dato er ikke regnskapet avsluttet, men det er klart at arrangementet går i pluss.

Ikke bare maskinklipping

VM har blitt arrangert med to til fire års mellomrom siden 1977. I begynnelsen var det mest maskinklipping, men etter hvert har også grenene håndklipping og ullhåndtering (1996) blitt en fast del av VM.

Fortsetter side 40.

Deler av den norske VM-troppen. Fra venstre: Rolf Gravdal, Stina Bakkedal, Jorunn Vesterøy, Odd Kvalsvik, Jan Svindland, Per Nyhus og Tor Arne Olsen.

Sikker merking av småfe

COMBI 2000® øremerkesystem

- Norges mest brukte merkesystem for husdyr.
- Formgivning og fleksibel spesialplast sikrer optimal sitteevne.
- Laserpreging gir god lesbarhet i alle dyrets levetid.
- Gjenbrukssikker lås. Patent nr. 304771.

Velegnet
til merking
av lam

COMBI 2000® Mini
37x33 mm. Veier kun 3,8 gram.

COMBI 2000® Små
48 x 42 mm. Veier 5 gram.

Fargeutvalg: rød, grønn, blå, gul,
orange, grå, hvit og lakserød.

Bruk Combi Senior, Combi Junior eller
Combi Junior EID tang.

MICRO øremerker

Lite og lett øremerke i plast spesielt
velegnet for nyfødte lam og kje.
Laserpreges.

Veier kun 1,8 gram.
Størrelse 9 x 35 mm.

Fargeutvalg: rød, grønn, blå, gul,
orange og grå.

PAT øremerker

Lite og lett merke i aluminium
for sau og geit.

Leveres ufarget eller i fargene
rød, gul, blå og grønn.

COMBI E elektronisk merking

Våre elektroniske merker produseres i Norge og er tilpasset norske driftsforhold. Alle produkter er godkjent i henhold til gjeldende internasjonale standarder for elektronisk merking av husdyr, ISO 11784/11785. Dette betyr at de fungerer i bruk med elektroniske vekter, avleserutstyr og installasjoner som følger standardene.

COMBI E 23

Svært lite og lett EID øre-
merke for sau og geit.

- Vekt: kun 4,3 gram (inkl Mini tappdel).
- Diameter: kun 23 mm.
- FDX-B teknologi, 134,2 kHz.
- Kombineres med Combi 2000® Mini eller Små tappdel.
- Laserpreges og programmeres med dyreholds- og individnummer.
- Patentert gjenbrukssikker lås.
- Bruk Combi Junior EID tang.

Velegnet
til merking
av lam

Patent nr 304771

HHR 3000 Pro Håndholdt leser

Brukervennlig tastatur og display.
Robust og vannrett.

NYHET! Panelantenne. Kan kobles til
leseren og plasseres i vekter, drivganger o.l.

- Leveres med kort, lang eller begge antenntyper.
- Bakgrunnsbelyst grafisk skjerm.
- Brukerprogram kan lastes inn.
- Integret med Led-Sau.
- Tilleggsdata kan registreres i leseren.
- Batterikapasitet for mer enn en dag.
- Leser ISO 11784/11785 HDX og FDX-B transpondere.
- USB-overføring av data til PC.

HHR 3000 Pro,
med lang eller kort antenne
..... kr 4.950,-

med begge antenntyper
..... kr 5.950,-

Bluetooth, tillegg kr 1.000,-
Panelantenne .. kr 3.490,-

Os Husdyrmerke **fabrikk a/s**
2550 Os i Østerdalen

Priser eks. mva. Varene vedlegges faktura med giro.

Kundeservice: 62 49 77 00

Besøk vår nettbutikk www.husdyrmerke.no

Norge er det første ikke engelsktalende land som arrangerer VM. Hele 29 deltakerland med totalt 95 utøvere deltok, og det er ny rekord. Det ble hentet inn rundt 2.700 jevne, fine lam til konkurransene, også spælsau helt fra Setesdal.

Norge stilte med fire utøvere i VM; Rolf Gravdal (maskin- og håndklipping), Inge Morten Tronstad (maskinklipping) og Jorunn Vesterøy og Stina Bakkedal (begge ullhåndtering). I tillegg stilte Norge med mange dommere; Odd Kvalsvik, Jan Svindland, Tor-Arne Olsen, Per Nyhus, Sissel Berntsen, Asbjørn Ravndal og Marit Klevstuen. Bjørnar Bakken og Egil Svela var VM-kommentatorer.

Semifinaleplass med håndsaks

Med respektable 14. og 15. plass, av 50 deltakere i maskinklipping, kom dessverre ikke «gutta våre» til semifinalene. Derimot kvalifiserte Rolf Gravdal seg til semifinalen i klipping med håndsaks, og kom til slutt på en imponerende tiende plass. Under den innledende runden i håndklipping fredag kveld fikk vi for første, men ikke siste gang oppleve at det «kokte» i VM-hallen.

Medaljer til jentene

I ullhåndtering derimot overrasket de

norske jentene alle med å ta medaljer. Stina Bakkedal tok bronse i den individuelle konkurransen og sølv, sammen med Jorunn Vesterøy, i lagkonkurransen.

Det utenomsportslige

I tillegg til konkurransene var det utrolig mange andre tilbud og aktiviteter for både store og små. Vi må selvfølgelig trekke fram Norsk Sau og Geit sin stand i «Ullgadå», som var bemannet av Rogaland Sau og Geit og sentralstyret i NSG. Det var mange hyggelige folk innom på standen og det ble livlig handel med de flotte t-skjortene til RSG og NSG-fleecejakker. Hele 14 nye medlemmer ble vervet!

Ellers var Bjerkreimsmarken dette året et eldorado for de som samler på saueffekter. Undertegnede utvidet samlingen med; sitteunderlag i ull, saueøredobber, lue med ører med ekte øreklype, den strikkede sauen Shaun og to ulike sauekopper.

Det ble også servert mye god mat, med eller uten sau som ingrediens, og Kari Traa holdt sitt løfte om å klippe en sau.

Som nevnt var det «mye vær» under VM. Flaks at det var mange traktorer på VM-plassen som kunne brukes til å bardunere sirkusteltet med... Ta gjerne kontakt med NSG hvis du finner

flagget vårt; det blåste nemlig vekk natt til søndag.

Hvis noe negativt skal trekkes fram må det være at det nesten ble i overkant mye folk på lørdagen. Det var også litt vanskelig å få med seg hva kommentatorene sa under konkurransene. Festene ble heller ikke helt som forventet - litt mye folk og høy lyd, etter lange dager i VM-hallen.

Kan vi håpe på ringvirkninger?

VM og NM i saueklipping og ullhåndtering har vært en braksuksess og alle som bidro til dette fortjener en varm takk fra hele næringa. Bedre profilering skal vi lete lenge etter. Nå gjenstår det å se om arrangementet gir ringvirkninger i form av mer interesse for saueklipping i Norge og derav flere norske saueklippere.

Det er et stort paradoks at vi i Norge, som vertsnasjon for klippe-VM, skal slite med å få tak i saueklipper til livsauen om høsten. Noe av forklaringen ligger nok i at mange norske slakteri bruker utenlandske klippere, som i neste omgang gjør det vanskelig for norske saueklippere som ønsker å satse på saueklipping som yrke. Utmarkslandet Norge, med relativt mye sau, trenger mange gode, norske saueklippere!

Tekst og foto: Signe Dahl

Rolf Gravdal i aksjon med håndsaks.

Stina Bakkedal er bare 23 år og allerede en ullhåndterer i verdensklasse.

Norgesmesterskapet: Rogaland best

Hele lørdag 4. oktober var VM-hallen reservert for norgesmesterskap i saueklipping. Det var masse publikum i hallen og 44 deltakere i NM er rekord.

Hvert år arrangeres NM i to ulike disipliner; maskinklipping og ullhåndtering. I maskinklipping konkurreres det i klassene: åpen, senior (klipper opp til 200 dyr/dag), mellom (klipper opp til 100 dyr/dag) og junior (klipper opp til 50 dyr/dag). I ullhåndtering er det bare en åpen klasse.

Sindre Myhrsveen fra Fåvang vant juniorklassen, Mathias Snerle fra Vågå vant mellomklassen og Kjetil Rødland fra Vaksdal vant seniorklassen. Hele 28 deltakere i «lavere» klasser viser at det rekrutteres nye klippere i Norge.

I åpen klasse vant hjemmefavoritten Rolf Gravdal, Bjerkreim med to poengs margin. Han befestet sin posisjon som Norges beste saueklipper med sin tiende norgesmestertittel. Han sikret seg også deltakelse i VM i Wales i 2010. Neil Perry, Klepp og Børge Høiland, Helleland tok henholdsvis andre og tredje plass.

I ullhåndtering var det en hoppende glad John Gerhard Håkull, Skjold som vant og sikret seg dermed plass til VM i Wales. Janine Grimaas, Vikedal og

John Gerhard Håkull (midten) ble norgesmester i ullhåndtering, Janine Grimaas (t.v.) tok andre og Jorunn Vesterøy (t.h.) tok tredje plass.

Rolf Gravdal er en dreven konkurransemann som setter inn et ekstra gir mot slutten av hvert heat.

Jorunn Vesterøy, Førresfjorden tok henholdsvis andre og tredje plass.

Fullstendige resultatlister fra NM og VM finnes på www.vm2008.no

Det vil også bli lagt ut bilder og resultater på www.nsg.no

Tekst og foto: Signe Dahl

Avtalepriser på COMBI øremerker

Vi har samarbeidsavtale med Nortura og KLF-slakteriene

Benytt deg av tilbudet som alle saueprodusenter får tilsendt i løpet av vinteren. Du oppnår svært gunstige avtalepriser på **COMBI 2000**® ikke-elektroniske merker og **COMBI E 23** elektroniske merker.

Os Husdyrmerkefabrikk a/s
2550 Os i Østerdalen

Kundeservice: 62 49 77 00
www.husdyrmerke.no

Spar pengar - kjøp kvalitets røyr og drikkeutstyr for sjølvmontering.

Suevia drikkekar modell 10P som kan brukast til både hest, storfe og småfe! 720-100.0010 **Plastdrikkekar** med forsterkningsplate av stål. Eineståande god kvalitet og lett å halde reint. Vass-tilførselen er ovanfrå. Vassmengda kan lett regulerast. Kr 300,00.
720-100.0020, same drikkekaret men med skål av emaljert støypejern, kr 405,00.

720-100.0130, **Suevia drikkekar modell 130P**. Drikkeskål i plast med flottørventil. Deksel i rustfritt stål. Karet har uttappingsplugg i botnen. Enkel justering av vassnivået og ½" tilkobling frå venstre eller høgre. Passar for følsomme dyr: hest, sau, kalv og hund. Kr 422,00.

720-100.0370, **Suevia drikkekar modell 370**, for kalv, sau, geit og hund. Heilemaljert drikkeskål med lettgåande røyrventil. Karet er plassbesparende fordi det kan plasserast i eit hjørne, der det står stødig og godt. Kr 390,00.
720-131.0152, Festebøyrlar for 1" - 1½" rør. Kr 22,00 pr. stk.

720-100.0350, **Suevia modell 350**, heilemaljert flottørdrikkekar for sau. Svært solid utførelse. Kr 680,00.

371-128, **Knarrhult's flottørdrikkekar** for sau og geit. Karet er laga av glassfiberarmert plast og rustfritt stål og har røyrgjennomgang for sirkulasjon. Breidde 39 cm, djupn 30 cm. Kr 1500,00.

159-020, Standard drikkenippel ½", for sau og gris. Regulerbar vassmengd. Bitedel av rustfritt stål, armaturdel av messing. Kr 38,00.

Suevia blå plastrøyr

For vatn i fjøs. Enkelt å snitta, rustar ikkje. **No kan du spare pengar!**

720-103.0891, ½" røyr, kr 19,00 pr. m.
720-103.0892, ¾" røyr, kr 29,00 pr. m.
720-103.0893, 1" røyr, kr 40,00 pr. m. (leverast i 2 eller 4 m lengder.)

Røyrisolasjon

Universalløyrskål med tape. Røyrskål av fukt og vassavvisende steinull pålagt armert alufolie med sjølvklebende overlapp. Den spesielle strukturen på steinulla gjer at den lett kan formast rundt bend og oppheng. Isolasjonstjukkelse 20 mm. Lengde 1 m.
024-9412633, Innv. diam. 22 mm (½"), kr 33,00.
024-9412634, Innv. diam. 28 mm (¾"), kr 37,00.
024-9412635, Innv. diam. 35 mm (1"), kr 40,00.

Røyrdele

Me har koblingane du treng for opplegg av vatn med blå røyr, rustfrie røyr og med svarte plastrøyr.

Fôrkar og saltsteinholdarar

363-3257, Kraftig forkar for sau, bredde 23 cm, høgde 12/21 cm, tek 6 liter. Djupna er tilpassa det optimale for sau og kalv. Kr 60,00.

363-32460, Solid forkar med propp i botn. Bredde 33 cm, høgde 33,5/20 cm, kapasitet 9 liter. Kr 110,00. (Kan leverast med rist)

Saltsteinholdar i plast eller rustfritt stål for 2 kg steinar. 890-218040, plast, kr 28,00. 890-218020, rustfritt, kr 59,00.

210-5070, Saltsteinholdar i solid plast, med oppbygde riller i botn slik at fukt ikkje tærer på steinen. Kr 45,00.

406-20148, Solid saltsteinholdar, svart, heilemaljert, kr 218,00.

Velvære for husdyra - Trekkfrie fjøs!

Plaststrimmelport

Du kan verne dyra dine mot kulde og trekk ved å montera gjennomsiktig plaststrimmelport, i beste og gjennomprøvde UV-behandla kvalitet, som heller ikkje vert gul av sollyset.

Den blir levert i to tjukkelsar:

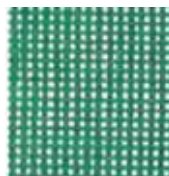
3 mm tjukk, breidde 30 cm, kr 69,00 pr. m.

Rull på 25 m, kr 1700,00.

2 mm tjukk, breidde 20 cm, kr 30,00 pr. m.

Rull på 50 m, kr 1400,00.

Vi har høvande opphengsskinner i rustfritt stål for begge typar.

Ventilasjonsnetting WB 90 og WB 65.

Grøn eller grå ventilasjonsnetting som reduserar luftgjennomgangen med 90 eller 65%. Leverast i breiddene 100, 150 og 200 cm.

WB90, kr 42,00 pr. m².

WB65, kr 48,00 pr. m².

Smittevern!

Slicker overtrekstøvel. Lett å stige ned med fotføy. Kan vaskast på 100 °C. Kr 298,00

380-260643, Eingangs overtrekstøvel med strikk øverst og kraftig strukturbotn. 20 par/pk, kr 160,00.
380-260645, Låg overtrekksko. 50 par/pk, kr 50,00.

Pudderfrie latex hanskar. Str S, M, L, XL. 100 stk/pk, kr 77,00.
380-260725, Fødselshanske lang med halsreim slik at den kan festast rundt hovudet. 50 stk/pk, kr 160,00.

Fødselsfrakk av PVC belagt stoff, kr 240,00
Drytex fødselsfrakk: m/kort arm 495,00. m/lang arm, kr 595,00.

Førebu våren no!

Trur du på flaks i 2009?

Løysinga for deg som trur at: *Kontroll gjev større fortene!* 363-2785, HK drektigheitsapparat for sau, no med ny teknikk og nytt design! Vår store salgssuksess i ei lang årrekke har fått nytt hus som beskyttar mot fukt. Levert for drift med vanlig batteri. Kr 2775,00 kompl. m/spiralsonde og batteri.

Ein kan snøgt og lettvindt slå fast om sauen er drektig eller ikkje.

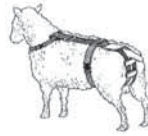

415-4029, Mageband for sau, totallengde 160 cm, breidde 40 cm, med 4 læreimer for stramming. Bandet er laga av vasstett, pustande, stabilt og slitesterkt spesialstoff. Kr 245,00

415-4023/99, **Bamblitruss, framfallsbandasjen med mange føremunar:**

1. Inntil 25 cm lengdejustering.
 2. Inntil 15 cm livreimjustering.
 3. Store snøggåsar av plast.
 4. Alle syngar impregnerne mot råte.
 5. Laga av vevd nylonreim, impregnerne mot råte.
 6. Kan brukast på alle saueslag.
 7. For å hindra gnagsår er det rundt reimane bak påsydd mjukt lær.
 8. Dyrlegar tilrår bruk av Bamblitruss.
- Kr 235,00.

Rimelege lammebarar med ventil!

210-1080, Lammebarbøtte av solid plast med 5 smokkar! Leverast kompl. med skrunippel, smokkar, lokk og plastoppheng. Kr 145,00.

210-2000, Skrunippel m/ventil, kr 12,50.
540-162, Mjuk latex smokk, kr 11,50
210-3060 Slitesterk raud smokk, kr 7,00.

210-1120, To-delt lammebar 2 x 5 liter med 6 smokkar m/ plastventil. Kr 150,00.

210-2040, Plastventil, kr 3,00.
043-GL22, Hylse med gjenge, kr 1,00.

Flaskesmokkar:

425-92, Svart flaske-smokk med flipp. Mjuk og slitesterk gummi. Kr 11,00.

780-120019, Ekstra mjuk flaske-smokk for lam. Den "gode gamle". Kr 6,00.

540-15, Raud, mjuk lammesmokk med skrukork for å montera direkte på brusflaske. Kr 14,50.

780-120004, Gulbrun lamme- og kjesmokk, kr 5,00.
210-3080, Slitesterk raud lamme- og kjesmokk, kr 5,00.

Unngå spill av mjølk!

Sundbitne smokkar fører ikkje til at mjølka renn ut.

000-2015, Spar-bar 11 l med 6 smokkar kompl. med galv. stativ. Kr 535,00.

Super lammebar med 2 håndtak, (utan stativ) med 5 eller 10 smokkar:

000-2026.5, 20 l, m/5 smokkar, kr 505,00.
000-2026.10, 20 l, m/10 smokkar, kr 705,00.
000-2034.5, 28 l, m/5 smokkar, kr 552,00.
000-2034.10, 28 l, m/10 smokkar, kr 752,00.
000-2055.5, 45 l, m/5 smokkar, kr 675,00.
000-2055.10, 45 l, m/10 smokkar, kr 875,00.
000-2075.10, 65 l, m/10 smokkar, kr 965,00.

Lag din eigen lammebar.

Enkel Super Lammebar består av: 2 delt smokkholder i plast, gulbrun lammesmokk, slange og botnventil. Monter smokkholderen over væsknivået i behaldaren. Botnventilen/tilbakeslagsventilen gjer at lammet lett får mjølka opp i smokken.

127-5004.35, Enkel Super Lammebar 35 cm, kr 40,00.
127-5004.45, Enkel Super Lammebar 45 cm, kr 42,00.
127-5004.60, Enkel Super Lammebar 60 cm, kr 46,00.
(Smokkane 780-120004 og 210-3080 høver til desse.)

1241-6312, Rensekost for lammebarslange, kr 35,00.

Mjuk lammesmokk!

Får du ikkje lamma til å suga av denne tynne, sensasjonelt mjuke smokken, så er dei "stokk daude". Den kan også monterast i skrunippel 210-2000.

210-3066, Supersoft smokk, kr 8,00.
210-4100, Mjuk mjølkeflaske m/skala, 500 ml, med supersoft smokk, kr 38,00.

125-BB827, Braden pelletsflaske med pellets-smokk til små kje og lam, Kr 180,00.
127-6007, Pelletes småfesmokk. Kr 35,00.
425-94LN, Småfesmokk for mjølk for Braden flaske. Kr 20,00.

EasyFix - plastklave

med rustfri lås utan bevegelege delar. Farge raud, blå, gul, grøn, orange og kvit. Småfeklave kr 25,00. Storfeklave kr 60,00. (Prisane er uten bjølle.)

Doseringsprøyter

126-441004, NJ Phillips doseringsprøyte 20 ml. Innfyllingsmengden er trinnaust regulerbar frå 0 - 20 ml, med 1 ml gradering på sylinderglaset. Sprøyta er av metall og ventilane er lett tilgjengelege for reingjering. Leverest med 1,5 m slange med fjører som hindrer for stor bøy og 2,5 l væskebeholdar med reimar og olje. Kr 740,00.

259-3030, Henke Drench Matic doseringsprøyte 30 ml m/1,5 m slange. Innfyllingsmengden er trinnaust regulerbar frå 0 - 30 ml, markering for kvar 2,5 ml. Kr 435,00.
259-30552, Ryggtank 2,5 l m/ reimar og kork kr 135,00.

Klippekrakk

371-25, Knarrhults varmgalvaniserte klippekrakk. Krakken vippast enkelt opp til rett arbeidshøgde. Ein løftar berre 25 % av dyrets vekt. Høgda på krakken er 60 cm. Dyret låsest enkelt fast. Kr 4500,00 + frakt.

nessemaskin

Nessane, 6899 Balestrand.

Tlf. 57 69 48 00, fax 57 69 48 01,

www.nessemaskin.no

Me sender deg varene fraktfritt (med få unntak) når du tingar for minst kr 1800,00 + mva.

Alle nemnde prisar er utan moms. Sjå vår nettbutikk www.nessemaskin.no eller be om katalogar slik at du kan kjøpa rasjonelt og spara pengar i ei tid då det verkeleg trengst.

Arrangementskalender

Nedenfor følger en oversikt over viktige arrangement hvor NSG er involvert:

Styremøte i NSG i Oslo-området	12.12.08
Styremøte i NSG i Oslo-området	10.-11.02.09
Styremøte i NSG i Stjørdal	23.03.09
Representantskapsmøte i NSG i Stjørdal	24.03.09
Landsmøte i NSG i Stjørdal	25.-26.03.09
Styremøte i NSG i Oslo-området	4.06.09
Styremøte i NSG i forbindelse med geitedagene (øst)	August/september 09
Styremøte i NSG på Gardermoen	20.10.09
Representantskapsmøte i NSG på Gardermoen	21.-22.10.09
Styremøte i NSG i Oslo-området	11.12.09

Saker til landsmøtet

Saker som skal behandles på Landsmøtet i NSG 25.-26. mars 2009 må være styret i hende minst åtte uker før møtet, dvs.

seinst 27. januar 2009. Styret i NSG, representantskapet og fylkeslagene har rett til å fremme saker. Saker fra lokal-lag må ha tilråding fra fylkeslaget.

Medlemssituasjonen i laget

I begynnelsen av november hadde NSG 12 162 medlemmer. Det er en nedgang på bare 2,5%. Det er vervet hele 224 medlemmer (27 av disse har ikke betalt enda). Beste verver har vervet hele 26 nye medlemmer! Vedkommende vil bli behørig belønnet og presentert etter nyttår.

NM i saueklipping 2009

I sommer ble potensielle arrangører av NM i saueklipping 2009 bedt om å søke om å få arrangementet. Interessen har dessverre ikke vært så stor, men det ser nå ut til at det kan bli NM i Steinkjer høsten 2009. Vi vil komme tilbake med mer informasjon om dette senere.

Friske føtter sikret finansiering til startfasen

Prosjekt «Snu sauene», for å kartlegge utbredelsen av smittsom fotrâte, kom som kjent i gang i turbofart og har, når dette leses, pågått i 2 måneder. I denne perioden skal det være snudd 150-160.000 dyr. I Rogaland er det da snakk om at rundt 85% av dyra er kontrollert. Prosjektleder Bjørn Høyland er meget godt fornøyd med framdriften og måten arbeidet utføres på. På det meste har det vært 39 inspektører + hjelpeapparat i sving sam-

tidig og rekorden er 8.000 dyr på en dag. I gjennomsnitt har nivået ligget på 500 dyr pr. arbeidslag pr. dag. Det er helt klart at dette omfattende opplegget ikke hadde latt seg gjennomføre uten stor velvilje og egeninnsats fra saueholderne side. **Dette viser en næring med stor vilje til innsats og dugnadsånd når det virkelig gjelder.**

Når inspektøren fatter mistanke om fotrâte på et dyr blir dette satt til side. Mulige tilfeller blir så varslet til Mattilsynet, som tar ut prøver i besetningen. Disse prøvene blir analysert hos Veterinær-instituttet (VI) i Oslo. Når dette skrives er det fra VIs side bekreftet fotrâte i 210 besetninger i til sammen 6 fylker (Rogaland, Hordaland, Vest-Agder, Telemark, Buskerud og Oppland). Det er kun i Rogaland og delvis Agder-fylkene det hittil har vært gjennomført en systematisk gjennomgang, mens arbeidet er startet opp i Buskerud og Telemark. De positive tilfellene i de øvrige fylkene har vært avdekket gjennom at Mattilsynet har

satt i verk kontroll etter varslet mistanke fra besetningseiere.

Kartleggingsprosjektet «Snu sauene» er en del av det landsomfattende prosjektet «Friske føtter». Dette er et flerårig prosjekt som, i tillegg til kartlegging av smittsom fotrâte i Norge, også beskriver planer for sanering av sjukdommen og varige tiltak for å hindre spredning og ny smitte. Det overordnede målet er å bli kvitt smittsom fotrâte igjen i Norge. Det er ikke til å legge skjul på at det har vært knyttet stor spenning til å få finansiert en slik storsatsing. Årlig kostnadsramme for «Friske føtter» er nemlig rundt 40 mill. kroner, hvorav 11,5 mill. er saueholderne egenandel. Etter at det har vært rettet henvendelser til faglagene og Staten, ble disse i slutten av oktober enige om en finansieringsløsning med foreløpig tilføring av 18,6 mill. kroner fram til 1. juli 2009. Det er videre gitt føringer for at videre finansiering av prosjektet skal tas opp i de kommende jordbruksforhandlingene. Av de 18,6 mill. er 4,6 ledige jordbruksavtalemidler, mens de resterende 14 er foreslått finansiert gjennom økt omsetningsavgift i 2009.

Landbruks- og matminister Lars Peder Brekk (t.h.) og NSGs styreleder Ove Ommundsen kunne i oktober takke hverandre for felles innsats mot smittsom fotrâte i Norge.

Lars Erik Wallin

Avlsnytt geit

Granskingsstilskudd

Bukkingene får i år utbetalt til sammen kr 206.700,- i granskingsstilskudd. Denne utbetalingen er fordelt på 65 bukker i 15 bukkinger. Krav for å få utbetalt tilskudd er at ringen må være aktiv. Det stilles også krav til at bukken det utbetales tilskudd for var i live da den fikk sin første indeks. Til sammenligning ble det i 2007 utbetalt fullt tilskudd for 101 bukker, til sammen kr 310.150,-.

Ny organisering av geitavlen

Et notat om ny organisering av geitavlen er sendt ut på høring til alle fylkeslag, avlsutvalg og bukkinger. Bakgrunnen for ønske om ny organisering er at bukkingene ikke lenger er like sentrale i arbeidet med å skaffe avlsmessig framgang som før. Dette

skyldes at det blir færre ringer og færre medlemmer pr. ring. Grunnen til at medlemmer trekker seg ut av bukkingene er som regel i forbindelse med sanering til friskere geiter. Høringsnotatet kan lastes ned fra internett på NSG sine nettsider www.nsg.no Notatet ligger under menyvalget **Geit**. *Høringsfristen er 20. november.*

Fagrådet for Geit

I Fagrådet for Geit ble det 17.10. tatt opp at vektgrensa for kjeslakt ble hevet fra 3,5 kg til 5,0 kg ved siste jordbruksavtale. Det viser seg at denne endringen ikke er

forankra i næringa, og den har skapt reaksjoner både fra produsenter og slakterisamvirke. Fagrådet for Geit har derfor bedt styret ta saken opp med avtalepartene i sammenheng med justeringsforhandlingene i høst. Neste møte i Fagrådet for Geit vil avholdes 10. og 11. desember.

Kåring

Kåringssesongen er nå avsluttet. Det er i skrivende stund kåret 366 bukker i 2008. Kåringssystemet for 2009 vil utarbeides i Fagrådet for Geit i god tid før kommende kåringssesong starter.

Julegaver med NSG-profil

Kontakt Even Olsen i sekretariatet (tlf. 23 08 47 74) dersom du er interessert i å kjøpe julegaver el.lign. med NSG-profil.

Vi har følgende produkter for salg:

Hvite eller fargede saueskinn	kr 800,-
Kjeskinn og høstkjeskinn	kr 300,-
Geiteskinn	kr 400,-
Svarte vind- og vanntette fleecjakker m/ logo	kr 450,-
Beige caps med logo	kr 100,-
Beige T-skjorte m/ logo (dame og herremodell)	kr 100,-
Grå T-skjorte m/ logo (barnemodell)	kr 70,-
NSG-kjeledresser (str. 48-64)	kr 500,-

Alle priser er inkl. mva. I tillegg kommer porto. Du kan se bilder av produktene på www.nsg.no

Representantskapsmøtet høsten 2008

Representantskapet var samlet til høstmøte på hotell Opera i Oslo 22.-23. oktober. Første dagen var et rent fagmøte der geiteholdet i Norge og fostråte-situasjonen ble diskutert. Hovedsaken 2. dag, og som skapte størst engasjement, var diskusjon om salg av Parkveien 71. Styret fikk flertall for sitt forslag om å selge bygården som laget har hatt som sitt faste kontorsted de siste 50 åra.

- Antall liter innveid geitmelk til melkemottaka til TINE har holdt seg forbausende stabilt på ca. 20 mill. liter etter tusenårsskiftet. Derimot er antall bruk med geit blitt halvert de siste 20 åra, sa styremedlem Ingrid Arneng

som innledet den oppsatte fagseansen om geiteholdet i Norge som var satt opp som hovedtema den første møtedagen.

Må mobilisere for geita

Flere av representantskapsmedlemmene sa at nå er det stor fare for at fagmiljøet på geit smuldrer opp, i mange områder, dersom det blir færre geitebønder enn det er i dag.

Styreleder Ove Ommundsen tok, i sin tale til representantskapet, til orde for gratis geitmelkkvote til de som vil starte med geit.

- Dette gjør jeg for å provosere til debatt om de forestående jordbruksforhandlingene, sa Ommundsen. Innspillet skapte en viss debatt. De fleste var opptatt av at både nye og etablerte produsenter må behandles likt. Dvs. at alle bør betale for mjølkekvoter de får tildelt. Men at det er rom

for nye geitebruk var det stor enighet om.

Ny organisering av geitavlen

- Skal vi klare å forsvare bruken av midler i geitavlen må vi ha en betydelig forbedring i avlsframgangen, sa avlssjef Thor Blichfeldt da han presenterte høringsforslaget til ny organisering av geitavlen. Dette var tidligere sendt alle fylkeslaga og bukkingene, samt de direktevalgte geiteholderne i representantskapet. Høringsfristen er satt til 20. november. Målet er at den nye avlsplanen skal gjelde fra 1. januar 2009.

«Friskere geiter»

Dag Lindheim fra prosjektet «Friskere geiter» orienterte om status for saneringsprosjektet. Lindheim overtok som prosjektleder i februar etter Nils Leine,

Fortsetter side 48.

Jeg heter Amund Olav Rusten, og er 7 år og bor i Lom. Sender inn bilde av væren «Gudmund». Han har gått på beite sammen med kollega «Torlaif», og fjordingen «Stikle Jarl». Hesten og de to værene har blitt helt avhengig av hverandre. Jeg og søstera mi Anne-Mari, leker oss mye med værene og hesten. De er kjempesnille!
 Mvh Amund Olav Rusten (med hjelp av Anne-Mari)

Ravndal Klyppeservice

*Vi vil ønske
alle våre gamle
og nye kunder
ein riktig God Jul
og eit
Godt Nytt År.*

I bransjen sidan 1951

**GRANBERG
GARVERI AS**

5582 Ølensvåg
Tlf: 52 76 50 00
Fax: 52 76 50 01

- Totalleverandør av skinn
- Dekorasjonsskinn
- Leigeberedning

- WWW.GRANBERGGARVERI.NO -

SPINNVILT

rokker, spinneutstyr,
kardemaskiner, kammer m.m.
SPINNEKURS.

www.spinnvilt.no

Minirundballepresse

og utstyr kjøper du fra

Miniballespesialisten

Tlf: 994 14 572
Faks: 38 37 67 10

Gjeterhund NM 2008

DVD med de 6 beste hundene fra finalen.
Andre hunder på bestilling.
Pris pr. DVD kr 200,- + porto

Sara Nilsen
47 64 29 52 /
nilsen.sara@gmail.com

Vi ønsker alle våre lesere og samarbeidspartnere ei riktig god jul og et godt nytt år!

Sau og Geit

som hadde jobbet med denne saken siden 2001.

- Hva vil NSG gjøre for å få med i prosjektet også de geiteholderne som ikke leverer melk, spurte Lindheim. Han sa at han ikke ventet et svar fra Representantskapet der og da, men håpet at organisasjonen ville engasjere seg i dette problemet.

Stor aktivitet på produktutvikling

Som siste punkt under fagmøtet om geit var en orientering om produktutvikling, marked og eksport av geitmelkprodukt av Knut Erik Grindaker fra TINE. Han sa at det er lenge siden det har vært strammere mellom råstofftilgang og produksjon/salg enn det det er nå.

- Vi må øke anvendelsesgraden av geitmelka. Kaseinystinga må erstattes av andre anvendelser. Dette vil også bedre lønnsomheten. Mikrofiltrering av geitmelk har høy prioritet, sa Grindaker. Han viste ellers til svært positive prognoser for produksjon og eksport av Snøfrisk.

Fotråtestatus

Leder for avlsrådet for sau og prosjektleder for «Snu sauene», Bjørn Høyland, oppdaterte Representantskapet om hva som hadde skjedd når det gjaldt fotråte, fra starten og fram til nå i slutten av oktober.

Pr. 23. oktober var det analysert prøver fra 237 besetninger, 146 av disse har fått konstatert at de har fotråtesmitte i sin besetning. De aller fleste finnes i Rogaland, mens det i Buskerud oppdages stadig nye tilfeller, etter som flere besetninger blir undersøkt. Fotråte er nå konstatert i følgende fylker; Hordaland, Rogaland, Vest-Agder, Telemark, Buskerud og Oppland. I tillegg er det flere besetninger i Aust-Agder der det skal være sterk mistanke om sjukdommen.

- Dersom vi hvert år må fotbade alle de ca. 15.000 sauebesetningene vi har i landet vil det tilsvare en årlig kostnad på ca. 240 mill. kroner, kunne Høyland fortelle deltakerne på Representantskapsmøtet. Med det mente han vel å si at denne sjukdommen bør vi ha som mål å bli kvitt.

NSG selger Parkveien 71

- Styret har i lang tid vært opptatt av hvordan en skal forvalte kapitalen i

NSG. Kapitalen vår er bundet i fast eiendom og gir liten eller ingen avkastning. Vi ønsker å bruke avkastningen til beste for laget. Og da kommer vi ikke utenom salg av Parkveien 71, sa styreleder Ove Ommundsen i sin tale til Representantskapet.

Styret har ellers lagt følgende til grunn for sin innstilling til Representantskapet: I arbeidet fram mot en salgsprosess har styret vektlagt spørsmålet om det er rett ressursbruk for NSG, med tunge organisasjonsmessige og faglige oppgaver, å drive eiendomsforvaltning. Styret er også opptatt av hvordan NSG på best mulig måte kan imøtekomme behovet for en mer rasjonell og tidsmessig kontorløsning i framtiden.

Etter en times diskusjon vedtok Representantskapet at bygården i Parkveien 71 skal selges og at en framtidig renteavkastning av den frigjorte kapitalen kan brukes til organisasjo-

nens beste. Fjorten representanter stemte for salg, 7 mot, mens én stemte blankt.

Dermed er ca. 50 år som eier av egne kontorlokaler forbi. Det er fortsatt uavklart hvor NSG sitt sekretariat skal lokaliseres – om det fortsatt blir i Oslo, men da i leide lokaler, eller om kontoret vil bli flyttet ut av hovedstaden.

Mange saker

Som vanlig blei tida knapp i forhold til alle sakene som stod på sakskartet for møtet. Postene om «Forberedelser til jordbruksforhandlingene», «Orientering om lagsarbeidet», «Organisasjonsopplæring», «Dyrevelferd», «Rovvilt» og «Åpen post» ble gjennomgått, men ikke alle disse postene fikk en tid til å drøfte like grundig.

Tekst og foto: Arne Flatebø

Kronerulling for beiteretten

Leder av Sør-Trøndelag Sau og Geit fremmet følgende forslag som fikk enstemmig støtte fra Representantskapet i NSG:

«NSG starter kronerulling for å etablere et fond for å sikre beite-

retten i utmark. Det vises i den sammenheng til de problema som Kåre Kleiva og Eli Dørum er kommet opp i.

Saken oversendes styret for videre arbeid og for å utarbeide statutter for fondet.»

STREKKMETALL TIL SAU

Norsk kvalitet, galvanisert

Platetykkelse: 3,0 + 3,5 eller 4,5 mm
Hullåpning: 15 x 38, 17 x 38 eller 19 x 40 mm
Platelengder på lager: 160 – 300 cm

Vi leverer:

Løse plater, (til deg som har trevirke selv)
Som byggesett, (vi lev. imp. plank, m/festemidler)
Sveiset på stålrammer, (med 3,5 mm plater)

Vi sender over hele landet, på billigste måte.
(leverer selv i Sør-/Vest-Norge, med egen bil)

Beste kvalitet, til beste priser!

Fjermestad Gjerdelager

4355 Kverneland - Tlf. 51 48 55 62 - Fax. 51 48 77 94

Kampanje på DeLaval lam- og kjefører

Pulverautomat for effektiv oppfôring av lam og kje
Opp til 8 smokker

FORDELER:

- *Arbeidsbesparende*
Ikke avhengig av faste fôringstider, automaten henter, mikser og tildeler melka hele døgnet
- *God fôringsøkonomi*
God og jevn tilvekst, friskere lam og kje
- *Sparer pulver*
Meget nøyaktig pulverdosing

Priseksempel (eks m.v.a)

Automat med 4 smokker inkl. montering:

Kr 32.906,-

Ta kontakt med Felleskjøpets salgskonsulent for mer informasjon

Kampanjen gjelder til 31. desember 2008

GOD JUL OG GODT NYTT ÅR !

Året 2008 nærmer seg slutten, og det er utrolig hvor fort et år går. Først skal vi ta oss tid til julefeiring og en etterlengtet liten juleferie for alle som jobber på ullstasjonene. Høsten og vinteren er den mest hektiske tiden på året for oss, og da skal det bli godt med noen dager fri slik at vi er klare til å klasse mest mulig ull også i tiden framover. 2008 har vært et år preget av økonomiske nedgangstider både i Norge og ikke minst i resten av verden. Dette har påvirket interessen for kjøpere av norsk ull, men heldigvis har en svekkelse av den norske kronen i oktober/november hjulpet oss noe. Det betyr at året totalt sett vil bli noe bedre enn først forventet.

Vi har i løpet av høsten inngått en fornyelse av avtalen med Norsk Sau og Geit om innsamling av ull. Dette er med på å sikre de lokale lagene sin økonomi, i tillegg til at vi ønsker at alle som vil skal ha en mulighet til å levere ulla si til Fatland Gjestal Ull AS. Det er viktig å huske på at lokallagene må være med på å bidra til innsamlingen av ull for å få rett til innsamlingsgodtgjørelsen. Husk at alle lag som samler inn ull til oss får 85 øre pr. kg i innsamlingsgodtgjørelse.

Det er som sagt en travel tid, og vi prøver så godt vi kan å få ut alle oppgjørene så fort som mulig. I perioden desember og januar kan det nok gå litt lenger tid enn vanlig med oppgjørene, men vi håper på forståelse for dette. Med så mye ull som kommer inn på en gang, går det litt tid med både innlesing og sortering, men vi står på så godt vi kan for å bli ferdig på raskest mulig måte.

Vi ser fram mot et nytt år med nye utfordringer og lysere tider. Kvaliteten på både kjøtt og ull har vært bra denne høsten, og forhåpentligvis er det et bra tegn på at det legges ned mye godt og fornuftig arbeid i saueholdet rundt omkring i landet. Det er viktig for å opprettholde næringen! Dersom det er spørsmål om levering, eller andre ting angående ull, ta kontakt med en av Fatland Gjestal Ull AS sine ullstasjoner.

Ansatte i Fatland Gjestal Ull AS vil med dette takke alle som har levert ull til oss, og ønske alle våre leverandører en riktig god jul og alt godt i det nye året.

**FATLAND
GJESTAL ULL AS**

P.B. 90, HUSØY, 4299 AVALDSNES

Fatland Gjestal Ull, Karmøy Tlf. 52 84 30 15
Fatland Gjestal Ull, Jæren Tlf. 51 66 93 93
Fatland Gjestal Ull, Lofoten Tlf. 76 08 00 72

Buskerud tar et tak for sauene

Buskerud Bondelag har, sammen med blant andre Buskerud Sau og Geit, satt i gang et redningsprosjekt for saueholdet i Buskerud fylke. Hovedmålet for prosjektet er å øke antall produksjonsdyr fra 35.000 til 40.000 i løpet av fire år.

Prosjektet settes i gang med bakgrunn i at det har vært en stor nedgang i sauetallet i Buskerud, samtidig som det er en betydelig underdekning av norskprodusert lammekjøtt i markedet.

Støtte fra mange

Ei samla næring står bak prosjektet, og er representert i ei oppretta styringsgruppe for prosjektet. Det er Buskerud Bondelag som er prosjekteier og prosjektleder er Eldor Bjerke.

Prosjektet er finansiert med 1,4 mill. kroner fra Fylkesmannen i Buskerud, Buskerud fylkeskommune, Nortura, Foss Gård og Buskerud Landbrukselskap.

Snorklipping

Den offisielle åpningen av «40.000 på 4», som prosjektet er kalt, ble foretatt av

Landbruksdirektøren i Buskerud, Astrid Aass, stod for den offisielle åpningen av «40.000 på 4» ved å klippe snora (ulltråden) og erklære prosjektet for åpnet.

landbruksdirektøren i Buskerud, Astrid Aass på Buskerud Sau og Geit sitt årlige høstmøte. Landbruksdirektøren stod for snorklippingen, som for anledningen var en ulltråd, for å symbolisere at prosjektet var i gang. Det var satt av god tid i møtet til gjennomgang og drøfting av prosjektet.

- Det å være bonde blir et av de tre viktigste yrkene i verden, sa Astid Aass og siterte Øystein Dahle som har understreket hvor viktig det vil være å produsere mat i framtiden.

Skal snu utviklingen

I Buskerud har nedgangen, både i antall vinterføra sauer og bruk med sau, vært større enn i landet for øvrig. Fra 2001 til 2007 har antall bruk med sau gått ned fra 809 til 603 og antall vinterføra søyer er redusert fra 41.700 til 35.100. Særlig de to siste åra har nedgangen vært stor.

- Årsaken til denne utviklingen skyldes flere forhold, men mye av forklaringen ligger i økende rovdyrproblem, interessekonflikter blant grunn-

Eldor Bjerke, som er leder for prosjektet, orienterte om bakgrunnen for «40.000 på 4» og la fram planene for hvordan en skulle nå målet.

eierner når det gjelder utmarka, lovpålagte og sjølpålagte krav til dyreholdet, urasjonelle sauefjøs og generelt dårlig økonomi i landbruket er nok hovedårsaken, sa prosjektleder Eldor Bjerke under presentasjonen av prosjektet. Men prosjektlederen var optimist og hadde god tro på at en med dette prosjektet skulle klare å snu den negative utviklingen en har hatt for saueholdet i fylket de siste åra.

Målgruppa for prosjektet er dagens saueprodusenter og bønder som vurderer å starte med sau.

Tekst og foto: Arne Flatebø

PÅ SPORET AV DE FIRE STORE

Stadig oftere støter brukere av utmarka på spor og tegn etter ulv, jerv, bjørn og gaupe. Ikke sjelden oppstår nærkontakt mellom husdyr og rovdyr. Boka **På sporet av de fire store** er uunnværlig for alle som berøres av store rovdyr. Her får du svar på det meste om atferd, spor, sportegn, biologi og forvaltning av de fire store rovdyra. Boka er rikt illustrert med foto av alle spor og tegn en kan finne etter de store rovdyra i norsk utmark.

Jeg bestiller stk **På sporet av de fire store**

328 sider | 978-82-7634-586-5 | Pris kr 439,- | Porto tilkommer

Navn:

Adresse: Postnr/sted:

Bestilling sendes til:

bestilling@hoyskoleforlaget.no • Faksnr. 38 10 50 01

Hoyskoleforlaget, Gimlemoen 19, 4630 Kristiansand S

Hoyskoleforlaget
NORWEGIAN ACADEMIC PRESS
hoyskoleforlaget.no

-vi er komplette på sau

Plastrister

- Høy dyrekomfort
- Lang holdbarhet
- God gjødselgjennomgang
- Rask montasje

Innredning

- Stor fleksibilitet
- Lette grinder
- Enkel montasje

Veiebur

- Helautomatisk veiesystem
- Inntil 9-veis sortering
- Elektroniske øremerker
- Kompatibel m/Animalia, Ledsau m.fl.
- Transportabel
- Beregnet for utendørs bruk
- Kan opereres av en person

Våre fagkonsulenter skreddersyr løsninger tilpasset ditt behov!
-ta kontakt for prosjektering og tilbud

FJØSSYSTEMER

Les mer på www.fjossystemer.no -> sau

Øst
2634 Fåvang
Tlf: 61 28 35 00
ost@fjossystemer.no

Sør
3174 Revetal
Tlf: 33 30 69 61
sor@fjossystemer.no

Vest
4365 Nærbo
Tlf: 51 43 39 60
vest@fjossystemer.no

Nordvest
6770 Nordfjardeid
Tlf: 57 86 25 05
nordvest@fjossystemer.no

Midt
7473 Trondheim
Tlf: 72 89 41 00
midt@fjossystemer.no

BYGG
2634 Fåvang
Tlf: 61 28 35 30
bygg@fjossystemer.no

NM i bruk av gjeterhund 2008:

Alt gikk som på skinner

Gjeterhund-NM gikk veldig greit også i år. Ja, til og med været holdt seg bra.

Torbjørn Jaran Knive og Eddie viste seg å være et uslåelig par i finalen. Jo Agnar Hansen, med Tika og Siko, plasserte seg på de neste to plassene på pallen.

Arrangøren ble skremt av svært dårlige værmeldinger; kuling, storm og store nedbørmengder, men det kom aldri så langt som til NM-arenaen. Dermed låg alt til rette for en flott NM-helg.

Jevne forhold

Det ble to fine kvalifiseringsdager med jevne forhold, der deltakerne gikk

klasse 3 med deling. Banen var oversiktlig og virka grei, kanskje noen til og med mente den var enkel. Men det viste seg at den likevel skilte godt mellom de nest beste og de «helt der oppe». For her stilte førere med hunder som tidligere hadde gjort det skarpt utenfor landets grenser.

Sauene oppførte seg eksemplarisk. Det vil si at de var jevne og responderte godt på hund.

Finale med spenning

Under finaldagen var hele startområdet pyntet med flagg - «arvegods» fra NM i skiskyting i Stryn i mars. Topp stemning, og det lå en dirrende spenning i luften.

Finalistene fikk sauer fra en ny besetning, sau som ikke hadde vært på banen under de innledende omgangene de to dagene tidligere. Nå ble det gått klasse 3 med deling og skilling (singling).

Resultatene for de fem øverste på lista ble hele tida holdt hemmelig, så det var spent stemning blant publikum og deltakere til siste slutt.

Rutinerte speakere

To rutinererte karer bytta på speakerjobben og holdt publikum oppdatert. De benyttet også sjansen til å gjøre ett og annet intervju i pausene - noe publikum så ut til å sette pris på.

Seiersseremoni med stil

Det var flere som gjorde det skarpt i finalen, men det viste seg til slutt at Torbjørn Jaran Knive og Eddie ble et uslåelig par. Jo Agnar Hansen var ikke snauere enn at han la beslag på de neste to plassene på pallen. Kanskje ikke noen kjempeoverraskelse, fordi begge disse hundeførerne har vist stor stabilitet på de prøvene de har deltatt på tidligere i sommer og høst.

Premierseremonien ble holdt med

Laila Garlid hadde laget krans til NM-vinneren, noe som så ut til å passe Eddie til Torbjørn Jaran Knive godt. (Foto: Grete Hove Strøm/ Gunnhild Sindre)

pomp og prakt, som er et norgesmesterskap verdig. Det var laurbærkrans til mesteren, bunadskledde barn delte ut premiene («unghundene» fra gjeterhundmiljøet i Stryn) og nasjonalsangen ble spilt av et fullbemannet korps.

Egen NM-kolleksjon

Det ble for øvrig lagt merke til at det eksisterte en hel NM-kolleksjon av jakker, bukser, kjeledresser, t-skjorter og gensere med NM-logo på. Dette var populært, og det var mange som benyttet sjansen til å kjøpe seg et vind- og vanntett minne fra NM.

Ellers var det salg av litt av hvert; epler fra Flo for eksempel, honning, gjeterhundstaver og håndlagde hundehalsbånd. Sistnevnte var også deltakerpremie.

Gratulerer Stryn – dette klarte dere bra!

Arne Flatebø

Resultater fra finalen:

Plass	Regnr.	Navn	Fører	Sum
1	ISDS277760	Eddie	Knive, Torbjørn Jaran - 3330 Skotselv	307
2	14515/02	Tika	Hansen, Jo Agnar - 2560 Alvdal	298
3	22903/04	Sisko	Hansen, Jo Agnar - 2560 Alvdal	294
4	23067/05	Basso	Lønning, Tom Inge - 5570 Akسدal	288
5	13325/96	Pia	Solbakken, Torkjel - 2686 Lom	262
6	07299/05	Maico	Knive, Torbjørn Jaran - 3330 Skotselv	261
7	20368/98	Rex	Mortensen, Hans-Inge - 9030 Sjursnes	258
8	ISDS251556	Tweed	Hindenes, Sander - 5993 Ostereidet	244
9	01341/01	Sindregardens Don	Syversbråten, Egil - 6783 Stryn	237
10	12265/03	Tim	Sand, Jon - 3400 Lier	232
11	ISDA275027	Flash	Lomsdalen, Egil - 2750 Gran	221
12	01043/07	Lyn	Mattson, Karin - 2650 Alvdal	208
13	ISDS256583	Scott	Osnes, Susann - 6220 Straumgjerde	207
14	VI187/2001	Yojimbo Sammie	Mattson, Karin - 2560 Alvdal	202
15	21441/02	Sweep	Hindenes, Liv Oddny Hauen - 5993 Ostereidet	169
16	VI646/2005	Hawaii	Hindenes, Liv Oddny Hauen - 5993 Ostereidet	119

1 Dommerne Olav Tiller, Lisbeth Iller og Jonny Eliassen hadde lange og anstrengende dager.

(Foto: Grete Hove Strøm/ Gunnhild Sindre)

2 Garlid og Tynes: Her blir det diskutert gjeterhund! Arrangør og NM-deltaker Margrethe Garlid i prat med nestor innen gjeterhundarbeidet i nordvest, Ola Tynes.

(Foto: Grete Hove Strøm /Gunnhild Sindre)

3 Tom Inge Lønning var finaledebutant og knivet helt i toppen, men endte på plassen bak pallen.

(Foto: Grete Hove Strøm/ Gunnhild Sindre)

Jo Agnar Hansen og Karin Mattsson

- Dess mer vi trener – jo mer flaks har vi

Jo Agnar Hansen og Karin Mattsson har gjort seg sterkt bemerket på gjeterhundprøver de siste åra. Bak de gode resultatene ligger mye og riktig trening, men i tillegg poengterer samboerne hvor viktig det er med gode hunder.

Skal du få til en god gjeterhund, i praktisk arbeid og/eller konkurranser, må du kjøpe eller avle en hund av topp kvalitet. Det er viktig å være god sjøl, men man kommer ingen vei uten et godt emne.

Gode treningsforhold hele året

Jo Agnar og Karin bor i Alvdal – på gården Tronslien med store flate jorder. Vintrene her er kalde, men ofte snøfattige, som gjør det mulig med gode forhold for trening av gjeterhunder hele året.

Jo Agnar har forpaktet gården siden 1996. Her drives det med melkekyr (130 tonn melkekvote) og 150 vinterføra sauer. Med 550 daa engareal betyr det at sommeren er en traveltid. Det går nok derfor med en del timer i traktoren også, i tillegg til mange og lange turer med gjeterhundene.

Legg forholdene til rette

Når vi begynner å snakke om å lykkes med gjeterhunden, så kommer vi

ganske fort inn på hvor viktig det er å trene. Den klare oppfatningen til Karin og Jo Agnar er:

- Det finnes ingen unnskyldning for ikke å trene. Er det mørkt, sett opp lys. Er det snø, brøyt snøen vekk, eller tromle den ned. For å trene unghunder trengs det ikke større areal enn 50x100 meter.

Karin og Jo Agnar mener at det ikke er nok å trene hundene bare om sommeren. Dessuten er sommeren en traveltid, spesielt for bønder. Oftest er det slik at det som ikke er trent inn før sommeren, får en heller ikke tid til å lære hunden i løpet av sommeren.

- For at det skal være enkelt å trene, bør treningssauene være lett tilgjengelig. De bør for eksempel stå i en bingefor seg i fjøset, forklarer Karin og poengterer også hvor viktig det er å få til et godt samarbeide med hunden.

- Vis hunden hvordan du vil ha det, ikke tving den, sier hun.

Best også i konkurranser

Til tross for at både Karin og Jo Agnar bruker hundene aktivt i drifta på gården, er det som førere av noen av landets beste konkurransehunder de har gjort seg bemerket. Men er det noe som provoserer Jo Agnar, så er det utsagn om at det er forskjell på prøvehunder og arbeidshunder.

- Den beste prøvehunden er også den beste arbeidshunden, slår Jo Agnar fast. Og undertegnede kunne, da jeg

kom til gårds, selv se hvordan Tika ble brukt under saueklippinga, til å holde sauene unna klippeplassen.

Hvordan lykkes på prøvearenaen?

Samboerparet virker ganske samstemt på hvordan man skal lykkes:

- Først må det selvsagt gjøres et godt grunnarbeid med valpen/ung-hunden. Men deretter er det å trene, trene og atter trene, sier de.

- For å bli bedre må man også ut og møte de beste. Hunden blir fort god, den siste biten for å nå toppen går mest på egenskapene til føreren. Skal du bli en bedre fører, må du øve deg sjøl med å konkurrere og se andre konkurrere, forklarer Jo Agnar og Karin.

Bør ha samme regelverk

Som deltakere på mange gjeterhundprøver, både innen- og utenlands, ser Karin og Jo Agnar viktigheten av jevne og gode forhold for alle deltakerne, slik at både hunder og førere får vist sitt beste.

- Så hvis alle gjør en god jobb; arrangører, dommere, hunder og førere, så blir det bra, mener de. Dessuten skjønner verken Jo Agnar eller Karin hvorfor vi i Norge ikke kan følge samme regelverket for gjeterhundkonkurranser som i andre land.

Av Stig-Runar Størdal

Karin Mattsson og Lyn under World Trial i Lilandeilo i Wales i september. (Foto: privat)

Karin Mattsson og Lyn. (Foto: privat)

Karin Mattsson

- 21 år.
- Oppvokst på gård med 150 vinterføra sau i Svanberga, 70 km nord for Stockholm.
- Datter av Bjørn Mattsson, som driver Erkens kennel.
- Flyttet til Alvdal våren 2006.
- Gikk sin første gjeterhundprøve da hun var 12 år.
- Fikk Sammie (av sin far) da hun var 14 år. Den hunden har vært på landslag siden den var 3 år, først det svenske og de siste to åra det norske landslaget.
- Deltar nå på høyt nivå med hundene Sammie (7 år) og Lyn (2 år). Beste prestasjon er 7. plass under årets World Trial.
- Er ansatt i 100% stilling som maskinoperatør hos Synnøve Finden.

Karin og Jo Agnar sine grunnprinsipper for å lykkes med gjeterhund:

- Vær strukturert
- Vær målretta
- Gi aldri opp

Dessuten må hundene behandles godt:

- Riktig mat
- Godt stell
- Varmt sted om natta

Husk; hundene trenger det lille ekstra dersom de skal prestere topp til enhver tid.

Jo Agnar Hansen

- 34 år.
- To barn, 11 og 13 år.
- Oppvokst på saue- og grisegård i Lakselv, Porsanger kommune i Finnmark.
- Fikk sin første hund i 1987, men den ble skadet og måtte avlives bare 9 mnd. gammel. Fikk da en 2 år gammel «lydighetshund». En grei hund som var lydlig og som han hadde full kontroll på.
- Fra 1996 meldte behovet seg for flere og bedre hunder, både til hjelp i den daglige drifta og etter hvert flere og flere konkurranser

- Aron var en hund som han lærte mye av. En skikkelig «stribukk» som krevde at man lærte mye om hund for å få det til å fungere. Ingenting kom av seg sjøl.
- Tika-epoken. En lettelse å få en hund som vil samarbeide. Fikk se hvor viktig det var med et godt emne.
- Tika og Jo Agnar har vunnet Norgesserien i 2008 og ble Nordiske mestere i 2007. De har også en rekke svært gode plasseringer både i NM og internasjonale mesterskap for øvrig.

Jo Agnar Hansen og Siko. (Foto: privat)

Jo Agnar Hansen under EM i Wittbek i Tyskland. (Foto: privat)

Årets internasjonale mesterskap i bruk av gjeterhund:

Solid norsk innsats

Det har vært avholdt flere internasjonale konkurranser i bruk av gjeterhund denne sesongen med solid norsk deltakelse. Norge har hevdet seg bra i alle mesterskapene.

NORD-CUP er en privat konkurranse, der de beste hundene fra de nordiske landene ble invitert. Konkurransen ble arrangert i Lillkyrka utenfor Örebro, Sverige, 27. – 29. juni. Fredag og lørdag var det kvalifisering, med svært krevende og kreative baner. Blant annet var hente- og inndrivingsavstanden på 600 meter der en skulle passere gjennom tre porter, og driving tilbake til utsettingspålen. Her fikk man tøyd grensene for hva som var mulig. Det viktigste ble å gjennomføre, ikke å kjøre sauene på en snorrett linje på et flatt jorde. De norske deltakerne gjorde seg meget godt bemerket. Fredagens prøve ble vunnet av Torbjørn Jaran Knive med Eddie. Lørdag var det Karin Mattsson med Lyn som vant. Søndagens finale ble vunnet av Tony Ottosen, Danmark med Bob. Jaran Knive med Eddie ble nr. 2 i finalen.

NORDISK MESTERSKAP ble arrangert på Christinehøvs ekopark, Skåne, 8.-11. august. Det var en svært krevende bane i et kupert område. Banen lå faktisk i et våtmarksreservat, så her måtte deltakerne blant annet ta hensyn til et vann som lå i banen. Med en slik bane ble det særs viktig å få med alle momentene, og å komme gjennom banen. Det var et veldig greit arrangement. Sauene var relativt enkle å føre, men vanskelige å dele og å single. Tony Ottosen, Danmark, med Bob vant. Jaran Knive og Eddie ble nr. 3, Jo Agnar Hansen med Tika ble nr. 4 og Sander Hindenes med Tweed ble nr. 5.

CONTINENTAL SHEEPDOG CHAMPIONSHIP (CSC) eller EM i bruk av gjeterhund samler de beste gjeterhundene i Europa utenom

Storbritannia og Irland. Arrangementet foregikk i Wittbek, Tyskland, 21.-24. august. Mesterskapet ble en våt og klinete affære. Det var et ekstremt

regnvær og to traktorer måtte gå skift for å dra løs

biler fra parkeringsplassen. Men ser vi bort fra været, var det et gjennomtenkt og godt arrangement. Banen var oversiktlig og god. Det var et stort og entusiastisk publikum

og fin stemning under hele mesterskapet.

Sauene var av Suffolk-/Texel-type og var nok litt tunge å flytte. Ekstra tungt ble det av at både sauer og hunder sank ned i gjørma. Henrik Nilsson fra Sverige vant, med Jo Agnar Hansen og Tika på andre og Jaran Knive med Maico på tredje. Vinnere av nasjonskampen ble Sverige, mens Norge ble nummer to. Til tross for norsk andre- og tredjeplass, var det mange nordmenn som sleit med momentene deling, singling og kve. Dette er noe som går igjen når nordmenn møter konkurrenter fra andre land. Kanskje pga. at vi i Norge ofte velger vekk deling og singling, når vi skal arrangere prøver?

WORLD TRIAL 2008 ble arrangert i Llandeilo i Wales, 11.-14. september. For ihuga gjeterhundfolk er det å komme til et slikt arrangement, som å komme til en annen verden. Det er fullt av folk. Selvfølgelig mange deltakere (240 ekvipasjer fra store deler av verden), men også tusenvis av publikummere, og dusinvis av utstillere. Nærmeste sammenligning må være som cupfinalen i fotball over fire dager. For de norske deltakerne var det fantastisk å treffe de «kjente» fra bøker og filmer om gjeterhund og gjeterhundtrening, og eierne av hundene som er i stamtavla til egen hund.

Karin Mattsson og Sammie gjorde kanskje tidenes beste norske, internasjonale prestasjon på gjeterhundfronten. Med sin sjuendeplass i finalen gjorde de seg skikkelig bemerket. Det er ikke hverdagskost for en norsk deltaker på gjeterhundprøver; å bli intervjuet av tre TV-stasjoner etter konkurransen!

Onsdagskvelden var det parade gjennom byen, nasjon for nasjon, som ble avsluttet med mottakelse i rådhuset. Hele Llandeilo sto på hodet pga. World Trial, alt dreide seg om gjeterhund disse dagene.

Torsdag startet konkurransen med kvalifisering på tre baner, der de sju beste fra hver bane gikk videre til semifinale. Kvalifiseringen fortsatte på fredag, der også de sju beste fra de tre banene gikk videre til semifinalen. Totalt var da 42 hunder kvalifisert til lørdagens semifinale, derav tre norske. Karin Mattsson med Lyn og Sammie og Sander Hindenes med Wisp.

Sammie og Karin gjorde et strålende semifinaleløp. De ble nummer sju og ble dermed blant de 16 som kvalifiserte seg til søndagens finale.

Finalen var en tradisjonell internasjonal finale med dobbelthenting. Henteavstand var ca. 800 meter. Vinner ble Aled Owen, Wales, med hunden Roy, knepent foran nederlenderen Ron Snoeck med hunden Nell.

Av Stig-Runar Størdal

Presisering angående pris på komposittgulv!

I en reportasje i nr. 4/08 ble det opplyst at kompositt var dobbelt så dyrt som strekkmetall. Dette medfører ikke riktighet. Det korrekte er at komposittgulv er ca. 20% dyrere enn strekkmetall montert på ramme. På grunn av at kompositt

også letter monteringen i forhold til strekkmetall - lett i vekt og kan tilpasses med tømmermannssag - vil også det gi en besparelse.

Ellen og Anders Svarstad

Nytt komposittgulv til landbruket

– Sau, geit, gris, kalv

- Høy styrke
- Lav vekt 1/3 av stål
- Enkel installasjon (tilpasses på stedet)
- Lang levetid
- Termisk og elektrisk isolerende
- God dyrevelvære
- «Varmt» gulv
- Sklisikkert i alle retninger
- Skånsomt for klauv og knær

Kontakt: Stig-Helge Lilleholt tlf. 950 73 481 / 75 07 00 50,
fax. 75 07 00 51 eller e-post: stig.lilleholt@nordkomp.no

NORDKOMP AS

Helgeland Næringspark, 8800 Sandnessjøen

BRANNVARSLING TIL LANDBRUK

FG-Godkjent brannvarsling med sentral. Grunnpakke driftsbygning fra kr. 16.690,- *

Grunnpakken inneholder utstyr for sikring av driftsbygningen iht offentlig regelverk. Pakken kan utvides etter behov. Grunnpakken inneholder aspirasjon-detektor, sentral, kondensflaske, forfilter, 48m rør, skjøt, bend, klips og sirene

Varsling av brannalarm til mobiltelefon ? KR. 1.564,- *

*SIM-kort er ikke inkludert

GD-04

- Markedets mest:
 - Driftssikre system
 - Servicevennlige system
- Enkel betjening
- Opptil 2x50 meter rør
- 24 timer batteridrift
- Trådløs eller kablet overføring
- Levering direkte fra lager

* Eks. Montering og mva.
Prisene gjelder for bestilling før 31.12.2008

Boks 78 N-1332 Østerås. Tlf. 464 89 400 Fax. 671 57 797 www.icas.no / salg@icas.no

Etter et «mislykket» Halsa-eksperiment

Hvorfor uteble alveld i Halsa-eksperimentet? Vi skal i denne artikkelen spekulere litt i etterkant av eksperimentet vi presenterte i forrige artikkel. Det var uventet at ingen av forsøkslammene som ble gjerdet inne fikk sykdommen. Hvordan skal vi vurdere dette? Grunnforskningens veier er uransakelige; selv om det ikke gikk som forventet, førte prosjektet likevel til en ny og lovende ledetråd.

Det overraskende resultatet, at alveld uteble i to grupper av lam som ble tvunget til å beite på romemyrer i «notoriske» alveldområder, kan ha flere forklaringer.

Lite alveld i 2007

Som vi antydte i forrige artikkel er svaret kanskje så enkelt som at året

2007 generelt ble et år med lite alveld - det ble rett og slett ikke noe «alveldår». Det skjedde imidlertid noe. Det utviklet seg sykdom på 3 av de lammene i besetning B som ikke deltok i eksperimentet, men som gikk fritt i utmark. Det ble også meldt om «noe alveld» i andre besetninger i beiteområdet mellom Valsøyfjorden og Bæverdalen i Halsa/Surnadal. Den enkleste og mest sannsynlige forklaringen på prosjektets utfall er derfor at hyppigheten av alveld generelt var liten dette året.

Stor variasjon mellom områder og år

Det er gammelt kjent at omfanget av sykdommen kan variere betydelig fra år til år, også innenfor ett og samme geografiske område. Det ene året kan alveld være utbredt, i andre år er det så vidt den «viser seg». Det er mange eksempler på dette, la oss nevne årene 1996 og 1997. I 1997 ble et utvalg på 29 sauebønder i Sogn og Fjordane og

Møre og Romsdal intervjuet om alveldproblemene (Ulfeng 1998). 1996 ble for mange sauebønder det verste alveldåret de hadde opplevd, mens det i 1997 bare forekom noen få tilfeller. Mange sauebønder som opplevde store tap til alveld i 1996, hadde ikke ett eneste sykdomstilfelle i 1997. Det ble da også svart av de fleste som ble intervjuet at alveld «varierer mye fra år til år» (Ulfeng 1998). Hva denne variasjonen beror på vet en ikke, selv sagt på grunn av at årsaken til sykdommen fortsatt ikke er kjent.

«Alveldvær»

Lokalt snakkes det stadig om «alveldvær». *Værforholdene* har i alle år vært med i diskusjonen om variasjon og forekomst. Ifølge resultater fra den nevnte spørreundersøkelsen (Ulfeng 1998), var det utstrakt enighet blant informantene om *hva* som er «typisk alveldvær». Nesten alle de spurte nevnte en *våt forsommer* som den viktigste «ingrediensen» i alveldværet. Ti av de spurte nevnte også at en *kald forsommer* var «typisk». Seks nevnte solas rolle i forbindelse med utbrudd. Bli det sol i eller etter en gråværsperiode, blir det mye alveld. Dette er en selvfølgelig, da stråling fra sola må til for at eventuelle fotoreaktive stoffer i dyrene skal « reagere ». En saueeier med mye erfaring nevner nedbør med haglbyger under varme perioder som det «verste» alveldværet (Oppedal 2008).

Kompleks værmodell

Karakteriseringen av «typisk alveldvær» er imidlertid ikke så enkel som det framgår av svarene i denne intervjuundersøkelsen (Ulfeng 1998). Veterinær Arne Flåøyen (1993) påpeker at tidligere undersøkelser har vist at alveld forekommer oftere i kalde og nedbørrike perioder enn i varme og tørre somre. I den sammenheng viser

I Halsa-prosjektet fikk ingen av de lammene som var med i forsøket alveld, men tre andre lam i besetning B som fikk gå fritt i utmark ble syke. Her er ett av dem satt inn i mørkt rom nede på gården.

han blant annet også til veterinær Martha J. Ulvund ved Statens veterinære forskningsgard i Høyland, Sandnes: «... i heiene i Rogaland er som regel første halvdel av juli høysesong. Her opptrer sjukdommen gjerne i forbindelse med solgløtt og dis etter en våt og kald periode med nordavær (alveldvær). Det er mindre alveld i tørre somre enn i fuktige.» (Ulvund 1984, s. 26). I 2008, hvor det også arbeidet forskere i Halså, kom det plutselig et «episodisk utbrudd» av alveld i besetning B ved Fjærlivatnet i en ekstrem tørr periode uten noe forutgående lavtrykk. Da episoden inntraff var alt overflatevann tørket bort forlenget, og sig og nesten alle mindre bekker var helt tørre. Da hadde dette området vært helt uten alveld til episoden inntraff, etter episoden ble det igjen «stille» i resten av beitesesongen. I store deler av 2007, da Halså-eksperimentet ble gjennomført, var det en lang periode med tørt og varmt vær, uten at det inntraff noen episode med alveldutbrudd blant lammene i innhegningene. Prosjektperioden i 2007 fikk altså et vær hvor sannsynligheten for utbrudd må anses minst. Det ble også fortsatt lite alveld etter at forsøksperioden ble avbrutt og mer normal lavtrykksaktivitet kom i gang. Når det gjelder variasjonsmønsteret i været med forholdene rundt alveld snakker vi tydeligvis om en ganske kompleks modell.

Ble kofaktor «gjerdet ute»?

Selv om vi er sikre på at forsøksdyrene i Halså-eksperimentet beitet masse rome, vet vi ingen ting om hvor en eventuell kofaktor måtte befinne seg. Kan den totale mangelen på alveld blant lammene i innhegningene tenkes å være en følge av at vi har gjerdet en eventuell kofaktor ute? Det kan tenkes, og vi skal spekulere over to løsninger, det ene er muligheten for en høydefordeling av giftige mikrosopper, og det samme for de giftige blågrønnbakteriene som nylig er oppdaget. La oss først se på noen generelle erfaringer fra tidligere undersøkelser i Halså/Surnadal. Under det treårige prosjektet med dødsvarslerer som ble utført i Halså/Surnadal 1999-2001, ble det systematisk samlet informasjon om hvor og når de aller første alveldangrepne lammene hvert år viste seg og de første kadavrene ble funnet. I dette treårsprosjektet patruljerte fast personell (master-

Eksperimentet i Halså gjennomførte et omfattende og kostbart prøveprogram. Her Ole Marvin Fjærli og veterinær Ivar Vullum i gang med å ta blodprøver av kontroll-lam.

Forsøkslam i et av prøveområdene drevet inn i kve for prøvetaking. Veterinær Ivar Vullum og feltassistent Eigil Botten Gjøstøl står klare til å ta prøver.

studenter) i området daglig, de gjorde systematiske observasjoner og peilet etter signaler fra radiosendere («dødsvarslerer») (Mysterud et al. 2003a). I disse undersøkelsene var det påfallende at de aller første observasjonene av døde og levende alveldlam ikke ble gjort på de beryktede romemyrene. Tvert imot, de ble påvist i småkuperte, alpine områder over skoggrensen og var preget av snau fjell og større og mindre snøleieområder. Det ble lagt vekt på en slik kartlegging, i og med at alveld er en sykdom som i sin første fase synes å utvikle seg raskt, slik at lokalitetene kan si noe om mulig nærhet til giftkilden.

Alveld bryter ut i begrensede områder

I tidligere undersøkelser er det påvist at alveld sporadisk bryter ut i begrensede områder, det som i de første undersøkelsene i Halså/Surnadal ble kalt «dødsriker». Selv om alveld varierer mye, er det i disse store utmarksområdene kun et begrenset antall «dødsriker», og de opptrer som «gjengangere» (Mysterud et al. 2003a, s. 47). I utbruddsområder som ble detaljert beskrevet fra treårsperioden 1999-2001, kom som nevnt de først syke

Fortsetter neste side.

lammene til syne hvert år høyere i topografien enn der de notoriske romemyrene ligger. Sitat: «I 2001 brøt sykdommen på Halsasiden av området først ut i og rundt Pikhölavatn, som ligger noe høyere enn de store romemyrene i dette området.» (Mysterud et al. 2003a, s. 48). Dette er vist blant annet på et kart i en tidligere rapport (Fig 1). Sesongens først sette alveldlam i fjellene i Hals/Surnadal ble observert i høydeintervallet 500-600 m o.h. Dette er 100-150 m høyere i topografien enn de store romemyrene. Begge innhegningene i Hals-eksperimentet 2007 lå i områder som stengte forsøksdyrene inne i det topografiske høydenivået mellom 360-450 m o.h. (Mysterud et al. 2008). Finnes det giftige mikro-sopper høyere opp i landskapet?

Mikrosopper som kofaktor

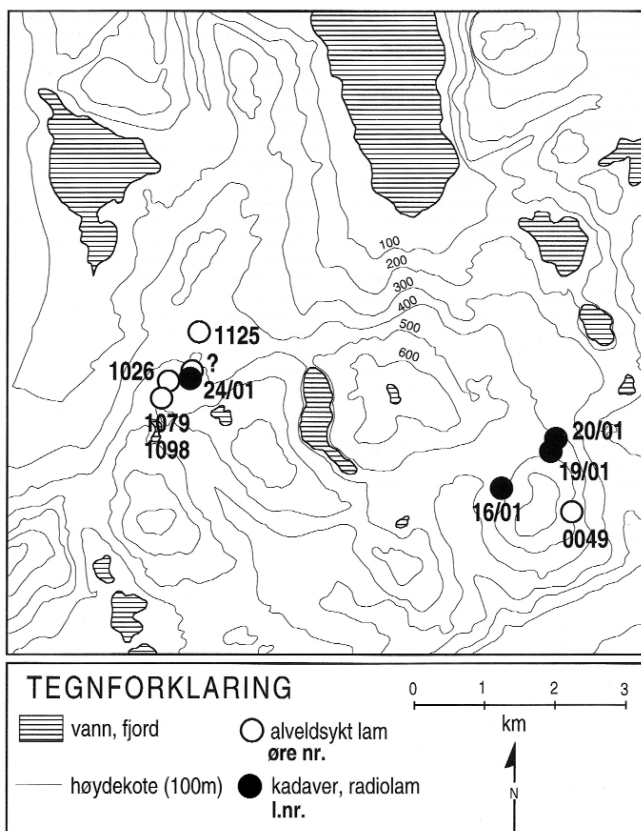
Beskrivelser av «alveldvær», med vekt på opptreden av kalde/kjølige værperioder med mye nedbør forut for

utbrudd, har nok vært av betydning for at hypotesen om mikrosopper som mulig kofaktor har stått sterkt i forskningen gjennom flere år. De kan opp-tre sporadisk, arter kan skifte raskt, og mange gjør seg straks mer gjeldende under fuktige forhold. Viktig støtte til hypotesen om mikrosopper er også det forholdet at en liknende sykdom, såkalt «facial eczema», er dokumentert å skyldes sopp. Det har derfor i forskningsgrupper både ved Veterinær-instituttet og ved universitetene i Bergen og Oslo blitt gjennomført omfattende undersøkelser av mikro-sopper, noe det er redegjort for i tidligere artikler her i tidsskriftet. Vi henviser bare til at det er påvist mange giftige sopper i disse utmarksom-rådene, og at noen av dem også kan tenkes å være høydefordelt, men at vi trenger mer omfattende undersøkelser for eventuelt å dokumentere dette. I Hals-eksperimentet ble det samlet prøver av mikrosopper både innenfor

og utenfor innhegningen, men disse prøvene er ikke ferdig analysert. Imidlertid er mikrosopp-hypotesen generelt svekket gjennom de seinere års undersøkelser (Mysterud og Nuñez 2008), slik at forskerne sårt trenger nye ledetråder. Under innsamling på en av stasjonene øverst i Slett-fjellet utenfor innhegningen til besetning A, ble det under prøvetaking gjort en tilfeldig observasjon av det som ble tolket som *fluorescerende jordbunnsbakterier*. Et svakt gråskimmrende, kvikksølvfarget lys var synlig fra selve overflaten i mark-sjiktet, noe som straks vakte interesse.

Fluorescerende jordbunnsbakterier

Denne observasjonen ble gjort på fuktig mark ved et grått moseteippe, som seinere viste seg å være snø-krypmose (*Anthelia juratzkana*). Og grunnen til at den var av interesse, er at slike fluorescerende bakterier også tidligere har vært inne i alveld-

Kart som viser hvor de aller første alveldsyke lammene ble sett levende eller døde i beiteområdet mellom Valsøybotn og Bæverdalen i 2001 (Den store fjorden nord på kartet er Valsøyfjorden). Som en ser ble de fleste av dem påvist i områdene i og over 500 m o.h. De store «romemyrene» i området ligger 100-150 m lavere i terrenget. (Etter Mysterud et al. 2003a).

Feltundersøkelsene i 2007 satte fokus på sig og vannforekomster i høydesonen 450-600 m. Her et parti fra Slett-fjell i Hals med en liten vanddam i forgrunnen.

Prøve av snøkrypmose tatt i østsida av Slett-fjellet, Hals i 2007.

forskningen. Veterinær Lars Slagsvold, en viktig pionér i norsk alveld-forskning, framsatte blant annet hypotesen om at spesielle jordbakterier kunne være medansvarlige for sykdommen (Mysterud et al. 2003b). En bestemt type jordbakterier fra de mest typiske alveldområdene produserte nemlig fluorescerende fargestoffer i relativt store mengder. Det var den gangen kjent fra annen forskning at slike fluorescerende fargestoffer kunne ha en sterk *fortodynamisk virkning* når de sprøytes inn under huden. Sprøyter man for eksempel *fluorescein* – et fargestoff med sterk fluorescens – inn under huden på dyr, blir dyrene ømfintlige for sollys. Det var derfor nærliggende å anta at disse fargestoffene kunne være en mulig årsak til alveld. Lars Slagsvold utførte selv flere eksperimenter for å teste denne hypotesen.

Bakteriehypotesen ble forkastet

Blant de eksperimenter Slagsvold utførte var at friske lam ble tilført store mengder av disse jordbakteriene gjennom mageslange, uten at det framkom noen reaksjon som kunne minne om alveld. Det neste han gjorde var å bearbeide og anrike de fluorescerende fargestoffene gjennom en spesiell kjemisk prosess. Det konsentrerte sluttproduktet, som fluorescerte meget sterkt, ble deretter injisert intravenøst på en hvit kanin, som så ble utsatt for intens solbestråling. Heller ikke denne gangen framkom det noen fotodynamisk reaksjon, noe som førte til at hypotesen om jordbakterienes mulige påvirkning ble oppgitt. Slagsvold var tidlig i sin forskning opptatt av om påvirkninger som førte til alveld kunne være *sammensatte*, og utførte selv flere forsøk for å komme til klarhet om romeplantene alene, eller sammen med jordbakterier (og plantesaprophytter) var ansvarlige for utviklingen av alveld. Selv om alveld glimret med sitt fravær i Halså-eksperimentet, ble det altså i løpet av prosjektet gjort en observasjon av fluorescerende jordbunnsbakterier som skulle få konsekvenser for den videre forskningen.

«Biofilm» med blågrønnbakterier

Det fluorescerende lyset medførte at det ble samlet inn en helt ny prøveserie, nemlig prøver av snøkrypmose. Det ble da oppdaget at det under

mosen fantes et betydelig slimlag, som viste seg å inneholde et rikt mangfold av mikroorganismer (Laane et al. 2008). En sjekk i litteraturen avslørte raskt at «slimet» som ble oppdaget under mosen var en typisk *biofilm*. Biofilm er samlinger av symbiotiske bakterier, sopper og alger som på egnet underlag danner spesielle samfunn og leirer seg inn i en slimete «matrise» av polysakkarider (Mysterud & Laane 2008). Videre alveidforskning i 2008, med et bredt sammensatt team, arbeider nå med å kartlegge innholdet i biofilmen. Spørsmålet er om noen av organismene kan ha relasjon til alveld. Det er allerede påvist mellom 5 og 10 ulike arter blågrønnbakterier, hvorav noen er kjent for å være giftige. I sammenheng med alveidforskningen er blågrønnbakterienes syntese av sekundære stoffskifteprodukter av særlig interesse (Laane et al. 2008).

«Mislykket» eksperiment ga ny ledetråd

Halsa-eksperimentet ble basert på omfattende analyser av blodprøver. Resultatene forteller om interessante forskjeller på dyrene i de to besetningene når det gjelder å sammenlikne dyr på innmarksbeite med dyr på fjellbeite. Disse forskjellene har neppe noe med alveld å gjøre, så vi skal ikke gå nærmere inn på resultatene her. Det er først og fremst funn gjort i biofilmen under moseprøvene, som har gitt en ny ledetråd. Giftige blågrønnbakterier kan fotosensibilisere beitedyr. De kan også gi en helt annen og mer logisk forklaring på kompleksiteten og variasjonen med værforholdene. De gir også rimelige forklaringer på forhold som for eksempel høydefordelingen av de første sykdomsslammene som opptrer i beiteene. Snøkrypmose har sin største utbredelse i snøleieregionen. Fokus på kofaktor har etter Halså-eksperimentet svingt fra mikrosopper til blågrønnbakterier. Det pågår forskning for å få en bedre forståelse av denne problemstillingen.

Av Ivar Mysterud, Biologisk institutt, Universitetet i Oslo

Jan Karlsen, Farmasøytisk institutt, Universitetet i Oslo

Steinar Waage, Norges veterinærhøgskole, Oslo
Ivar Vullum, 6680 Halsanaustan

Takksigelser

En stor takk rettes til landbruksavdelingene hos fylkesmennene i Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane, som finansierte 2007-prosjektet.

Sitert litteratur

Flåøyen, A. 1993. *Studies on the aetiology and pathology of alveld with some comparisons to sporidesmin intoxication*. Dr. Med. Vet. Thesis. Norwegian College of Veterinary Medicine, Oslo.

Mysterud, I. 2008a. Jakten på alveldens «missing link» (12). Utviklingen av en eksperimentell alveidforskning. *Sau og Geit* nr. 4/08, s 60-64.

Mysterud, I. & Nuñez, M. 2008. *P. chartarum* betraktes ikke lenger som sannsynlig kofaktor. Jakten på alveldens «missing link» (10). *Sau og Geit* nr. 2/08, s 56-60.

Mysterud, I., Vang, M. & Nortvedt, S. 2003a. Lammedødelighet 2001 og tapssituasjon 1999-2001 i et alveldområde i Halså/Surnadal, Møre og Romsdal. Med en oversikt over hypoteser i alveidforskningen. *Utmarksnæring i Norge 1-03*: 1-127.

Mysterud, I., Høiland, K., Koller, G., Carlsen, T. A. & Sletten, A. 2003b. Jakten på alveldens «missing link» (6). Bakterier på rome i alveldområder i Halså/Surnadal, Møre og Romsdal 2001. *Sau og Geit* nr. 5/03, s 40-41.

Mysterud, I., Karlsen, J., Waage, S. & Vullum, I. 2008c. Jakten på alveldens «missing link» (13). Ingen lam fikk alveld i Halså-eksperiment. *Sau og Geit* nr. 5/08, s 56-59.

Oppedal, H. M. 2008. Kva ein bør gjera ved utbrot av alveld. *Sau og Geit* nr. 1/08, s 71.

Ulfeng, H. 1998. *Alveld. En intervjuundersøkelse blant 29 sauebønder i Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal 1997*. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane 1998. Stensilert rapport. 15 s.

Ulvund, M. J. 1984. Alveld og andre sjukdommer med symptomer på fotosensibilitet hos sau, s. 23-29 I: *Rogaland Veterinary Association. Poisonous Plant Seminar*. Ulstein Kloster 25. og 26. May 1984.

Stadig større andel Stjernelam i Nortura!

Når dette blir skrive, har vi slaktestatistikk t.o.m. 26. oktober. Dei mest intense slaktevekene er difor over. Vi har gjennom heile sesongen vore litt på etterskot når det gjeld mengde slakta lam, men dette er nå i ferd med å rette seg slik at vi nå ligg på 98% av fjoråret. Færre slakta lam kan også bety at Nortura-sauebonden fylgjer oppfordringa om å setja på fleire lam til liv dette året.

Når det gjeld andel Stjernelam i Nortura, ser 2008 ut til å bli nok eit rekordår. Hittil i sesongen tilfredsstillert nesten 67% av lamma Stjernelamkrava, og det er ein auke på over 2 prosentpoeng i høve til fjoråret. Eit middels lam i Nortura er nå eit R-lam, noko som også er ei betring i høve til 2007. Einaste negative utviklinga er at 12,5% av lamma har fått feitt-trekk. I optimale beitesomrar som vi har hatt spesielt på Vestlandet, har vi framleis ei utfordring når det gjeld feitt. Likevel er det berre å gratulere Nortura-sauebonden med eit flott resultat også dette året.

Mindre slakting av sau

Hittil i sesongen er det slakta nesten 40.000 sau. Dette er ein nedgang på 10% i høve til same periode i 2007. Vi er spente på kva dette betyr i høve til tal sau som lamma til våren hjå medlemmene våre.

Nedgang i salet

Nortura opplever denne sesongen nedgang i salet av lam. Årsaker til dette er fleire. I perioden med administrativt nedsett toll vart det importert heile 3.700 tonn lam av ulike aktørar i kjøttbransjen. Ein stor del av importlamma har blitt selt i sesongen og difor er det redusert etterspørsel frå industrikundane våre.

Det merkast også at kjedene brukar mindre pengar på å nytta lam som kampanjevare. Når målprisen samtidig er auka med 5 kroner, har prisen på lammelår og fåriskål i butikk vore betydeleg høgare i år enn i fjor. Til saman har nok

det påverka etterspørselen etter lam i negativ retning.

Vi kom også litt seinare i gang med sesongen på grunn av at ein del medlemmer valde å levere lam seinare i år enn i fjor. Meir slakting av lam i september er difor framleis eit ynskje frå Nortura for å kunne dekke etterspørselen betre i den mest hektiske fåriskålsesongen.

Tregt sal av importerte lam

Nortura importerte også eit mindre kvantum med lam for å vera leveringsdyktige før dei norske lamma kom på marknaden. Trass i at det var tomt for norske lam i denne perioden, syntet det

seg svært vanskeleg å få seld desse importlamma fordi kundane våre framleis helst vil ha norske lam. Det er ein attest den norske sauebonden skal ta med seg, og difor er det no så utruleg viktig at vi igjen klarer å dekkje opp etterspurnaden med norske lam snarast råd.

Pinnekjøttproduksjonen i rute

Nortura er godt førebudd til den neste store lammesesongen, nemleg når pinnekjøttet skal ut til jul. Produksjonen har gått etter planen og vi legg opp til eit sal av pinnekjøtt som minst er på høgde med fjoråret. Vi etablerer

også ein eigen produktserie bygd på råstoff frå medlemmer som produserer Debiogodkjente økologiske slakt til oss. Denne produktserien har fått namnet «Norgården». Det fyrste produktet med lam som råstoff er

Norgården pinnekjøtt. Alle pinnekjøttelskarar kan difor sjå jula lyst i møte!

Redusert toll på lam neste år?

På grunn av mindre sal er det fryst inn noko lam på reguleringslager. Det er også ein god del lam på industrien sine egne lager. Island har meir lam for sal - slik at vi neste år sannsynlegvis må ta inn full kvote på 600 tonn. Det er også betre tilgang på godkjente lam

Tabell 1 Slaktestatistikk for lam i Nortura. Veke 27-43 2008 (30. juni-26. oktober)

Landsdel	Tal lam	% av fjoråret	Klasse	Endring	Vekt	Endring	% Fetttrekk	Endring	% Stjernelam	Endring
Austlandet	141008	95 %	7,8 (R)	0,5	19,3	0,45	12 %	-0,1 %	67,3 %	4,9 %
Vestlandet	204404	100 %	8,0 (R)	0,7	19,5	1,08	15 %	7,3 %	65,9 %	-0,6 %
Midt-Norge	79317	98 %	7,5(R-/R)	0,5	19,4	1,35	12 %	1,9 %	65,4 %	5,9 %
Nord-Norge	92641	98 %	7,8 (R)	0,0	19,7	0,5	9 %	0,9 %	69,0 %	0,1 %
Landet	517370	98 %	7,8 (R)	0,4	19,5	0,8	12,5	3,6 %	66,7 %	2,1 %

gjennom tollfri MUL-import frå Namibia i Afrika. Det betyr at det sannsynlegvis blir mindre behov for administrativt nedsette tollsatsar og difor ukontrollert import av lam til neste år. Det er bra.

Honnør for fotrâtehandtering

Nortura vil gje Norsk Sau og Geit og Helsetenesta for sau stor honnør for den offensive innsatsen som er gjort i samband med utbrotet av fotrâte i Noreg. Gjennom aksjonen «Snu sau» får vi kartlagt denne alvorlege sjukdomen, noko som er heilt avgjerande for å kunne starte jobben med å kvitte seg med den.

Fagleg aktivitet komande rådgjevingssesong

Team sau i Nortura er i full gang med å planlegge fagleg aktivitet for medlemmene våre i rådgjevingssesongen 2008/2009. Tema som vil stå i fokus denne vinteren er:

- Klauvstell og fotrâte
- Bygg og økonomi
- Heimebeite til sau

Heimebeite til sau er eit samarbeidsprosjekt med Norsk Landbruksrådgjeving (tidlegare Landbrukets forsøksringar). Ta gjerne kontakt med tilførselssjefen eller rådgjevaren i området ditt, om du er spesielt interessert i eit av desse emna

og difor ynskjer eit fagleg opplegg saman med gode kollegaer.

Visningsfjøs på nett

Vi har gjort avtale med 17 medlemmer i Nortura som har, eller skal byggje, sauefjøs som det kan vera interessant for andre med byggeplanar å sjå på. Vi har nå fått lagt ut presentasjonar av dei fleste visningsfjøsa på internett. Ein-skilde er alt i gang med bygging og du kan fylgje utviklinga på: <http://medlem.nortura.no/smaafe/visningsfjos/>

Til slutt vil vi i Nortura ynskje alle lesarar av Sau og Geit ei riktig god jul og eit godt nyttår!

Roar Pelsindustri DA

Kampebråten 10, Pb. 157, 1300 Sandvika, etablert 1946

Mottar alle sorter skinn for beredning
Alle sau- og lammeskinn leveres vaskbare
Innlevering alle dager, også lørdager og søndager

Beredningspriser sau/lam, stor sau/vær:

1 stk.: 260,- / 2-5 stk.: 240,- / 6-10 stk.: 235,-
11-15 stk.: 230,- / 16-25 stk.: 225,- / Over 25 stk.: 200,-

Alle priser eks. mva.

Sammenlign gjerne vår kvalitet/pris

Vi har henteavtale med de fleste slakterier

www.roarpels.no - Tlf.: 67 54 87 02 - E-post: roarpels@start.no

Riktig årsutskrift – viktig for dine muligheter!

Forutsetningen for en korrekt Årsutskrift fra Geitkontrollen er at alle aktuelle opplysninger er sendt inn til kontrollen innen fristen for årsoppjøret.

Er det rådgiver som registrerer geitkontrolldata for deg, må disse opplysningene leveres rådgiver i god tid før 27. januar 2009! Frist for rapportering fra rådgiver eller egenregistrator er 27. januar 2009. Ikke vent til siste frist, og ta kontakt med din TINE-rådgiver hvis du har spørsmål til årsoppjøret og frister som gjelder.

Hva kan du bidra med?

Bruk rapporten *Veiedata* mjølk og rapporten *Status enkeltgeit* på <http://medlem.tine.no>, eller sjekk siste *Periodenskrift* om alt er registrert. Be rådgiver om eventuelt å sende deg rapporter fra registreringsprogrammet for kontroll av årets hendelser i din besetning.

Egenregistratorer og geitrådgivere

kan raskt og enkelt sjekke status for besetningen(e) ved bruk av registreringsprogrammets rapporter; *Rangeringsliste* og *Sjekk data*. *Rangeringsliste* gir mulighet for sortering på ørenummer, kjønn, fødselsdato og alder. Bruk denne for å sjekke dyrestatus.

Rapportene *Sjekk data* gir rask oversikt over om alle paringer, kjeinger, jurvurderinger, avlatinger og helse for året, er registrert. For at geitene skal få riktig mjølkeberegning på *Årsutskriften*, *Stamboka* og andre oversikter, er det helt avgjørende at avlating er rapportert på enkeltgeiter. Likeledes er rapporten *Sjekk data Buskap* med siste registreringer på beite, kraftfôr, helse og periode nyttig. Den viser raskt om det mangler rapportering. Manglende rapportering her får konsekvenser for resultatet på bl.a. kraftfôrberegninger og mjølkeproduksjon på beite.

Kraftfôrregistreringer

Pr. oktober er det registrert 63% kraftfôrplaner i forhold til totalt antall

kraftfôrregistreringer i 2007. Generelt registreres det hvert år i gjennomsnitt 6 kraftfôrplaner pr. besetning. For resultatet på *Årsutskriften* er det viktig at kraftfôret registreres riktig og fullstendig. All endring av kraftfôrtildeling skal rapporteres, også i perioden utenom veing. Tidspunkter for aktuelle kraftfôrendringer og innrapportering er:

- ved hver periode
- hvis endring før kjeing
- ved beiteslepp
- i beiteperioden
- ved innsett
- ved avlating

Helseregistreringer

Pr. oktober er det registrert 51% helseopplysninger i forhold til totalt antall helseopplysninger i 2007. Dette kan tyde på at det er en del manglende helse rapportering for 2008. Helseopplysninger i Geitkontrollen er svært viktig for helse- og kvalitetsarbeidet som gjøres innenfor geitholdet.

Kontrollér mjølkeanlegget!

Riktig fungerende mjølkeutstyr bidrar til god jurhelse og riktig mjølkekvalitet.

Mjølkeanlegget bør kontrolleres minst én gang årlig både hjemme og i sommerfjøset. Riktig fungerende mjølkeutstyr bidrar til god og stabil mjølkekvalitet og god jurhelse. TINE tilbyr tjenesten TINE Mjølke-maskinkontroll. Dersom besetningen har jurhelse- og/eller mjølkekvalitetsproblemer, anbefaler vi å utvide med TINE Funksjonstest. TINE Mjølke-maskinkontroll gjennomføres av sertifisert personell. TINE Mjølke-maskinkontroll gir deg en tilstandsrapport på mjølkeanlegget, du får kartlagt behov for oppgradering og du får råd om vedlikehold og enkle justeringer. Ta kontakt med din TINE-rådgiver for mer informasjon.

Oppland Sau og Geit inviterer til 60-års jubileum/ årsmøte og fagseminar i Valdres 13.-15. februar 2009

Arrangementet holdes på Quality Hotell, Fagernes fredag 13. februar kl 17.00 til søndag 15. februar kl 14.30

Fredagen starter med et foredrag om skinnssøm-tradisjoner før og nå v/Brit Solheim. Det blir utstilling av skinnarbeider, film om skinnfellberedning/søm og bildeutstilling fra saueholdet i Oppland.

Jubileumsårsmøte holdes på lørdag. Etter at årsmøtesakene er avviklet, tar vi opp følgende fagtema:
Helsestatus i den norske sauepopulasjonen
v/ Helstjenesten for småfe.
Markedssituasjonen for lam og kje
v/ Erling Skurdal, Nortura.

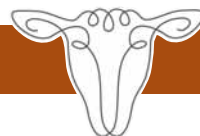
Lørdag kveld holdes jubileumsfesten.

Søndag er temaet avlsarbeid på sau. Værringen Oppland holder sitt årsmøte på morgenen. Fra kl 10.00 starter de opp med fagtemaer: Effektivt avlsarbeid på sau og økt bruk av semin vil settes i fokus. Avlssjef Thor Blichfeldt, NSG vil innlede temaene.

12-timers kurs i grunnleggende skinnssøm er også et tilbud denne helga!

Brit Solheim fra Gjøvik vil holde et 12 timers kurs i grunnleggende skinnssøm parallelt med det andre programmet. Mer info om tilbudet legges på nettsida vår. Én ting er imidlertid sikkert; her blir det kamp om de 15 kursplassene til kr 400 per deltager. Først til mølla...

Styret i Oppland Sau og Geit ser fram til å samle småfeholdere i Oppland og andre fylker til feiringa av 60-års jubileet m/seminar. Pris per person: kr 2190. Tillegg for enkeltrom: kr 200. Mer info på nettsida vår: www.nsg.no/oppland **Påmelding innen 9. januar 2009** til: Pål Kjørstad, tlf/sms: 990 34 406 eller Ken Lunn, tlf/sms: 952 34 775. E-post: pkjorstad@ventelo.net eller ken.lunn@tine.no

Nytt fra Sauekontrollen

Nok en travel høst er over, og det er tid for å gjøre opp status. For å få mest mulig ut av rapportene i Sauekontrollen er det viktig at fullstendige opplysninger er på plass.

Mange har imidlertid hatt en ekstra travel høst som følge av utbrudd av fotråte. En honnør går til alle som står på for å kartlegge og bekjempe fotråten.

Manglende høstopplysninger

Dersom du har fått hjem sauer fra beite etter at høstveielista er registrert eller sendt til rådgiver, er det viktig at du registrerer eller sender en etterveingsliste til rådgiveren slik at du får inn alle vektene. Sjekk gjerne rapporten «Manglande haustopplysninger» i Sauekontrollen Web. Dyr som er døde eller tapt på beite, må kodes med riktig utkode - bare feilregistrerte dyr skal slettes.

Nytten av korrekte opplysninger

Vi ønsker at Sauekontrollen skal være et nyttig hjelpemiddel. For å få en korrekt årsutskrift, helseutskrift og nøkkeltallanalyse er vi avhengig av at det ligger korrekte og fullstendige opplysninger til grunn. Det er fort gjort å gjøre feil under registreringsarbeidet som gir feil opplysninger tilbake i

rapporter og utskrifter. Bruk «Hjelp»-funksjonen i programmet du bruker, en brukerveiledning eller spør dersom du er i tvil om hvordan noe skal gjøres. Gjør det gjerne til en vane at du tar ut noen rapporter og sjekker opplysningene når du er ferdig med å registrere eller etter at rådgiver har registrert for deg. Da er det mye større sannsynlighet for at du oppdager at noe er galt. Husk at alle søyer skal registreres med lammingskode, og sjekk gjerne rapportene «Manglande våropplysninger» for å se at ingen er glemt.

Mye aktivitet

Selv om du ønsker å fortsette med PC-program eller sende liste til rådgiver, er Sauekontrollen Web et tilbud hvor du kan hente nyttige rapporter og kontrollere at opplysningene er på plass. Det er moro å se at så mange medlemmer og andre har vært inne på Sauekontrollen Web denne høsten. I de travleste høstukene har det vært over 1.000 ulike brukere inne i løpet av noen dager, og i alt har nesten 2.000 av medlemmene vært innom Sauekontrollen Web siden lanseringen 5. mars. Vi forsøker å legge ut nyheter, rapporter og forbedringer jevnlig, og håper å se at enda flere logger seg inn også i tiden fremover. Nøl ikke med å kontakte rådgiver eller brukerstøtte for hjelp til innlogging.

Av Stine Løvik Huse

Hva skjer:

- **Lei av å få tilsendt lister du tar ut selv?** Du kan avbestille de listene du ikke har behov for under «Mi side» og «Eigne val» i Sauekontrollen Web.
- **Utrangerte søyer?** Registrér selv eller gi beskjed til rådgiver om søyer du ikke lenger har – da slipper du å få de på vårlista. Husk å oppgi utraningerårsak!
- **Årsutskrift, helseutskrift og nøkkeltallanalyse:** Utplukk til trykking av årsrapporter tas 20. januar. Ha alt ajourført for å få fullstendige rapporter for 2008.

Vi ønsker alle våre medlemmer en riktig god jul og et godt nytt år!

Ønsker du å bli medlem av Sauekontrollen?

Ta kontakt med ditt lokale slakteri. For mer informasjon, se: www.animalia.no/sauekontrollen

Tabell: Oversikt over de ulike utkodene og årsakene som kan registreres i Sauekontrollen

UTKODER	ÅRSAKER
1. Seld til slakt	1. Manglande brunst
2. Heimeslakt	2. Ikke drektig
3. Avliva	3. Dårlig avdrått
4. Daud inne	4. Skade på jur/spener
5. Daud på vårbeite	5. Høg alder
6. Tappt på sommarbeite	6. Sjukdom
7. Daud på haustbeite	7. Anna årsak
8. Slakta, skrotten kassert	8. Teke av rovdyr
9. Seld som livdyr	
10. Ukjent	

(Foto: Grethe Ringdal)

Gårdsalarm ferdig installert

Fra kr 26 090 ekskl. mva.

Inkluderer:

- Utstyr, godkjent iht. FG og Mattilsynets krav
- Frittstående brannalarmsentral, sikrer at du – og ikke bare dyra – varsles
- Montasje og idriftsetting *
- Kjøring inntil 10 mil hver vei

*) Prisen forutsetter noe egeninnsats og 230 V strømtilførsel. Prisen gjelder til 1. desember 2008

Frakt og mva tilkommer.

Relacom er Norges største svakstrømsinstallatør med 2000 medarbeidere fordelt på mer enn 150 lokasjoner i Norge, som gjør at vi daglig er der du bor.

Relacom benytter markedsledende teknologi fra Elotec, og vi har prosjektert og installert mer enn 3000 Elotec brannalarmsystemer.

Bestilling utføres enkelt ved å
sende kodeord BRANN til 1965

 02121

 02121@no.relacom.com

RULLENDE FÔRBRETT

Med rullende fôrbrett og rundballesnitter i enden av båndet er grovfôrhåndteringen fullautomatisert.

Ingen problemer med lav takhøyde eller takkonstruksjoner som ikke er dimensjonert for hengende fôrutlegger.

Fôrrestene får du i retur ved å kjøre båndet i revers.

Koordinator:

Tel. 320 85 514 Mob. 412 38 340
Fax. 320 83 003

NORSKE FORHANDLERE www.knarrhult.com

Harald Snellingen	2740 Roa	913 278 39
Steinar Sørbøen	3570 Ål	412 383 40
Ingebjør Sørbøen	3570 Ål	975 62 268
David Disserud	2093 Feiring	911 219 05
Ole Johan Bjørge	2634 Fåvang	975 26 886
Oddgeir Grobakken	2943 Rogne	906 090 93
Håvard Jønnardalen	3841 Flatdal	905 337 60
Bryne Landbruksservice AS	4341 Bryne	517 707 00

Peder Pedersen	4480 Kvinesdal	971 782 74
Hagia	Karmøy	528 467 88
Olav-Terje Rio	5700 Voss	908 287 84
Maskinsenteret AS	6851 Sogndal	576 716 22
Rolf Sverre Holum	7340 Oppdal	907 267 55
Snorre Forsbakk	8200 Fauske	997 48 104
Asbjørn Rognli	9360 Bardu	911 649 51
Andreas Lund	9400 Harstad	907 739 17
Degernes Landbrukslag	Østfold	692 264 40